

DE

DIFFERENTIA NEXVS RERVM SAPIENTIS ET FATALIS NECESSITATIS,

NEC NON

SYSTEMATIS HARMONIAE PRÆSTABILITÆ ET HYPOTHESIVM SPINOSAE

LVCVLENTA COMMENTATIO,

IN QVA SIMVL

GENVINA DEI EXISTENTIAM DEMONSTRANDI RATIO EXPENDITVR

ET

MVLTA RELIGIONIS NATVRALIS CAPITA ILLVSTRANTVR.

AVTORE

CHRISTIANO WOLFIO,

POT. REG. SVECORVM, HASSIAE LANDGRAVII, CONSILIARIO REGIMINIS, MATHEMATVM ET PHILOS. PROF. PRIMARIO IN ACADEMIA MARBVRGENSI, PROFESS. PETROPOLITANO HONORARIO, ACADEMIAE REGIAE SCIENT. PARIS. ATQVE SOCIET. REG. BRIT. ET BOR. MEMBRO.

EDITIO SECVNDA.

HALAE MAGDEB. MDCCXXXVII.

PROSTAT IN OFFICINA RENGERIANA.

VIRIS

SVMME REVERENDIS, EXCELLENTISSIMIS, NOBILISSIMIS ATQVE DOCTISSIMIS

DN. DANIELI ERNESTO JABLONSKY,

S.S THEOL. D. CONCIONATORI AVLICO PRIMARIO, CONSISTORII CONSILIARIO, SOCIETATIS REGIÆ SCIENTIARVM PRO-PRÆSIDI, ECCLESIARVM EVANGELICO-REFORMATARVM PER POLONIAM SENIORI.

DN. HENRICO AVGVSTO Steinberg,

CONCIONATORI AVLICO ET DIRECTORII ECCLESIASTICI EVANGELICO-REFORMATI CONSILIARIO.

DN. ERNESTO ANDREÆ,
S. S. THEOLOGIÆ DOCTORI ET CONCIONATORI AVLICO.

DN. JOANNI ARNOLDO NOLTENIO,
S. S. THEOLOGIÆ DOCTORI ET CONCIONATORI AVLICO.

DN. JOANNI WAREN-DORFFIO,
CONCIONATORI AVLICO.

PATRONIS ET FAVTORIBVS
OMNI OBSERVANTIÆ CVLTV
VENERANDIS.

VIRI SVMME ET MAXIME REVERENDI.

Tſi omnia in univerſum dogmata metaphyſica ſubtilitate, ſublimitate, profunditate cetera vincant, ut ad ea evolvenda & e tenebris in apricum producenda opus ſit acumine ac ingenio, ad rationis trutinam ſumma accuratione ſingula exigere nato: inter ea tamen in Metaphyſica generali eminet doctrina de neceſſario & contingente, quam maxima ingenia magis intricantes, quam extricantes, cum notiones communes rationi conciliare non poſſent, in fatalem rerum neceſſitatem prolapſi ſunt; in ſpeciali autem commercium inter mentem & corpus caput altum extollit, nodus Gordius philoſophis viſum, quo-

rum

rum acutissimi eum non solventes, sed secantes eo tandem audaciæ progressi sunt, ut alterutrius substantiæ existentiam negantes, alii idealismum, alii materialismum defenderent. Equidem non probo vanas & injustas illorum vociferationes, qui ex quovis errore in metaphysicis admisso atheismi quoddam crimen exsculpunt, immo, ut exsculpere possint, veritatem in errorem vertunt, ne desit, contra quod dictatoria quadam autoritate declament; operam tamen dandam esse existimo, ut veritati suus constet honos, & ne ex errore periculum immineat incautis. Ea igitur fini in meditationibus meis metaphysicis difficillimam quoque de contingente & necessario, itemque de commercio inter mentem & corpus doctrinam enodavi, usus inter alia luminibus viri etiam post fata summi LEIBNITII, quæ in præclaro Theodicææ opere his argumentis affudit. Neque enim Cel. FONTENELLIVM (a) a vero aberrare, quando hunc rei literariæ heroem Theologum in sensu strictiori appellat, qui in lectione Patrum & Scholasticorum multum versatus dissensum in Theologia intimius perspexerit, vobis, Viri summe & maxime Reverendi, abunde constat, quos minime fugit, ob rerum theologicarum intimiorem peritiam & animum in judican-

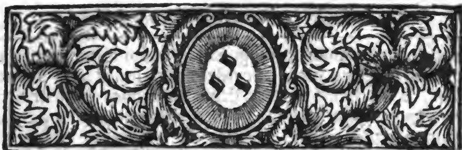
(a) Histor. de l'Acad. Roy. des Scien. A. 1716. p. 145. edit. Bat.

dicando ab omni adfectuum impetu liberrimum, a Monarcha quodam potentisſimo, dignum habitum fuiſſe LEIBNITIVM, qui in condendo corpore doctrinæ ad Proteſtantes inter ſe conciliandos ſocias operas præſtaret, commendatione dubio procul Theologorum, quos doctrina & virtus commendabat. Quamvis adeo arma attulerim, quibus opinionum in metaphyſicis monſtra debellari datur magno in Theologiam chriſtianam emolumento, id quod etiam agnoverunt viri Theologi trium in imperio ſtabilitarum religionum, ne Pontificiis quidem exceptis; hoc tamen non obſtante, poſtquam altera operis editio fere conſenuit, ſparſi ſunt rumores magna temeritate nec improbitate minori publice diſſeminati, quaſi dogmata mea metaphyſica de Deo, anima & mundo ex SPINOSA hauſta ſint, & religioni cum naturali, tum chriſtianæ, omni etiam morali ac civili doctrinæ interitum minentur. Equidem hæc nulla veri ſpecie affirmantur, nec ullum famæ periculum metuo ex accuſatione, quæ nimis manifeſta mali in me animi indicia prodit; attamen ne inde in academiam, in qua doctor publicus cum applauſu profiteor, quæ titulis adeo odioſis onerantur, aliquod redundet detrimentum, malevolis in rem ſuam abutentibus accuſa-

cuſa-

cusatione injusta, clamores istos quam primum retundi fas fuit. In præsenti igitur commentatione clarissime monstravi, me communes Theologorum notiones adversus SPINOSAM stabilire, recepta dogmata demonstrativa quadam ratione deducta erroribus ejus opponere, nec minima veri specie invito imputari consequentias, quibus anthropomorphistæ magnitudinem Dei extollentibus infensi delectantur. Vobis autem, Antistites Venerandi, commentationem istam offero, tum quod acumine polleatis ad has controversias dijudicandas, tum quod candore prædití non imputetis autoribus consequentias, quas & ipsimet detestantur, & ex suis dogmatis non fluere ostendunt, tum quod vera in Deum pietate usi detestemini illorum artes, qui hæreseos reos agunt, ut sibi quodvis in eos licere argutari queant, tum quod propria experientia edocti noveritis illorum genium, qui consequentias horridas ex proprio ingenio effictas cumulant, ut ab anthropomorphismo alienorum sententias imperitis execrabiles sistant. Accipite igitur, quod vobis offero, munus literarium serena fronte, Viri de ecclesia Christi & orbe literario meritissimi, meque favore vestro dignamini. Dabam in Academia Fridericiana die X. Augusti A. O. R. MDCCXXIII.

)o(

DE DIFFERENTIA NEXVS RERVM SAPIENTIS ET FATALIS NECESSITATIS, NEC NON SYSTEMATIS HARMONIÆ PRÆSTABILITÆ ET HYPOTHESIVM SPINOSÆ, LVCVLENTA COMMENTATIO.

SECTIO I.

DIFFERENTIAM NEXVS RERVM SAPIENTIS ET FATALIS NECESSITATIS LVCVLENTER EXPONIT.

§. I.

Vamprimum animum, tyrociniis depositis ad ſtudendum appuli, ſententiarum in Philoſophia & Theologia divortia magnopere diſplicuerunt. Nec multum aberam a ſtudiorum faſtidio, quibus ab utero devotus fueram, niſi mature monitus fuiſſem, veterum Geometrarum *Euclidis*, *Archimedis*, *Apollonii*, *Theodoſii* dogmata extra omnem controverſiæ aleam poſita eſſe, nec in aliorum Mathematicorum ſcriptis abeſſe veritates, quæ ſumma evidentia adſenſum vel invito extor- *Meta ſtudiorum Autoris.*

queant, quamprimum intelliguntur. Spem igitur concipiebam haud exiguam fore, ut evidentiæ rationes mihi innotescerent, si Mathematicorum demonstrationes sollicitius rimarer atque inde a specie ad genus argumentaturus generales demonstrandi regulas abstraherem. Cumque insuper intelligerem, habere Mathematicos Artem inveniendi veritates ad forum suum spectantes, quæ *Algebræ* nomine celebretur, me inde generalia inveniendi artificia abstracturum confidebam. Atque his rationibus permotus magno Matheseos & Algebræ inprimis addiscendæ desiderio flagrabam & in Academiam profectus, ut idem explerem, omnem lapidem movebam. Nec incassum cecidit labor: etenim in methodo cognoscenda mire proficiebam & mox luce inexpectata collustratus clarissime perspiciebam, unde omnis in disciplinis confusio ortum trahat. Animadvertebam enim, deesse notiones distinctas, deesse demonstrationes, deesse ordinem, quo veritates concatenato nexu copulantur. His igitur malis medelam allaturus mihi proposui ad majorem certitudinis gradum evehere disciplinas philosophicas, Theologiam inprimis naturalem & Philosophiam practicam, ut non haberent homines profani, quod contra religionem naturalem ac veram morum honestatem objicerent.

§. II.

Quid in Metaphysicis præstiterit. Hunc ut adsequerer scopum, attuli animum ad laborem sane arduum ab omni affectuum impetu vacuum & veritatis solius cupidum, nihil pro certo assumens, nisi intime convictus, nec tanquam erroneum rejiciens, nisi manifestam cum principiis rationis contradictionem adsecutus. Religionis igitur naturalis fundamenta solida ac inconcussa positurus (quæ enim divinitus revelata fide amplectimur, ea rationis judicio non subsunt, sed ejus sphæram transcendunt), a primis notionibus ordiendum esse duxi. Atque hinc enatum est opus metaphysicum, quod de Deo, anima & mundo ac ente in universum publici juris feci, magno applausu ab eruditis exceptum, ut mox altera editione fuerit opus. In

eo

eo enim notiones diſtinctas exhibui terminorum generalium, qui in Ontologia hactenus magna obſcuritate ſepulti fuerunt: diſtinctam tradidi mentis humanæ cognitionem & omnes ejus facultates a priori ex unico conceptu deduxi, quod antea nemo fuerat auſus: novam quandam diſciplinam condere cepi, quam *Coſmologiæ tranſcendentalis* nomine compellare ſoleo, in qua veritates maxime arduæ de univerſo materiali explicantur, ad mentis humanæ naturam intimius cognoſcendam, & de Deo ex lumine rationis accuratoria ratiocinia contexenda adprime utiles; theologiam denique naturalem methodo demonſtrativa concinnavi, ita ut ex definitione Numinis, in ſubſidium vocatis principiis in Ontologia, Pnevmatica, Coſmologia tranſcendentali ſtabilitis, concatenata ſerie attributa divina derivaverim. Dudum mihi cognitum atque perſpectum eſt, præſtantiſſimos Theologos trium in imperio ſtabilitarum religionum & inter hos quoque plurimum Reverendos Patres Societatis Jeſu principia mea ſana & doctrinis Theologorum conformia agnoſcere, qui nempe poteſtatem terminorum recte evolvunt & catenas ratiociniorum ſumma attentione perſequuntur: id quod ad Syſtema intelligendum neceſſarium eſſe, Theologus æquitatis non minus, quam variæ eruditionis laude celeberrimus *Chriſtophorus Matthias Pfaffius* (a) cum intelligentibus & cordatis judicat,

§. III.

Notanda de argumento, quo Autor utitur ad Dei exiſtentiam demonſtrandum.

In demonſtranda exiſtentia Dei uſus ſum argumento a contingentia hujus univerſi petito: unde apparet, cur in ejus gratiam tractationem de univerſo præmiſerim. A contingentia univerſi ad exiſtentiam Numinis argumentatus etiam fuit *D. Thomas*, quem eccleſia Romana *Doctoris Angelici*, Theologi noſtrates *Confeſſoris veritatis* elogio ornant, & cum ipſo alii, quamvis non eadem evidentia, qua ego uſus fui. Quod enim argumentum hoc multo magis evolverim,

(a) In Nota 1 ad Orationem de Egoiſmo p. 12. 13.

atque ad majorem certitudinis gradum evexerim, quam ab aliis hactenus factum, nemo negabit, qui meas meditationes metaphysicas hac in parte cum aliorum scriptis contulerit. Ceterum *via contingentiæ* in demonstranda Numinis existentia adeo nota Philosophis & Theologis, ut etiam compendiis Theologiæ naturalis ac revelatæ inserta fuerit. Sane ex nostratibus Summe Reverendus Abbas *Schmidius*, cum adhuc in Academia Jenensi philosophiam profiteretur, huic viæ inter argumenta, quibus existentia Dei a posteriori probatur, in Theologiæ naturalis compendio p. 44. locum fecit &, quod *D. Thomas* de eadem suo modo proponit, ex ipsius summa Theologiæ adducit. Inter Theologos ecclesiæ Romanæ R. D. *Ludovicus Carbo a Costaciario* in Compendio totius Summæ Theologiæ *D. Thomæ Aquinatis* part. 1. quæst. 2. art. 3. n. 3. p. 4. idem argumentum urget. Et recentius *Johannes du Hamel*, Socius Sorbonicus & in Academia Parisiensi Professor in Philosophia universali Tom. 3. p. 187. & 188. eidem argumentandi rationi suo modo insistit. Enimvero quod ego argumentum, ab aliis obscurius propositum nec sufficienter extensum, in majori luce constituerim & ultra limites, qui justo arctiores præfigebantur, produxerim, ut novam prorsus formam induerit ac acumine opus sit, quo agnoscatur; id potissimum causæ subest, quod ad *principium rationis sufficientis* ante *Leibnitium* non satis expensum animum adverterim, atque methodi rationem diligentius habuerim. Vir acumine præstans *Bülffingerus*, Philosophus in Academia Tubingensi clarissimus, argumentum meo modo evolutum *vel ideo venerabile* vocat (b), *quod sacri codicis autoritate approbatum est*, *quod rigorem demonstrationis* PRÆ CETERIS *optime sustinet*, *quod & attributis Dei cognoscendis accommodum est*, *quod fœcundam corollariis etiam practicis* Dei

(b) In Commentatione de harmonia animi & corporis humani maxime præstabilita sect. 7 §. 255. p. 246. not. h.

Dei notitiam animo ingenerat. Erit forsan, qui mirabitur, quod argumentum a me propositum sacri codicis autoritate approbatum dicatur. Atat intelligentibus in aprico posita est ratio! Apostolus Rom. I. 20. ex versione vulgata: *Invisibilia Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus & divinitas.* Quæ verba hac paraphrasi effert doctissimus *Hammondus* Tom. 2. novi fœderis f. 8. ex editione Cel. *Clerici* Amstelodamensi A. 1705. *quæ per se sub oculos non cadunt, infinita Numinis potentia ac divinitas, quæ semper a creatione mundi oculos fugerunt; ea tamen in varia ejus rerum humanarum administratione & mundi totius gubernatione tanquam in speculo conspecta jam manifesto cernuntur.* Quicquid sit, omnes in eo consentiunt, virum divinitus afflatum his verbis affirmare: universum rerum materialium esse speculum existentiæ ac perfectionum divinarum, ita ut in ejus contemplatione occurrant, unde Numinis existentiam & perfectiones arguere possis. Et hunc quoque sensum clarissime fundit versio B. *Lutheri* germanica. Enimvero quænam sint illa, unde existentia, unde sapientia, unde omniscientia, unde omnipotentia, unde bonitas, unde perfectiones ceteræ arguantur, speciatim minime persequitur Apostolus, nec modum arguendi distinctius exponit: neque enim diuina revelatione doceri opus erat, quæ recto rationis usui subsunt. Quodsi igitur quidam fuerint, qui circa modum arguendi in diversas abeunt sententias, illi haud quaquam de veritate divinitus revelata, sed de hypothesibus philosophicis inter se decertant. Cum ego assertum Apostoli divinum tanquam veritatem indubiam semper amplexus fuerim, a diversis tamen existentiæ divinæ a posteriori petitis ostensionibus, ut par est, distinxerim; in his, quæ rationi dijudicanda ab ipsis scriptoribus sacris relinquuntur, in aliorum autoritate acquiescere recusans proprio Marte inquirendum esse duxi, quale Speculum perfectionum divinarum exhibeat universum.

Atque eum in finem institui contemplationem universi generalem, quam *Cosmologiam metaphysicam* seu *transcendentalem* appellare soleo atque in meditationibus metaphysicis c. 4. quantum instituti ratio postulat, exposui, pluribus in alium locum aliudve tempus reservatis (c). Deprehendi autem universum hoc esse speculum existentiæ divinæ vi contingentiæ suæ cum in corporum actu, tum in legibus naturæ motus obviæ, unde rerum eventus pendent. Idem esse speculum infinitæ scientiæ Numinis vi nexus rerum & harmoniæ universalis: esse speculum sapientiæ divinæ vi finium rebus naturalibus præstitutorum & eorundem nexus a necessitate absoluta & fatali liberi: esse speculum potentiæ vi contingentiæ & actus ad eam relati & ita porro. Quæ singula alibi a me distinctius demonstrantur (d). Atque hæc est ratio, cur a contingentia ad Dei existentiam argumenter, non a nexu rerum & harmonia qua tali, non a finibus, non ab ordine &, si quæ alia in contemplatione universi generalia occurrunt, quorum ratio in attributis divinis tanquam primis possibilibus terminatur. Pervidit hæc utique acutissimus *Bülffingerus*, etsi me tantum Doctore in Mathesi usus fuerit, ac ideo non ex præcipitantia, sed cum ratione argumentum a me pro existentia Dei allatum sacri codicis autoritate approbatum pronunciat. Hujus enim autoritate, ut modo vidimus, constat, universum esse speculum perfectionum divinarum & intuendo hoc speculum in Numinis cognitionem nos penetrare debere. Sed ego eam animo concepi universi ideam & existenti conformem probavi in meditationibus meis metaphysicis, ut inde demonstrativa quadam ratione non modo existentia, verum

(c) Steti promissis in Cosmologia generali methodo scientifica pertractata. A. 1731. primum edita, sed A. 1736. Veronæ recusa.

(d) Nimirum in Tractatu Germanico von den Absichten der natürlichen Dinge part. I. c. 2. Sed multo uberius in Theologia naturali §. 798 & seqq.

verum etiam attributa Numinis reliqua consequantur, atque sic perfectiones summas in hac idea universi veluti in speculo contueamur.

§. IV.

Notanda de ceteris existentiam Dei a posteriori probandi modis.

Vulgo non satis discernitur, quomodo universum existentiæ necessariæ Numinis, quomodo sapientiæ, quomodo omniscientiæ, quomodo potentiæ speculum referat, hoc est, non distinguuntur ea, unde existentia Numinis inferri debet, a ceteris, unde ejus sapientia, omniscientia, potentia &c. arguitur. Sed cum (quæ Dei gratia est) eo acumine polleam, ut hæc distinguere possim, quis jure succensebit, quod videns cæcutire nolim & aliorum acumen meo juvem, cum in his faciam quod officii est? Ego jam ante plures annos rationes publice reddidi (*e*), cur viam contingentiæ ceteris argumentis, quæ pro existentia Dei afferri solent, prætulerim, nimirum cum præ ceteris, si rite incedamus, rigorem demonstrationis optime sustineat: id quod etiam Cl. *Bülffingerus* adsecutus (§. 3.). Ostendi enim, quæ in ceteris occurrant difficultates, obstantes utique, ut vel nonnisi multis ambagibus, atque sic difficilius quam a nobis factum est, vel prorsus non summum in demonstrando rigorem consequaris, empæctis tandem nescio in qua judicii valentia sibimet applaudentibus os tandem obturaturum, si in arenam descendant. Neque ego primus sum, vel solus, qui eas pervidit. Quotusquisque enim Philosophorum atque Theologorum est, qui non agnoverit, omnes has vias, quas pro existentia Dei demonstranda commendant, non esse æque efficaces, cum quædam moralem saltem ingenerent certitudinem, quædam magis, quædam minus urgeant, quædam pluribus, quædam paucioribus atheorum exposita sint objectionibus? Sane, quæ adduxi verba sunt Theologi multa eruditionis ac singularis moderationis laude dudum clarissimi, ipso senio nunc venerabilis, Summe Reverendi Abbatis *Schmidii f*). Quæ igitur hic

(e) In Ratione Prælectionum Sect. 2. c 2. §. 37. & seqq.
(f) In Theologia naturali positiva part. 1. Sect. 1. §. 6. p. m. 50.

hic in genere dicuntur, ego expressius docui, indicans ea, quæ ulteriorem demonstrationem, quæ limitationem quandam postulant, ut majorem morali certitudinem nanciscantur, nec atheorum exceptionibus amplius aliquis sit locus. *Joannes Musæus*, acerrimi judicii Theologus, *in rationibus & argumentis & rebus creatis de Deo deductis, sæpe difficultatem haud exiguam latere & facile admitti errorem* judicat (g), *cum animum requirant artibus ac disciplinis bene excultum* (h). Atque ea in re sequitur D. *Thomam* (i) ita statuentem: *Veritas de Deo per rationem investigata a paucis & per longum tempus & cum admissione multorum errorum homini provenit.* Dum ego errores in demonstranda existentia Dei commissos indicavi, dum rationes cur difficilis sit hac vel ista ratione instituta demonstratio enumeravi, dum quibus artibus ac disciplinis excultus esse debeat animus demonstratoris particulatim monstravi; quid amabo! aliud egi, quam ut Summorum in ecclesia Doctorum judicium statuminarem? Argumentum meum a contingentia universi ad existentiam entis necessarii sive Dei procedens cur obscuritatis insimules non est. Cum enim totum universum, propterea quod contingentium in numero habetur, rationem existentiæ in se nullam habeat; inde existentiam entis necessarii infero, quod rationem sufficientem existentiæ hujus universi contineat, atque ens necessarium ita concipiendum esse probo, ut eorum, quæ in universo notantur nec in eodem rationem habent, sufficientem contineat rationem. Sic Cosmologia metaphysica, non imprudenti consilio Theologiæ naturali a me præmissa, ad perfectiones divinas absolute summas agnoscendum instar fidissimi comitis manu duxit. Nemo hic obscuritatem obtendet, nisi qui vel acuminis proprii de-

(g) In Introductione in Theologiam de distinctione Theologiæ in naturalem & revelatam c. 1. §. 13. p. 38.

(h) loc. cit. p. 39.

(i) in Summa Theologiæ part. 1. quæst. 1. art. 1.

defectum fateri nolit, vel simulationum involucra conquirat, quibus desidiam tegat. Si quis vero præfracte contendat, in autoritate omne præsidium collocans, ceteras vias, quæ in datione Prælectionum a me notantur, & claritate vincere eam, quam ego elegi, & animum magis convincere; ei per me integrum esto, ut mea contemnat &, si quoddam inde solatium capit vel in eo ad tuendam autoritatem pondus quoddam invenit, prorsus damnet, certissime persuasus me hæc æquissimo animo laturum, quamdiu ab insidiis abstinebit. Pulchre in rem nostram, paucis mutatis, loquitur *Keplerus*, sagacissimi mortalium elogio dudum cohonestatus (k): *Qui hebetior est, quam ut* philophicam *scientiam capere possit, vel infirmior, quam ut inoffensa pietate* Philosopho *credat: ei suadeo, ut missa schola philosophica, damnatis etiam si places Philosophorum quibuscunque placitis suas res agat & ab hac peregrinatione mundana desistens domum ad agellum suum excolendum se recipiat, oculisque, quibus solis videt, in hoc adspectabile cælum sublatis toto pectore in gratiarum actionem & laudes Dei conditoris effundatur, certus se non minorem Deo cultum præstare quam* Philosophum, *cui Deus hoc dedit, ut mentis oculo perspicacius videat.* Neminem, puto, offendent verba *Kepleri:* de argumentis enim philosophicis & eorum forma sermo est, quorum utique ad Philosopiam spectat dijudicatio.

§. V.

Ceterum ne temere censuisse videar, quod censuram non merebatur, utque appareat me non ex præcipitantia statuere, antequam ad trutinam expenderim, de quo est statuendum, præsertim ubi de re maximi momenti, qualis est Numinis divini existentia, agitur; in gratiam intelligentium clarius edisseram, unde sit, quod nonnullis argumentis, quæ pro existentia Dei a conditione universi pe- *Nexus inter attributa divina singulari quadam ratione expenditur.*

(DIFFER. NEX. RER.) B tun-

(k) In Introductione ad Commentarium de stella Martis.

tuntur, tantum insit certitudo moralis & cur nonnullæ per ambages ad existentiam Dei perducant. Tenendum itaque, mundum non esse speculum existentiæ divinæ nisi vi contingentiæ, qualem ego in meditationibus meis metaphysicis definio, hoc est, non dari in universo generatim expenso quicquam præter contingentiam, unde ad Dei existentiam firmo mentis ratiocinio assurgere valeas. Etsi enim objicias, harmoniam præstabilitam inter mentem & corpus demonstrativa ratione arguere existentiam Numinis, nec me ea in re dissentientem habeas: attamen attentius arguendi modum considerans clarissime videbis, cur hinc existentia divinitatis inferatur, non aliam subesse rationem, quam contingentiam actus. Quodsi enim hæc harmonia necessaria esset quoad actum, fieri sane haud quaquam posset, ut divinitatis existentia inde concluderetur. Qui ad alios divinitatis characteres in universo expressos animum advertunt, non hinc existentiæ, sed aliorum attributorum divinorum ideam nanciscuntur, atque sic per ambages ab hoc attributo ad existentiam demum pervenire debent, si quidem plena demonstratione scrupulosioribus veritatis indagatoribus satisfacere velint. Illud quidem fieri potest propter nexum attributorum divinorum inter se, vi cujus ab uno ad alterum argumentari licet, adeoque etiam ad existentiam necessariam, quæ inter attributa divina suum quoque tuetur locum, quemadmodum e. gr. a ternario numero laterum in triangulo ad ternarium angulorum numerum & ab hoc ad istum, itemque a ternario numero angulorum trianguli rectilinei ad eorundem cum duobus rectis æqualitatem & ab hac æqualitate ad ternarium numerum in Geometria elementari argumentatio procedit, aut in sublimiori semiordinata rectangulo abscissæ in constantem potentia æquali ad subnormalem constantem & vicissim ab hac ad istam certo semper argumento concluditur. Quodsi ergo ex contemplatione universi acquisiveris e. gr. notionem sapi-

sapientiæ divinæ, inde ad existentiam divinam certa dabitur argumentatio. Sapientia divina est absolute summa, existentia divina absolute necessaria. Datur itaque nexus tantum inter sapientiam absolute summam seu perfectissimam & existentiam necessariam. Sed non cuiusvis est nexum hunc perspicere, nec cuiusvis etiam est notionem sapientiæ absolute summæ seu perfectissimæ ex contemplatione universi derivare, nisi supponas (existentia divinitatis, unde mundus pendet, aliunde demonstrata) universum esse opus Dei seu entis necessarii ab eodem diversi, & rationem hujus sufficientem continentis, hoc est, nisi ex contingentia mundi existentiam Dei ante deduxeris. Et si verum fatendum est, hac ratione semper reducitur existentiæ divinæ demonstratio ad argumentum *Cartesii*. Hæc ut facilius intelligantur, exemplo aliquo speciali opus est. Sumamus ergo argumentum, quod a finibus peti solet ac præ ceteris assensum urgere judicatur. Finium consideratio sapientiæ ideam animo ingenerat, atque ego, postquam via contingentiæ ad existentiam Numinis perveni, per fines sapientiam ejus agnosco. Antequam constat, esse Deum & ab ejus libero decreto pendere præsentem universi conditionem, non certo constat, utrum usus, quem sibi mutuo præstant res naturales, in finium numero collocandi sint, nec ne: finis enim juxta notionem communem supponit agens liberum, quod eum intendit & cujus gratia operatur. Qui ergo res naturales contemplatus sumit, earundem usus esse fines, is tacite supponit, structuras & texturas rerum earumque præsentem conditionem alias esse potuisse; sed has destinato quodam consilio electas fuisse, consequenter vi contingentiæ existentiam entis, a quo mundus pendeat, vitio quodam subreptionis in ratiocinando commisso, sumit, hincque nascitur omne, quod sentire nobis videmur, argumenti robur. Equidem in hac suppositione nihil falsi est, sed bona tamen methodus requirit, ut non gratis supponantur,

nec vitio subreptionis tanquam clara admittantur, quæ demonstratione indigent, præsertim si argumentum exceptionibus ad speciem multam compositis non debeat esse expositum. Quodsi leges methodi severius custodias, nondum demonstrata Dei existentia & universi ab eodem dependentia, quod finium nomine in rebus naturalibus celebratur, notionem quidem sapientiæ admirandæ, sed non perfectissimæ seu absolute summæ animo ingenerare aptum. Enimvero si ansam inde arripimus sumendi perfectissimam seu absolute summam sapientiam, de ejus realitate a posteriori non constat. Quamobrem cum ex aliqua notione firmiter nil concludatur, nisi ejus realitate evicta, demonstrandum utique est, notionem summæ sapientiæ esse possibilem, antequam eam pro attributo alicujus entis habere atque hinc ulterius evincere possis, attributum istud esse entis necessarii ob nexum scilicet, quæ sapientiæ perfectissimæ cum existentia necessaria intercedit. Atque sic tandem per multas ambages deducimur ad argumentum *Cartesii*, quod eo demum in casu genuinum admisit D. *Thomas*, ubi evictum fuerit, perfectionis summæ notionem esse realem, seu, ut *Leibnitius* loquitur, perfectionem summam esse possibilem. Ut igitur adpareat, quomodo a ceteris viis, quæ ad divinarum perfectionum notiones ducunt, regressu ad *Cartesii* argumentum facto, tandem ad existentiam Numinis perveniatur; in genere ostendam, perfectionem summam esse possibilem: id quod ad unamquamque perfectionem divinam in specie, occasione ita ferente, applicare licebit. Tenendum itaque est, omnem negationem provenire ab entitatis defectu atque adeo non habere locum in eo, quod expers omnis limitationis censetur, liberum profecto a defectu ulterioris entitatis, quem adfert limes. Fieri ergo haud quaquam potest, ut, quod limites nescit, negationem quandam in conceptu suo includat. Quamobrem cum contradictio simultaneam ejusdem adfirmatio-

tio-

tionem & negationem ponat, in eo, quod illimitatum est, qualis perfectio summa habetur, contradictioni nullus relinquitur locus. Jure autem definitionis inter possibilia locum sibi vindicat, quod a contradictione liberum ac immune. Nil igitur obstat, quo minus perfectionem summam in eorundem numerum referamus. Ex his apparet, argumenta a posteriori petita rigorem tunc demum tueri, ubi ad rationes metaphysicas reducuntur: unde non mirum, quod *Cartesius*, quod nos, quod alii ad rationes metaphysicas delapsi fuerimus, ubi eadem in prima principia resolvere decrevimus, ut evidentiam rationis consequeremur. Quibus ratio non satis exculta, illos lux nimia confundit, ut de obscuritate conquerantur principiorum minime familiarium concatenationem sibi insuetam videntes, at non pervidentes, quemadmodum ad lucem solis meridianam caligant, qui ex loco umbroso in apricum subito procedunt.

§. VI.

Ut contingentiam totius universi in aprico collocaremus, nexum rerum materialium intimius ut scrutaremur opus fuit. Quodsi enim is absolutam habeat necessitatem, nullus in universo erit contingentiæ locus; arcebitur ex eodem sapientia, arcebuntur fines, arcebitur a rebus creatis perfectio, quam ipsis tribuit vulgatum illud Metaphysicorum: *omne ens est bonum seu perfectum.* Quod si vero rerum nexus a necessitate absoluta fuerit exemptus, universum contingenter existit: si nihil in eodem fuerit sine ratione, arcebitur fatum & sapientiæ fores panduntur, locumque habere potest in rebus perfectio. Constat *Spinosam*, *Hobbesium*, alios contingentiam totius universi negare, a rebus corporeis perfectionem, a mundo sapientiam auferre, cuncta fato subjicere. Ut igitur fontes errorum detegerem, principia excutienda fuere, quibus ipsorum hypotheses nituntur, utque conclusiones profanas, absurdas, impias evitaremus, saniora & veriora

Cur nexum rerum scrutatus fuerit Autor, & quare.

principia surrogari oportuit. Contraria, quibus necessitatis absolutæ ac fati defensores utuntur, stabilivimus: sic enim certissimum erat, contrarias quoque prodituras esse conclusiones. Quis enim concesserit, ex principiis contrariis, immo contradictoriis, eandem sequi conclusionem. Ecce igitur, quænam præmeditatus fuerim, antequam rem arduam, quæ summorum ingeniorum vires deluserat, excutiendam aggrederer! Nonne vides, me non cœco quodam impetu in nexum rerum a me stabilitum irruisse, ut facillimum fuerit nubem pro Junone amplecti?

§. VII.

Dissensus Autoris & Spinosæ circa notionem possibilium.

Cœpi itaque in notiones possibilis & impossibilis, necessarii atque contingentis inquirere, ut ex distinctis judicium fieret, cum, quæ a confusis ortum ducunt, errori sæpius obnoxia dreprehendantur. Cum ergo considerarem, neminem esse, qui non inter impossibilia referat rectilineum bilineum, triangulum rectilineum tres angulos duobus rectis majores habens, vel triangulum æquiangulum inæqualium laterum & quæ his gemina sunt, modo elementorum Geometriæ fuerit gnarus; in rationem inquisivi, cur istiusmodi entia pro absolute impossibilibus habeantur, ita ut ne Deus quidem per omnipotentiam suam istiusmodi quid efficere posse concipiatur: nemo enim eandem ad ea extendit, quæ simpliciter fieri non posse intelliguntur. Statim autem animadverti, rectilineum bilineum pro impossibili haberi, quod ejus notio contradictionem involvat, cum a Geometris demonstretur ipsique sensui manifestum sit, duas rectas spatium comprehendere non posse. Nec aliam subesse rationem in ceteris, haud difficulter adsecutus fui. Etenim contradictoriæ sunt propositiones: Figura habet tria latera rectilinea & eadem figura habet tres angulos duobus rectis majores, cum nullo modo fieri posse concipiatur, quam ut figura trilatera rectilinea tres habeat angulos duobus rectis æquales. Similiter contradictorium est, habere tres angulos æquales & tria latera

tera inæqualia. Uno admisso, alteri locus non est. Nullus igitur dubitavi definire *impossibile* per id, quod contradictionem involvit, cum hanc impossibilis notionem esse reperissem, juxta quam judicant Geometræ, rigidissimi demonstratores, consentientibus omnibus, quotquot eorum judicia adsequuntur. Nec puto quempiam fore, qui circa hanc impossibilis definitionem scrupulum moveat. Et si quis esset, qui contradictoria admitteret, contra primum Philosophiæ principium, quod *fieri non posse* inculcat *ut idem simul sit & non sit*; næ! adversus illam valeat vulgatum illud: *contra negantem principia non est disputandum.* Nimirum nisi quis hoc contradictionis principium admittere velit, fieri non potest, ut ullius veritatis convincatur, vel ullius erroris redarguatur. Postulat enim, ut sibi pro arbitrio insanire liceat. Jam vero hoc concesso, impossibile esse, quod contradictionem involvit; non video, quo jure negari possit, *possibile* esse id, quod contradictionem non involvit, perinde enim est, ac si diceres, possibile est, quod non impossibile. Alteram contradictionis partem definiri posse per alteram, quæ alia ratione definita fuit, Logicæ satis gnarus non ignorat. Et siquis regulam male intellectam, quod definitiones non esse debeant negativæ, ad hunc casum trahere vellet, is facile erroris in applicando commissi convinceretur, ratione non procul petita, sed ex ipsa definitionis nominalis (quam recentiores vocant) definitione. Statim equidem succurrebat, absolutæ necessitatis defensores hanc *possibilis* definitionem ægre ferre, cum huic hypothesi inimica reperiatur: enimvero cum nullo jure impugnari possit, immo maxima in prima eaque evidentissima principia injuria rejiciatur, collegi inde illius propugnatores ante statuisse, quam de principiis cogitarent, nec ab his ad conclusiones descendisse, id quod bonæ methodi legibus merito adversum judicatur. Sane *Spinosa* & alii, qui necessitati absolutæ atque fato patrocinantur, possi-

possibilium numerum valde restringunt, cum in eodem juxta ipsos non sit, nisi quod vel actu est, vel aliquando fuit, vel olim futurum. Inde emanavit possibilium definitio, quæ legitur apud *Spinosam* (*l*), quod ita dicantur *res singulares, quatenus, dum ad causas, ex quibus produci debent, attendimus, nescimus an ipsæ determinatæ sint ad easdem producendum.* Atque ideo *Spinosa* possibilitatis *notionem tantum defectum cognitionis nostræ circa rei existentiam significare* (*m*) statuit. Ejus de possibilitate dogma, omnibus fatalis necessitatis assertoribus ante ipsum commune, jam operose refellit D. *Thomas* & ex eo *Dominicus de Flandria*, Philosophorum Thomistarum princeps (n). Convenit autem quoad rem Doctoris Angelici definitio cum nostra: cum enim *possibile esse*, ait, *quo posito in esse, nullum sequitur impossibile;* quid, quæso aliud sibi volunt hæc verba, quam possibile nullam in suo conceptu involvere contradictionem. Et tenendum quidem est, dudum agnovisse Philosophos, etiam Scholasticos, notionem possibilium, quam nos amplectimur, necessitati absolutæ contraria esse; oppositam vero, qua possibilitas cum actu iisdem limitibus coërcetur, cum necessitate absoluta adeo firmiter connexam esse, ut uno admisso alterum negari nequeat. En differentiam nostræ possibilium notionis a notione, quam format *Spinosa*, quam formarunt ante ipsum, quotquot necessitati absolutæ patrocinati fuerunt. Nostra possibilium notio necessitati geometricæ adeo inimica, ut eadem admissa hæc collabatur. Nos igitur tanquam possibile admittimus, quicquid nihil contradictionis involvit, sive illud existat, sive non. Actus ad possibilitatem non confert. Possibile sane est, ut mensæ quadratæ inducatur figura rotunda, etsi forsam nunquam futurum, ut co-

(l) Ethic. part. 4. def. 4. p. 165.

(m) In Cogitatis Metaphysicis part. 1. c. 3. p. 104.

(n) In Quæstionibus in libros Metaphys. Aristot. lib. 9. quæst. 3. art. 1. p. 650. & seqq.

eadem figura eidem unquam inducatur. Similiter juxta nostram notionem possibile fuit, ut surgerem, cum sederem: quod *Spinosa* & Fatalistæ minime concedunt, nec salva sua hypothesi concedere possunt.

§. VIII.

Vidimus, quis sit circa notionem possibilium dissensus inter me & *Spinosam*, seu in genere inter eos, qui contingentiam universi admittunt, & illos, qui fatalem necessitatem defendunt. Sed agedum! videamus porro, quinam sit dissensus circa notionem necessarii & contingentis me inter atque *Spinosam*, seu ut (verborum tædiosas ambages evitare liceat) inter *Contingentiarios* & *Fatalistas*. Ego *necessarium* definivi per id, cujus oppositum contradictionem involvit, seu impossibile existit (o). Hanc notionem ut certam consequerer, denuo a posteriori derivavi, expensis exemplis necessariorum extra omnem controversiæ aleam positis. Nemo non largitur, quæ numeris ac figuris insunt, veritates necessarias esse, cum inde factum constet, ut *necessitatem absolutam* seu absolute sic dictam, de qua nobis in præsenti sermo est, *geometricam* dixerint Philosophi. Absolute igitur necessarium est, triangulum rectilineum habere tres angulos duobus rectis æquales, at pro tali non habetur, mensæ figura est quadrata. Verum enim vero quænam differentia intercedit inter has propositiones logice consideratas, & quænam subest ratio, ut in priori *prædicatio* dicatur *necessaria*; in altera *contingens*, seu, quod perinde est, ut ipsa prior propositio dicatur *necessario*, posterior nonnisi *contingenter vera*? Differentia profecto non alia intercedit, quam quod propositio priori opposita, triangulum rectilineum habet tres angulos duobus rectis inæquales, sit impossibilis, quæ vero posteriori opponitur, mensa non habet figuram quadratam, sit possibilis, cum evidens sit, ejus figuram

Dissensus Autoris & Spinosæ circa notionem necessarii & contingentis.

(o) In Meditat. Metaphys. §. 36.

quoque rotundam & polygonam fieri posse, hoc est, nullam dari figuram planam, quæ non perinde ac quadrata mensæ induci queat. Evidens adeo erat *necessarium* hic dici, cujus oppositum impossibile, seu contradictionem involvit; *Contingens* vero vocari, cujus oppositum possibile deprehenditur. Atque ita una nascebatur contingentis definitio, tanquam ejus, quod necessario opponitur. In his non acquievi, sed ulterius progressus in rationem inquisivi, unde sit, quod in aliis oppositum sit impossibile, in aliis vero possibile. Attendi igitur denuo ad exempla modo allata atque intellexi æqualitatem trium angulorum cum duobus rectis determinari per numerum ternarium laterum & per linearum speciem, neque adeo integrum esse, ut numero ac specie laterum salvis angulorum quantitas varietur: contra vero per ea, quæ notio mensæ involvit, figuram quadratam non determinari, sed salva ista hanc variis modis determinari posse. Atque hæc est ratio, cur fontem contingentiæ ultimo quæsiverim in determinabilitatis diversitate. Sed ea hic distinctius exponenda non sunt, cum tuto ignorentur, etiamsi dissensum me inter atque *Spinosam* in hoc argumento perspicere velis. Ceterum omne in Geometria theorema ita se habet, ut ejus oppositum sit impossibile. Ideo duplici via ejus veritatem demonstrare licet, vel *directe* ostendendo scilicet ejus possibilitatem, seu nexum cum veritatibus aliis, unde sequitur; vel *indirecte*, monstrando oppositi impossibilitatem, seu contradictionem, quam cum aliis veritatibus involvit. Neque vero nostra definitio absolute necessarii differt a definitione *D. Thomæ* quod scilicet sit *illud, quod non contingit aliter se habere* (p): cum enim necessarii oppositum sit impossibile, contingere profecto nequit ut aliter se habeat. V. gr. quoniam impossibile est triangulum rectilineum habere tres angulos duobus

(p) Vid. Dominicus de Flandria loc. cit. lib. 5. quæst. 5. art. 1. f. 237.

bus rectis majores, contingere sane nunquam potest, ut iidem in aliquo triangulo rectilineo duobus rectis majores evadant. Retinetur definitio D. *Thomæ* etiam a Theologis Augustanæ Confessioni addictis, qui suis eandem compendiis inserere sueverunt. Exemplo esto *Scherzerus*, Theologus quondam apud Lipsienses clarissimus (q). Dudum autem monuit Doctor Angelicus, necessitatem absolutam pendere ab intrinseco, nequaquam vero ab extrinseco quodam principio. Ego qui operam dare soleo, ut distincte explicem, quæ ab aliis confusis notionibus contentis indigitantur, clarissime ostendi, quodnam sit illud intrinsecum absolutæ necessitatis principium, nempe determinabilitatis unicitas (ut voce barbara uti mihi liceat ad rem accurate exprimendam aptissima) aut, si mavis, immutabilitas. Ostendi enim v. gr. in triangulo rectilineo per id, quod perimeter tribus constet lineis rectis, quantitatem angulorum omnium simul ita determinari, ut alii locus esse nequeat, salva hac perimetro. Contingens opponi necessario, nemo ignorat. Quamobrem ipsa notio necessarii insinuat, quid sibi velit contingens. Nimirum quoniam necessarium est, cujus oppositum impossibile; *contingens* definiri debet per id, cujus oppositum est possibile. E. gr. Sedere, & non sedere sibi mutuo opponuntur. Sed non sedere perinde possibile est atque sedere, etiam tum, quando sedemus. Atque ideo actus sedendi pro contingente habetur. Similiter figura mensæ quadrata inter contingentia refertur, quoniam non quadratam, v. gr. polygonam aut rotundam, perinde recipere valet ac quadratam. Quod si ergo porro quæsiveris, quodnam principium contingens agnoscat, videbis profecto, non aliud esse, quam quod principio necessarii opponitur, nempe, determinabilitatis diversitatem. E. gr. data corporis humani structura, diversi situs sunt possibiles, cum

(q) In Manuali philosophico p. 139.

vi eiusdem determinari possit ad sedendum, standum, cubandum &c. Atque ideo unus situs eidem non necessario competit, sed contingenter. Intelligimus porro existentiam seu actum contingentis cum non habeat intrinsecum, ratione extrinseca gaudere, atque in eo a necessario differre. Neque nostra contingentis notio ab ea differt, quam habet D. *Thomas* (r) *contingens* definiens per *id quod potest esse & non esse.* Etenim si contingentis oppositum possibile, patet etiam illud esse non posse: esse enim hic idem est ac existere. Similiter qui vulgo *contingens* definiunt (s) per *id quod aliter se habere potest*, a nobis minime dissentiunt. Quod enim aliter se habere potest, ejus oppositum possibile esse debet: secus enim aliter se habere non posset. *Spinosa* neque in Cogitatis Metaphysicis, neque in Ethica definitionem necessarii in genere adfert, quam studio evitasse videtur, ut lectori facilius fatalem rerum necessitatem persuaderet. Equidem haud ægre definitionem nostram admissurus videtur, quod scilicet necessarium sit illud, cujus oppositum impossibile: enim vero qui curatius res expendunt, me non monente perspiciunt, illam tantum admitti quoad verba, nequaquam vero quoad vim & potestatem verborum. Etenim cum magna differentia circa notionem possibilis ac impossibilis inter nos atque *Spinosam* intercedat, alia prorsus ratione definitionem nostram necessarii *Spinosa* interpretari debet, quam a nobis fieri solet (§. 7.). In Cogitatis Metaphysicis (t) monet, *necessarium duobus modis dici, vel respectu essentiæ, vel respectu causæ. Respectu essentiæ Deum necessario existere, cum ejus essentia non possit concipi sine existentia. Chimæram respectu implicantiæ suæ essentiæ non potis esse, ut existat. Respectu causæ dici res e. gr.*

(r) Vid. Dominicus de Flandria loc. cit. lib. 6. quæst. art. 2. f. 443.
(s) Scherzerus in Manuali Philosophico p. 43.
(t) c. 3. p. 100. 101.

gr. materiales esse impossibiles aut necessarias: nam si tantum ad eorum essentiam respiciamus, illam concipi posse clare & distincte sine existentia, ac ea propter eas nunquam existere posse vi & necessitate essentiæ: sed tantum vi causæ, Dei nempe omnium rerum creatoris. Si itaque in decreto divino sit, ut res aliqua existat, eam necessario existere; sin minus, impossibile esse, ut existat. Per se enim manifestum esse, id quod nullam causam, internam scilicet aut externam habeat ad existendum, impossibile esse, ut existat. Atqui rem in hac secunda hypothesi poni talem, ut neque vi suæ essentiæ, quam per causam internam intelligat, neque vi decreti divini, unicæ omnium rerum causæ externæ, existere possit: unde sequatur, res, ut in secunda hypothesi statuantur, impossibiles esse ut existant. Quis non videt, quanta his verbis insit confusio, quod notiones impossibilis & necessarii non satis distinguantur, nec notio necessarii in genere evolvatur? Antequam enim affirmare licet, necessarium aliquid esse vel respectu essentiæ, vel respectu causæ; disquirendum est in genere, quid sit necessarium. Hæc sane distinctio restringit necessitatem ad solam existentiam, nec respectum una involvit ad essentiam, de qua tamen necessitas quoque prædicatur. Qui dissensum inter nos & *Spinosam* de notione possibilis animo comprehendit (§. 7.), fontem erroris *Spinosæ* detexit. Ceterum ex dictis liquet, *Spinosam* id agere, ut ostendat, omnia absolute impossibilia esse, quæ in decreto divino non habeantur ut existant, atque adeo possibilitatem a decreto divino, consequenter ab ipsius voluntate arcessere. Hæc enim hypothesis favet ipsius hypothesi principi de fatali necessitate, neque per nostra ac Philosophorum Scholasticorum, nec non Theologorum Augustanæ Confessioni & ecclesiæ Romanæ addictorum principia stare potest, per quæ rerum essentiæ in intellectu divino ante decretum concipiuntur: sic enim ab eodem nulla in res derivatur necessitas absoluta, quam vi decreti iisdem inesse con-

tendit *Spinosa*. Sed de his infra suo loco dicentur plura. In Ethica (u) necessitatem definit, quatenus opponitur libertati, ita ut sit synonymon coactionis, atque hoc in sensu *res necessaria vel potius coacta* ipsi est, *quæ ab alio determinatur ad existendum & operandum certa ac determinata ratione*. Sed hæc significatio nihil facit ad rem præsentem, ubi sermo est de mundo materiali, an contingenter existat & de eventibus etiam rerum materialium in universo, num fatalis quædam necessitas ipsis insit. Apparet adeo denuo, notionem necessitatis in genere a *Spinosa* non fuisse evolutam: id quod tamen fieri debebat, ubi de fatali rerum necessitate tractatur, cum notiones istæ generales tanquam simpliciores hanc notionem magis complexam ingrediantur. Enimvero confusio parit errorem & facit ad palliandos errores: unde non mirum, si in tanta notionum simpliciorum confusione non caste fuerit philosophatus. Interea evidens est, nos a *Spinosa* circa notionem *necessarii* dissentire, non modo quod distinguamus, quæ ille confundit, & explicemus, quæ idem sicco pede præterit; verum etiam quod nostra definitione necessarii salva subsistere nequeant, quæ de necessitate philosophatur: id quod mox clarius constabit, ubi ad conclusiones descendemus. Quod contingentiam attinet, necessitatis absolutæ oppositum, in Ethica nobiscum consentire videtur. *Res singulares*, ait (x), *voco contingentes, quatenus, dum ad earum solam essentiam attendimus, nihil invenimus, quod earum existentiam necessario ponat, vel quod ipsam necessario secludat*. Enimvero re attentius considerata, toto cœlo a nobis differt. Nos enim definivimus contingens per id, cujus oppositum non impossibile: Sed hoc non prorsus coincidit cum eo, quod rationem existentiæ in se non habet, nec existentiæ repu-

(u) Part. 1. def. 7. p. 2.
(x) Part. 4. def. 3. p. 165.

pugnet, quo abit definitio *Spinosæ*. Etenim secundum nostram definitionem non implicat, ut oppositum, tanquam æque possibile, perinde existat: sed hæc implicantia locum habere potest, salva definitione *Spinosæ*, quemadmodum etiam eandem tuetur. Et sicuti in ceteris principiis hominis vafri, ita hic quoque singula ejus verba probe sunt consideranda, ne incautis imponat. Latet enim anguis in herba. Etenim quid sibi volunt hæc verba: *dum ad earum solam essentiam attendimus?* Nonne vides, notionem contingentiæ in earum numerum referri, quas *secundas* vocarunt Scholastici, & quibus nihil extra mentem respondet, cum a defectu cognitionis ortum trahant, quem voce *sola* indicat *Spinosa*. Immo alibi (y) mentem suam clarius exponit & contingentiam inter defectus nostræ perceptionis refert, negans contingens esse reale quidpiam. *Si ad rei*, inquit, *essentiam simpliciter, non vero ad ejus causam attendamus, illam contingentem dicemus, hoc est, illam ut medium inter Deum & chimæram, ut sic loquar, considerabimus, nempe quia ex parte essentiæ nullam in ipsa reperimus necessitatem existendi, ut in essentia divina, neque etiam implicantiam sive impossibilitatem, ut in chimæra. - - Sat erit, si nobis concedat, hæc duo (nempe possibile & contingens) nonnisi defectus nostræ perceptionis, nec aliquid reale esse.*

§. IX.

Nexus rerum materialium, qualem Autor defendit, describitur.

Postquam igitur ostendi, quanta sit differentia inter nos & *Spinosam* circa notiones simpliciores, in quas notio nexus rerum materialium resolvitur; nunc propius ad rem præsentem accedendum est, ut internum discrimen istius nexus & fatalis necessitatis clarissimum evadat. Danda itaque est opera, ut rem arduam ad captum explicemus. Eum in finem primum nexum rerum materialium, qualis a me defenditur, describere lubet; mox

(y) In Cogitatis Metaphys. part. 1. c. 3. p. 102.

mox delineaturus fatalis necessitatis faciem: ita tandem ex utriusque collatione discrimen manifestum evadet. Res materiales connexas esse statuo cum ratione spatii, tum ratione temporis (z), & hinc omne universum, quatenus omne spatium replet & omne tempus exhaurit, unum totum & ens unum esse probo (a). Atque ea est ratio, quod *universum* definiam per seriem simultaneorum & successivorum inter se connexorum (b). Unde apparet, vim dictis inferri, si qui ad structuram mechanicam mundi seu compagem corporum mundi totalium trahunt, quæ ego de universo prædico: neque enim universum, prout a me sumitur, idem est cum compage corporum mundi totalium, sed plura involvit. Fieri potest, ut in universo mutatio accidat, nec idem subsistat, etsi compages corporum mundi totalium eadem maneat. Dabo exemplum: Post *Leibnitium* ostendi, si quis a Deo per miraculum in natura corporea producatur effectus, naturaliter non secuturus, universum in posterum non amplius fore idem, quod absente miraculo futurum fuerat, nisi per potentiam Dei extraordinariam status per miraculum mutatus talis restituatur, qualis naturaliter futurus erat. Ratio hæc est, quod ob rerum nexum in futuro universi statu a miraculo semper aliquid admittendum, quod non futurum erat, miraculo absente. Minima autem diversitas tollit identitatem. Declaravi rem simili, comparans miraculum cum motu indicis in horologio vi externa vel retroacti, vel promoti, qui situs diversitatem inducit omni tempore subsecuturo, quamdiu motus internus durat. Sed qui hanc mutationem ad compagem corporum mundi totalium trahunt, quasi per miraculum sol & planetæ suis locis dimoveri dicantur, & hanc sententiam ineptam oppugnant, illi cum umbris pugnant & similes sunt ei, qui simile ita interpretaretur, quasi ob adsertum

(z) §. 548. Met. (a) §. 549. (b) § 544.

tum motus indicem diversum a violento e situ suo motu, qui per structuram non futurus fuerat, statueretur machinæ structuram internam mutari. Sed sinamus Sciamachos fortitudinem suam exercere in pugna (si superis placet!) tàm laudabili, neque enim invidemus ipsis victoriam, si quam de umbris suis reportaturi sunt, atque e diverticulo in viam redeuntes nexum rerum materialium curatius lustremus, quamvis mihi non appareat, cur is providentiam divinam negare dicendus sit ipsaque miracula, qui per miraculum in corpore partiali patratum mutationem aliquam compagi totalium induci per errorem statueret. Ego tam lynceus esse non opto, ut talia videam. Quodsi igitur res in universo inter se connexas spectes; ego vi notionis possibilium (§. 7.) admitto, esse adhuc alia corpora mundi totalia perinde ac ea, quæ existunt, possibilia, quæ simili aut diversa ratione collocari possunt: immo si asserueris, hæc ipsa, quæ præsentem rerum compagem constituunt, corpora totalia alia adhuc ratione collocari potuisse, me non invitum habebis. Corpora enim mundi totalia ego cum rotis horologii comparare soleo, quarum in locum aliæ substitui possunt, si diversam ab eo machinam desideres, & quas ipsas etiam ad constructionem alterius machinæ adhibere liceret, si quidem præsentem compagem dissolvere volueris. Diversa mundi systemata, quæ apud Astronomos prostant, clarissime loquuntur, eadem corpora totalia diversis modis locari posse & sic diversas prodire eorundem compages. Atque ea ratio est, cur a priori veritas systematis mundani demonstrari nequeat, sed ex phænomenis dijudicanda sit. Si eadem corpora totalia nonnisi uno modo locari possent, ceteri tanquam impossibiles contradictionem involverent (§. 7.), & hac contradictione ostensa corrueret prætensa compages. Enimvero cum ab ea, quæ existit, diversæ contradictioni obnoxiæ non sint, nec earum a priori impossibilitas demonstrari potest. Diversitas corporum mundi

totalium in partialibus diversitatem requirit: etenim si hæc forent prorsus eadem, nec in eorum situatione diversitas aliqua occurreret, totalia ut differrent fieri haud quaquam posset. Quoniam adeo admitto, præsentem rerum compagem aliter se habere posse, seu, ut magis philosophice dicam, oppositas eidem compages alias non esse impossibiles; juxta communem ac meam contingentis definitionem pro contingente habenda, nec absolutæ necessitati subest (§. 8.). Equidem non nego, antequam eadem potentia divina ad actum deduceretur, immo antequam Numen omniscium ejus existentiam decerneret (ordinis hic, non temporis rationem habemus), eam fuisse possibilem, nec ejus possibilitatem a decreto pendere, consentiens Philosophis ac Theologis essentias rerum necessarias statuentibus; sed quis ideo dixerit, eam esse absolutæ necessitatis, nisi summa imis miscens omnia confundere voluerit? Cum sedes, possibile est, ut surgas, antequam surgis: sed quis dixerit ideo hunc actum esse absolutæ necessitatis, quod fuerit possibilis, antequam eundem decreveris? Vidimus superius (§. 8.), principium contingentiæ esse rebus intrinsecum, nec eas demum contingentes fieri per decretum, quo causa libera actum earundem determinat. Etsi autem 2. largiar, res materiales essentiæ suæ convenienter agere & pati (id quod nemo Philosophorum in dubium vocat); regulas tamen motus in materia minime fundatas esse atque perinde ac situationes corporum a necessitate absoluta exemtas cum *Leibnitio* agnosco. Atque ea subest ratio, cur principia, unde illæ a Mathematicis demonstrantur in Cosmologia metaphysica non a priori ex notione materiæ, sed ex phænomenis a posteriori derivaverim. Quamobrem rebus materialibus juxta leges motus in se mutabiles operantibus, ipsi quoque eventus in universo non sunt immutabilis necessitatis. Si enim Deo, universi Autori, alias motus regulas præscribere libuisset, alii prorsus futuri erant, iisdem manentibus

re-

rerum essentiis, eadem permanente corporum totalium compage, eventus. Immo Vir summus *Newtonus* (c) principia ista, quæ legum naturæ titulo decorat, non demonstrat, sed ex phænomenis agnita supponit. Ceterum hanc universi contingentiam quoad corporum compagem & rerum materialium situationes legesque motuum defendit quoque Theologus multa rerum scientia ac varia eruditione præstans *Joannes Clarkius*, magnæ Britanniæ Regi a sacris ordinariis (d). Nec sane major in universo concipi potest contingentia, quam quæ a nobis defenditur, ubi & spatium aliis corporibus repleri, quam repletum deprehenditur, & tempus aliis prorsus eventibus distingvi potuit, quam in præsenti distingvitur, illis vel maxime iisdem manentibus. Hæc quidem cum ita se habeant, 3. præsentem rerum nexum, sive corporum compagem, sive eventus spectes, a liberrimo Dei decreto derivo, ita ut Numen sapientissimum per meam de universo theoriam & ipsam rerum compagem infinitis modis variaare, & in unaquaque ipsos quoque rerum eventus ad arbitrium determinare potuerit: qua sane major ex parte objecti libertas in Deo conditore concipi nequit. Ex his sane principiis demonstro (e), plures mundos esse possibiles, & ex innumeris hunc a Deo liberrimo decreto (f) fuisse productum (g), etsi ad ceteros quoque sese extendat potentia ipsius (h). Non contentus ab universo removisse absolutam necessitatem ulterius progredior atque fato sublato, sapientiæ divinæ locum facio, fines in naturam rerum introduco & rebus perfectionem tribuo. Nimirum 4. evinco, res in universo cum ratione ordinatas esse quoad spatium & eventus cum ratione consequi quoad tempus: illud obtinet, quod situs corporum rationem habeat sapientia divina dignam; hoc vero accidit, quod

 leges

(c) Princip. Philos. Nat. Mathem. p. m. 12.

(d) Enquiry into the cause and origin of evil p. 90. 91. (e) §. 569. & seqq. Met. (f) §. 980. 984. (g) §. 1053. (h) §. 1021.

leges motus seu principia regularum motus per rationes eidem sapientiæ conformes fuerint determinatæ. Atque hinc resultat nexus rerum sapiens, quem defendo, ad propulsandum fatum deficiente acumine adsertum. Quando enim ajo, omnia in universo cum respectu spatii, tum respectu temporis inter se connexa esse (i), id ita explico, quod unum quodque corpus contineat rationem, cur alterum ipsi contiguum sit (k), & status præsens habeat in se rationem aliquam sequentis (l), hoc est, in unoquoque corpore aliquid inesse, unde intelligi possit, cur alterum ipsi sit contiguum, & in statu præsenti aliquid reperiri, unde similiter intelligi possit, cur alter ipsum sequatur (m): quæ etiam experientiæ consona sunt & scientiam physicam fundant. Dum itaque ostendo, omnia cum summa ratione a Deo ordinata esse, tollitur fortuitus rerum materialium concursus, a *Lucretio* descriptus, ubi sapientiæ nullus est locus, finibus exulantibus. Dum hunc nexum etiam in partibus unum corpus quantumlibet exiguum constituentibus agnosco, omnibus inter se vi harmoniæ universalis pulchre consentientibus (n), perfectioni locum in rebus materialibus facio libere iisdem a Deo tributæ (o). Dum denique eas leges motus corporibus latas propugno, ut omnes rerum eventus sint fines per rerum essentias tanquam media obtinendi (p), in omni universo sapientia divina dominatur, nec ullibi bruta necessitas, quæ fatum absolvit, nec cum absoluta necessitate confundenda, eventibus inest.

§. X.

Spinosæ absoluta & bruta seu fatalis necessitas describitur.

Qui in hac idea mundi, quam nos concipimus, absolutam necessitatem & fatum sibi imaginatur, is nullam finget, quæ absolutæ necessitatis ac fati expers sit, cum etiam absolutam necessitatem ac fatum adpellet, quod e diametro

(i) §. 548. (k) §. 546. (l) §. 547. (m) §. 29. Met. (n) §. 600. (o) §. 984. (p) §. 1026. & seqq.

tro eidem opponitur. Hæc clariora evadent, ubi *Spinosæ* ideam de universo excusserimus. Vidimus 1. jam superius (§. 7.), *Spinosam* non admittere possibilia corpora mundi totalia ac partialia, nec aliam eorundem situationem, nisi quæ aliquando existunt, & prout actu collocantur; cetera pro defectu cognitionis nostræ habet. Atque adeo 2. rejicit receptum dogma, quod possibilitates seu essentiæ rerum non pendeant a decreto divino; sed in intellectu concipi debeant antecedenter ad decretum ipsius: verum ipsas quoque perinde ac existentiam a decreto Dei unice derivat, cum impossibile dicat, quod in eodem non habeatur ut existat, quia omni causa cum interna, tum externa ad existendum caret (§. 8.). Ea nimirum ex falsa possibilium notione fluunt. Esse autem hanc *Spinosæ* sententiam non modo ex supra explicatis notionibus generalibus concluditur; sed ipse disertis verbis adserit. *Res*, inquit, *nullo alio modo, neque ordine a Deo produci potuerunt, quam productæ sunt* (q). Negat ideo 3. apertissime (r), *in rerum natura ullum dari contingens, sed omnia ex necessitate divinæ naturæ determinata esse, ad certo modo existendum & operandum*. Et Deo 4. adimit libertatem eligendi affirmans (s), *omnia ex necessitate divinæ naturæ sequi*, ridens eos (t) qui contendunt, *fieri posse, ut, quæ in Dei potestate sunt, non fiant sive ab ipso non producantur: quod idem esse*, ait, *ac si dicerent, Deum posse efficere, ut ex natura trianguli non sequatur, ejus tres angulos æquales esse duobus rectis, sive ut ex data causa non sequatur effectus.* Et porro (u) addit, *quicquid concipimus in Dei potestate esse, id necessario esse.* Negat 5. (x)

 rebus

(q) Ethic. part. I. prop. 33. p. 29.
(r) Loc. cit. prop. 29. p. 26.
(s) Loc. cit. prop. 16. p. 16.
(t) Loc. cit. schol. prop. 17. p. 17.
(u) prop. 35. p. 33.
(x) in præf. ad part. 4. Eth. p. 163.

rebus inesse perfectionem, *perfectionem & imperfectionem revera modos solum modo cogitandi esse, nempe notiones quas fingere solemus ex eo, quod ejusdem speciei aut generis individua ad invicem comparamus.*

§. XI.

Differentia nexus rerum sapientis & absoluta ac fatalis necessitatis Spinosæ evidentissime monstratur.

Quodsi jam ea, quæ de nexu rerum sapienti, quem defendimus, in medium protulimus (§. 9.) & quæ ex *Spinosa* de fatali rerum necessitate excerpta dedimus (§. 10.) una cum nostris ac *Spinosæ* principiis, quibus ista innituntur, supra (§. 7. & 8.) evolutis, inter se conferre volueris; videbis me & *Spinosam* tum quoad principia, tum quoad conclusionem in terminis contradictoriis hærere: me recepta Theologorum principia & dogmata tueri, contraria vero a *Spinosa* propugnari. Etenim 1. mihi possibile est, quod nullam involuit contradictionem, sive a Deo decretum fuerit, ut existat, sive non; *Spinosa* vero pro possibili non agnoscit, nisi quod in decreto divino habetur, ut existat, cetera, quæ a nobis una in possibilium numerum referuntur, pro defectu cognitionis habet. Ego 2. affirmo, multa fieri posse, quæ nunquam fiunt; negat id *Spinosa*. Mihi 3. contingens est, cujus oppositum possibile deprehenditur, seu quod aliter se habere posse concipitur; *Spinosa* hanc contingentium notionem rejicit, nec talia existere, quorum oppositum perinde existere poterat, largitur, tanquam pro aris & focis pugnans affirmat, quod existit, ejus contrarium perinde existere non posse. Ego 4. doceo plures mundos esse possibiles & ex iis Deum liberrime elegisse, quem produxit, nulla sane necessitate extrinseca, nulla intrinseca adductum; *Spinosa* non concedit alium mundum possibilem, nisi qui existit, atque hunc ex essentia Dei necessario fluere, atque a Deo necessario fuisse productum. Ego 5. cum Theologis omnium trium per leges imperii in eodem stabilitarum religionum possibilitatem rerum a decreto divino eximo, rerum essentias necessarias antecedenter ad illud ab intel-

lectu

lectu divino derivo; *Spinosa* radicem possibilitatis in voluntate divina quærit & rerum essentias ab ejus decreto derivat. Ego 6. potentiam Dei ad ea etiam extendo, quæ nunquam existunt, modo non sint contradictoria seu absolute impossibilia; *Spinosa* eandem ad ea tantum restringit, quæ fiunt. Ego 7. rebus perfectionem tribuo; *Spinosa* eandem aufert. Ego 8. sapieniæ in universo locum facio; *Spinosa* ejus in locum fatum surrogat. Ego 9. fines in rerum natura considero; *Spinosa* iis nullum in universo locum concedit. Ego 10. leges motus in natura corporum minime fundatas agnosco, sed a sapientia Dei derivo; *Spinosa* alias a Deo fieri non potuisse tuetur, easque in se immutabiles agnoscit. Quodsi hoc discrimen non sufficit, ut nexus rerum sapiens diversus habeatur ab absoluta & fatali necessitate *Spinosæ*, adfirmandum utique erit, nullam res inter differentiam intercedere, sed omnes esse easdem.

§. XII.

De necessitate essentiarum notanda.

Dixi Theologos omnium trium per leges imperii in eodem stabilitarum religionum rerum essentias seu possibilitates ab existentia præcisas non a voluntate Dei libera, sed ab intellectu ipsius antecedenter ad decretum derivare easque necessarias esse defendere: quis enim dixerit, quod possibile est, idem simul impossibile esse posse? Etsi autem assertum manifestum sit penes omnes, qui historica rerum cognitione non destituuntur: ne tamen minus vere aliquid adseruisse videar illis, qui notione essentiarum arbitrariarum imbuti historiam dogmatis de necessitate essentiarum aut ignorant, aut ab aliis ignorari mallent; eorum in gratiam illud comprobatum dabo. Philosophos Scholasticos, quorum adhuc vestigia legunt ecclesiæ Romanæ Doctores, essentias rerum necessarias, æternas & immutabiles statuere, libri ipsorum metaphysici palam loquuntur. Et nota est controversia, quæ inter *Thomistas* & *Scotistas* agitatur, an essentiæ rerum habeant esse

esse reale & actuale ab æterno: cum enim in virtuali & cognito omnes consentiant, illius cum omnipotentia, hujus cum omniscientia nexum abunde perspicientes, in reali tantum & actuali dissentiunt, illis affirmativam, his negativam defendentibus. Et *Thomistæ* quidem ex necessitate & immutabilitate realitatem & actualitatem inferunt, contra quam illationem disputant *Joannes du Hamel*, Doctor Sorbonicus & in Academia Parisiensi Professor (y), & *Joannes Gabriel Boivin*, in Provincia Franco-Parisina strictioris observantiæ & apud Fratres Minores Virienses Professor (z). Immo nec præstantissimis ecclesiæ patribus infensa fuit necessitas, æternitas & immutabilitas essentiarum, ad quas Deus decreturus existentiam rerum respexit & quæ termino *Platonis* earum *ideæ* appellantur. Sufficiat in præsenti testem appellasse D. *Augustinum*, qui (a), *Ideæ sunt*, inquit, *principales quædam formæ vel rationes rerum, stabiles atque immutabiles, quæ ipsæ formatæ non sunt, ac per hoc æternæ ac semper eodem modo se habentes, quæ in divina INTELLIGENTIA continentur. Et cum ipsæ non oriantur, nec intereant, secundum eos tamen formari dicitur omne, quod oriri & interire potest. Quod si hæ rerum creandarum creaturarumve rationes continentur in mente divina, quidquam nisi æternum & incommutabile non potest esse. Quæ rationes non solum sunt ideæ, sed ipsæ veræ sunt, quia æternæ sunt & ejusmodi atque incommutabiles manent. Quarum participatione fit, ubi fit, quicquid & quomodo est.* Neque videtur mihi D. *Thomas* realitatem & actualitatem essentiarum ab æterno defendens aliquid a D. *Augustini* sententia diversum statuisse, quam quod ideæ singularum extiterint ab æterno in intellectu divino, & ita singulæ habe-

(y) In Philosophia Universf. Tom. 3. p. 32. & seqq.
(z) Philosophia Scoti. Part. 2. Metaphys. part. 1. c. 3. quæst. 3. p. 54. & seqq.
(a) Lib. octoginta trium quæstion. quæst. 46.

habeant esse quoddam reale atque actuale in intellectu divino. Sed quicquid ejus rei sit, ad scopum nostrum illius controversiæ decisio nullum adfert momentum. Nostros doctrinam de essentiis rerum æternis & necessariis retinuisse & ita explicasse, quod ab æterno nullam involvant contradictionem; nemo ignorat, qui cursum studiorum academicorum emensus est. Si quis ea de re dubitet, is evolvat celebris nuper Theologi Lipsiensis, *Johannis Adami Scherzeri* Manuale philosophicum (b) aut alium libellum metaphysicum. Nec esse hodienum inter Reformatos, qui idem sentiant, ex viri clarissimi, *Abrahami Pungeleri*, Theologiæ & Historiæ sacræ in Lyceo Herbornensi Professoris, dissertatione de rerum possibilium ideis in Deo liquet, quam *Poireto* opposuit Scholasticis insultanti & essentias rerum arbitrarias, hoc est, realitatem suam ex libero Dei placito mutuantes defendenti. Explicat ibidem vir doctus perinde ac nos *possibile* per id, quod contradictionem non involvit (c) & negans, possibilitatis & cognitionis omnium possibilium radicem & fundamentum esse Dei decretum, quo & futura voluit & novit, multis argumentis defendit (d), Deum possibilia vi naturæ & scientiæ simplicis intelligentiæ cognoscere, atque rerum possibilium ideas eidem naturales esse, profligatis tandem *Poireti* argumentis contrariis. Vocant Theologi scientiam naturalem, qua Deus ab æterno ante omne liberum decretum voluntatis cognovit res omnes possibiles. Ita ex *Becani* Theologia Scholastica *Gerhardus* noster (e). Immo addit idem de suo, *scientiam Dei necessariam* sive *naturalem* (hæc enim synonyma esse quis ignorat?) *præcedere omnem liberum divinæ voluntatis actum.* Ceterum notatu dignum est, quod idem

(b) Part. 3. Tit. 1. Reg. 6. p. 11.
(c) c. 1. p. 7. & seqq.
(d) c. 2. p. 14. & seqq.
(e) In locis Theolog. loc. 2. f. 314.

Gerhardus admirabundus quasi reprehendat *Scotum*, quod modum definiturus, quo fieri possit, ut Deus futura contingentia præsciat, affirmet, *voluntatem divinam prius determinare contingentia, antequam illa intellectus divinus intelligat.* Cum autem in necessitate & æternitate essentiarum cum *Augustino* & Theologis per leges imperii autoritatem consecutis consentiam; quæ inde petitur adversus meum systema objectio non me solum ferit, sed etiam illos in universum omnes, cumque per easdem imperii leges a crimine absit ea profiteri, non opus erat, ut in gratiam eorum, qui cum *Poireto* & aliis essentiarum arbitrariarum defensoribus a recepta doctrina discedunt ac cum *Spinosa* possibilitatem a voluntate divina arcessunt, illam diluerem. Faciam tamen ex superabundanti, ne in possessione veritatis prætensa confidere videar, qui non in autoritate, sed in rationibus robur omne collocare soleo. Sunt nimirum, qui, essentiarum necessitate ac immutabilitate admissa, imaginantur quasi Deo sic omnis in creando adimeretur libertas. Ajunt enim, si tota ista possibilium series, quæ universum præsens constituit, possibilitatem habuit independenter a decreto divino, nec Deus per illud quicquam in ea immutare potuit, evidens omnino esse, quod Deus mundum non condere potuerit, prout ipsi volupe fuerit, sed prout idea immutabilis requisivit. Et, si vel maxime concedatur, quod plures istiusmodi rerum possibilium series fuerint, ex quibus Deus eam libere eligere potuerit, quæcunque ipsi maxime arrisit; hac ratione tamen difficultatem non tolli, cum quælibet series in se sit absolute necessaria, consequenter Deus semper producat mundum fatalis necessitatis, quamcunque tandem seriem elegerit. Qui hoc dubium urget, sui ipsius obliviscitur. Eodem enim jure, quo hic in universo fatalem necessitatem urget, in omnibus ejus actionibus fatalis & absoluta necessitas locum habere dicenda erit. Ponamus enim, te stantem alium eligere

gere debere corporis situm, vel motum. Plures sane æque possibiles sunt: potes enim sedere, potes cubare, potes ambulare, saltare, tripudiare &c. Possibilitas horum motuum & situum non pendet a decreto tuo, sed a corporis tui structura & natura. Possibilis est saltatio, etiamsi non saltabis; possibilis est ambulatio, etiamsi non ambulabis, & ita porro. Immo nisi per structuram & naturam corporis fieri posset, ut saltares, ut ambulares &c. nihil te juvaret decretum tuum. Decerne, si velis, volatum: num ideo volabis? Quodsi saltare decernas, num alia ratione saltare potes, quam fert corporis conditio? Nihil profecto in possibilitate saltus mutare tibi integrum: non aliter ad actum deducitur, quam ut ante eundem ab intelligente fieri posse concipitur. An igitur dicendum, quia possibile fuit ut saltares, antequam saltationem decerneres, &, ubi eam decernis, non alia ratione saltare potes, quam qua possibile fuit, ideo saltationem non esse amplius actum liberum, sed fatalem & absolutam necessitatem involvere? Vides non valere consequentiam: si quod eligitur fuit possibile, antequam eligeretur, nec eligens, quod elegit, aliter ad actum deducere valet, quam quomodo possibile, illud ideo absoluta ac fatali necessitate gaudet, nec eligens in actione sua liber dicendus. Hæc enim est propositio generalis, sub qua objectio contra libertatem Numinis in creatione universi & altera ipsi similis contra libertatem nostrarum actionum continetur. Sed reddenda mihi quoque est ratio, cur consequentia ista non valeat. Si nimirum valere deberet, aut admittendum foret, Deum posse facere impossibilia, quod absonum; aut concedendum, eundem simul posse aliquid decernere & non decernere, nimirum in executione mutare decretum, quod non minus repugnat, neque enim in Deo concipi potest ratio, cur aut pœniteret decreti, aut in executione corrigeret ac emendaret, quæ in melius mutari possent. Hæc in hominibus locum habent ob scientiæ ac potentiæ defectum:

nequaquam vero in Deo, qui vi omniſcientiæ omnia adæquate cognoſcit, & vi omnipotentiæ exiſtentiam largiri valet omni posſibili ſeu contradictionis neſcio. Quodſi etiam libertatis notionem expendamus, ſatis ſuperque conſtabit, eam non requirere, ut agens imposſibilia efficere poſſit, nec in ejus præjudicium vergere illius, quod eligitur, cognitionem diſtinctam, immo adæquatam. Libertas nimirum Dei decernentis in eo ſeſe exerit, quod ex innumeris posſibilibus citra omnem coactionem externam, vel internam elegerit, quæ ſapientiæ ſuæ infinitæ conformia judicavit, ut ſcilicet prodiret univerſum, quod eſſet ſpeculum perfectionum divinarum: quæ in meo de finibus rerum Tractatu fuſius perſequor. Egit propter finem, dum condidit univerſum & ex omnibus, quæ fieri poterant, rerum posſibilium combinationibus eam ſelegit, qua eundem optima ratione conſequitur. Quis vero dixerit, agentem non eſſe liberum, propterea quod eligit media, quæ ad finem ducere poſſunt, & in executione ab iisdem plane non deviat? Etſi autem in meditationibus meis metaphyſicis (f) exinde Numinis divini libertatem demonſtrem, quod ipſum expers omnis coactionis externæ atque internæ ex pluribus mundis posſibilibus elegerit fini, quem intendit, conſequendo præ ceteris aptum; haud quaquam tamen ideo libertatem divinam in hac electione ſola totam conſiſtere ſtatuo. Omnis actus liber præbet argumentum, quo libertatem agentis demonſtrare poſſis; ſed non ideo, qui hoc argumento utitur, omnem agentis libertatem ad hunc actum ſolum reſtringere dicendus eſt. Simili prorſus ratione ex quovis animalis motu arguitur ipſum vivere; ſed dum hoc facis, quis jure dixerit, te ſtatuere, quod vita animalis in illo unico motu conſiſtat, quem obſervaſti & unde ipſum vivere collegiſti?

§. XIII.

(f) §. 980.

§. XIII.

Quemadmodum possibilitatem rerum ab intellectu Dei, ita existentiam ab ejus voluntate derivo, statuens nihil ex regione possibilium in numerum actualium transferri nisi per decretum divinum (g). Cum vero illud ipsum sit immutabile, fieri non potest, ut non contingat, quod Deus ut eveniat decrevit, nec posse fieri ut contingat, quod ut eveniat, Deus non decrevit (h). Ostendi autem decretum divinum in rebus nihil immutare, sed eas relinquere, prout in statu possibilitatis deprehenduntur, necessarias nempe, quæ necessariæ sunt, contingentes, quæ contingentes sunt, liberas, quæ liberæ sunt (i): atque adeo vi decreti ejusdem quædam a DEO tantum permitti, ut a creatura, præsertim libera, fiant, quod ea ad fines suos vi sapientiæ dirigere possit (k). Quoniam Dei, qui falli nequit, dum futuros intuetur rerum eventus, decretum immutabile non fert, ut quicquam eidem contrarium contingat; omnes rerum eventus certos esse adfirmo, seu, ut alii loqui malunt, hypothetice necessarios, atque adeo in istis hypotheticam necessitatem admitto, nequaquam vero absolutam seu geometricam, nempe necessarium nunc est hæc talia evenire, propterea quod Deus his essentiis existentiam impertiri & corporibus has leges motus præscribere immutabili consilio decrevit. Qui sic universalem fatalitatem in eventus rerum introduci arbitrantur, recte sentientium judicio multum falluntur. Etsi enim *Spinosa*, fatalis necessitatis acerrimus propugnator, quoque asserat, *si in decreto divino sit, ut res aliqua existat, eam necessario existere; sin minus, impossibile ut existat* (§. 8.): non tamen ideo absolutam necessitatem & fatum tuetur, quod rerum existentia a decreto divino pendeat, sed quod idem decretum necessarium absolute statuat & ab eodem quoque essentiam rerum derivet.

Num decretum Dei eventibus rerum necessitatem inferat.

(g) §. 988. Met. (h) §. 999. (i) §. 970. 994. (k) §. 1058. & seq.

Deus, inquit, *non operatur ex libertate voluntatis* (l), *nec res ullo alio modo, neque alio ordine a Deo produci potuerunt, quam productæ sunt* (m). En decreti necessitatem! Quod vero possibile non admittat, nisi quod in decreto habetur, ut existat, superius jam docuimus (§. 8.). Qui rerum essentias, seu possibilitates ab existentia præcisas, a voluntate Dei arcessunt, illi ex parte cum *Spinosa* sentiunt: nos vero nihil cum ipso commune habemus, quin potius cum Theologis consentimus, quorum per decreta imperii stat autoritas. Videamus saltem, quomodo dogmata nostra cum iis conveniant, quæ a Theologis Augustanæ Confessioni addictis defenduntur. Sumamus exemplum eventus contingentis, nempe terminum vitæ. De eo scribit *Bechmannus*, celebris quondam Jenensium Theologus, qui eam potissimum laudem consecutus, quod dogmata theologica clare ac perspicue exponere valuerit (n): *Deus decrevit eum non decreto absoluto & immutabili, sed secundum cujuslibet hominis naturam & temperamentum. Sicut enim Deus ab æterno novit, quæ cujusque hominis sit natura, quale temperamentum sit habiturus, quamdiu duraturus sit, si secundum se & cum causis secundis spectetur; ita decrevit modo ordinario concursum præbere usque ad terminum naturaliter definitum, sive quem secundum naturam homo assequi potest. -- Studio dico: si secundum se spectetur: nam si Deus prævidit causas quasdam peculiares, quæ impedimentum objecturæ sint huic termino, quo minus homo eum attingere possit, Deus alium definit terminum, intuitu talis impedimenti. E. gr. si homo ratione naturæ & temperamenti secundum se potuisset attingere annum quinquagesimum, Deus autem prævidit, hominem vitæ intemperantia sibi acceleraturum esse mortem ante annum quinquagesimum, v. g. anno trigesimo, Deus intuitu intemperan-*

(l) Ethic. part. 1. prop. 32. cor. 1 p. 29.
(m) loc. cit. prop. 33. p. 29. (n) in Annotat. ad Compend. Hutteri loc. 8. quæst. 2. §. 9. 200. 201.

rantiæ constituit ipsi hunc terminum, ut v.g. anno trigesimo moriatur. Mox addit: *Terminus vitæ necessarius est, non tamen absoluta, sed tantum hypothetica necessitate. Posito enim, Deum exactissime præscivisse naturam & temperamentum hominis, quamdiu duraturum sit, nullasque prævidisse causas vitam ante hunc terminum abbreviaturas, decrevisse etiam ordinaria providentia & de lege communi concursum præbere, necesse omnino est, vitæ terminum futurum esse eo modo, quo Deus præscivit, alias præscientia Dei infallibilis non esset. Hæc vero est necessitas tantum hypothetica.* Terminus vitæ inter rerum eventus refertur & Deus dicitur eum decrevisse. In decernendo eundem respexisse ad ideam possibilitatis in intellectu antecedenter ad decretum existentem, nec eum aliter definitum, quam eundem Deus possibilem agnovit. Decretum adeo non extenditur ad possibilitatem consequendi hunc terminum, sed ad existentiam tantum refertur ejus, quod ante decretum erat possibile. Dicitur præterea Deus in definiendo hoc termino hominem non considerasse absolute tantummodo, sed etiam in ordine ad nexum rerum sive in relatione ad causas secundas. Atque eventui huic inesse necessitatem hypotheticam, tum in natura rerum, tum in decreto divino fundatam, quatenus vi hujus Deus rebus per se tantum possibilibus existentiam largitur. Nimirum vi naturæ rerum terminus vitæ erat sic, non aliter possibilis, & vi decreti divini certo extiturus erat, Deo per concursum ordinarium rebus existentiam impertiente. Atque ita vides, omniscientiam Dei pariter ac ipsius decretum res tantum extrinsece afficere, nec quicquam in ipsis immutare, quemadmodum a me contenditur. Et idem quoque fatetur *Bechmannus.* Etenim *præscientia*, inquit (o), *Dei rebus absolutam necessitatem non tribuit - - Necesse est necessitate hypothetica, ea esse futura, cum infallibilis sit DEI præ-*

(o) loc. cit. loc. 2. quæst. 2. §. 14. p. 61.

præscientia. Necessitas autem hypothetica simul cum contingentia rerum consistit. Item: *Decretum Dei non tollit contingentiam.* Sed nec in eo a receptis Theologorum dogmatis recedo, quod Deum omnia unico decreto statuisse adfirmem. *Una ac simplici volitione Deus vult*, inquit B. *Gerhardus*, *quæcunque decernit ac facit, non multis realiter* (p) *distinctis voluntatis suæ actibus.* Audi etiam *Burmannum*, celebrem ecclesiæ Reformatæ doctorem (q): *Consilium Dei unicum tantum est.* Quænam subest ratio? Addit eandem verbis sequentibus: *Non enim longæ deliberationum moræ, secundæ ac meliores curæ ac pœnitudines in Deum cadunt, neque rerum momenta denique ac occasiones speculatur atque ex iis pendet.* Novi equidem Socinianos, cum præscientiam divinam negent non capientes, quomodo cum eadem contingentia & libertas actionum humanarum consistere possit, circa hominem & res singulares temporaria admittere decreta. Enimvero quid ad me Socinianorum errores? Quis eos normas constituit philosophandi? Esto ita, quod nonnullis acute philosophari videantur: ego aliter sentio. Mihi nunquam sese probavit ipsorum philosophia. Quodsi vero concesseris, quicquid decrevit DEus, ipsum ab æterno decrevisse, non sane video cur multi realiter distincti voluntatis actus sint admittendi.

§. XIV.

An contingentia mundi a nobis adserta sit veri nominis contingentia.

Sunt qui sibi persuadent, contingentia a nobis adserta non esse veri nominis contingentia. Neque enim sufficere, quod alia forent, si Deus aliam mundi compagem produxisset, aliasque leges motus corporibus tulisset. Contingentia proprie sic dicta esse, quæ a causa libera pendeant, nec mechanismi legibus subjaceant, sed pro libero causæ efficientis arbitrio possint fieri aut non fieri, & hoc aut isto modo fieri. Ego defendo, contingentia quoad exi-

(p) Loc. 2. § 152. f. 281.
(q) in Synopsi Theolog. lib. 1. c. 37. §. 20. p. 239. 240.

existentiam a causa libera pendere, non quoad essentiam, sed talia esse, etiamsi causa libera de existentia eorum nunquam cogitet. Si ergo mea contingentia non sunt contingentia veri nominis, necesse est ut, qui hæc statuit, eadem quoad essentiam a causa libera pendere arbitretur. Erit itaque aliquid contingens ideo, quod pro libero causæ efficientis arbitrio fieri possit aut non fieri, & hoc aut isto modo fieri. Ergo contingentia & absolute necessaria non habent principium intrinsecum, quo differunt, consequenter in se prorsus non differunt. Ego potius dixerim, a causa libera aliquid posse fieri hoc, vel isto modo, quia contingens est. Nec video, quid contingentiæ obsit, ut aliquid legibus mechanismi subjaceat. Nonne ambulatio in numero contingentium habetur? Quidni? Homo enim potest ambulare & non ambulare, hoc est, vel sedere, vel stare, vel saltare &c. Sed quis dixerit, mechanismi legibus non teneri ambulantem? Num quis aliter ambulare valet, quam fert structura corporis, ac per Staticæ ac Mechanicæ regulas integrum? Mirum dictu! Erit ergo actus ambulandi minime contingens, quod pedes non longiori intervallo a se invicem dimovere possis, quam fert eorum longitudo. Si hæc videntur absona: dicendum est, definitionem intelligendam esse de existentia, non de essentia seu possibilitate ab existentia præcisa, hoc est, eundum in meam sententiam. Sed tunc non capio, quid sibi velint hæc verba: *hoc aut isto modo fieri.* Modus enim, quo aliquid fit, ad possibilitatem pertinet, non ad existentiam. Pendent quoque juxta me contingentia quoad existentiam a causa libera: atque ideo a contingentia universi quoad existentiam ad causæ liberæ, Dei nempe, existentiam argumentatus fui (§. 3.). Mechanismus vero tantum abest, ut contingentiæ obsit, ut potius ejusdem fons sit. Etenim vi structuræ mechanicæ corporis humani & vi regularum Statices ac Mechanicæ varii ejus situs atque motus possibiles sunt, atque

adeo nullus eorum corpori absolute necessarius. Nihil vero ad hoc confert mentis liberum arbitrium, quo tantum determinatur existentia ejus, quod possibile vi mechanismi. Contingens adeo qua tale a mechanismo pendere potest, etsi a causa libera ad existendum determinetur. Quodsi urgeas vi harmoniæ præstabilitæ actiones humanas e contingentium numero eximi; mihi quidem id non videtur: neque videtur aliis, qui hoc systema intelligunt, etsi idem non amplectantur. Sed de eo dispiciemus infra suo loco. Neque enim hic nobis sermo est de contingentibus in relatione ad hominem, sed potius in relatione ad DEum, cujus gratia universi corporei contemplatio instituitur, ut exinde Dei existentia demonstretur, quam ex mundi in se contingentis existentia deducimus (§. 3.). Quamvis autem vel maxime verum esset, quod tamen toto cœlo a veritate distare infra monstraturi sumus, cum systemate harmoniæ præstabilitæ actionum humanarum contingentiam subsistere non posse; haud tamen ideo dici poterat, contingentia a me definita non esse contingentia veri nominis, nec me in universo admittere vera contingentia, sed cum *Spinosa* absolutam ac fatalem necessitatem defendere, cum notio contingentiæ a me stabilita eadem sit, quam, improbante *Spinosa*, animo conceperunt Philosophi ac Theologi, quotquot a fatali necessitate fuerunt alieni, atque ex ea notione contingentiam totius universi omniumque eorum eventuum, qui a causis mechanicis pendent, demonstravi. Quodsi quis opinetur, hac contingentia admissa, corruere contingentiam eorum, quæ a causa agendi libera in universo jam constituto, v. gr. ab homine, dependent, immo negandum esse ipsam Dei hominumque libertatem ac providentiam, atque hanc consequentiam tanta evidentia gaudere, ut probatione non indigeat; cum de legitima consequentia sermo sit ex Logicæ regulis dijudicanda, breviter respondeo: Fiat syllogismus. Probetur major, probetur minor.

Fa-

Faciamus ejus rei periculum, ut, quæ illationi insit evidentia, adpareat.

Quodcunque ens produxit mundum ex istiusmodi corporibus, quorum loco alia producere poterat, eaque hoc modo inter se locavit, cum multis aliis locare posset., immo leges motus præscripsit, in structuris corporum & notione materiæ in genere minime fundatas, cum alios præscribere posset; illud non est liberum. Atqui Deus &c. Ergo &c.

Paucos fore puto, qui sinceritate usi majorem concedent. Eodem modo se res habet, si inde homini libertatem denegare, aut providentiam divinam tollere volueris. Quodsi excipias, eventus rerum materialium in universo esse necessarios, & quidem absolute (hypothetica enim necessitas, consentientibus Theologis (§. 13.) contingentiam non tollit) quoad mundi partem materialem cum *Spinosa* facis & fatalem necessitatem introducis, Dei in creando libertatem limitas eamque ad solam existentiam restringis, ut cetera taceam, quæ inde prono alveo fluunt, ne consequentiis pugnare videar, quod a moribus hominis æqui atque ingenui alienum. Si porro instas, vocare eventus rerum in universo ideo contingentes, quod universi machina aliter constitui aliisque legibus regi potuerit, idem esse ac seriem motuum mechanicam, quæ in horologio sit necessaria, ideo vocare contingentem, quia horologium potuerit aliter construi & ex alia constructione alium motuum ordinem habere: me non invitum habebis, nec quenquam alium, qui ex notionibus judicat, siquidem absolute necessarium non fuit, ut hæc motuum series existeret. Dicuntur hi motus necessarii in oppositione ad libertatem & respectu essentiæ, non autem respectu existentiæ. Horologium non libere agit, sed ex necessitate essentiæ, ac naturæ, hoc est, structuræ suæ ac legibus motuum convenienter, atque ad hunc agendi modum per essentiam & naturam determinatum libertatis expers est,

cum non locus sit principio, quo agens seipsum determinet, ubi jam ad agendum sufficienter determinatum: his tamen non obstantibus, contingenter agit, cum enim existentia ejus sit contingens, omnes quoque ipsius motus contingenter existunt, non necessario, nisi quod ob necessitatem sic, nec aliter agendi, hypothetica necessitas adsit. Immo simile hoc egregie præsens negotium illustrat & falsitatem consequentiarum modo memoratarum evidentissime illustrat. Compone nimirum horologium cum mundo, rotas aliasque, quibus constat, partes cum corporibus totalibus, artificem cum DEO & omnia erunt manifesta. Quemadmodum itaque hoc horologium ideo non necessario existit, quod ejus loco artifex aliud ab eo diversum producere poterat, similiter quoque hoc universum ideo non necessario existere intelligitur, quod ejus loco aliud a Deo produci poterat. Porro quemadmodum artifici non impossibile in structura horologii quædam immutare, quando ipsi visum fuerit, propterea quod alia structura in multis cum ea conveniens, in paucis quibusdam differens æque possibilis; ita quoque Deo non impossibile in mundi fabrica, siquidem ipsi visum fuerit, quædam immutare, propterea quod alia mundi structura in plurimis cum præsenti conveniens, in paucissimis quibusdam differens æque possibilis. Quemadmodum artifex, structura horologii salva, motum vel indicis, vel alterius partis, siquidem visum fuerit, mutare valet, propterea quod is equidem structuræ horologii convenienter fiat, haud quaquam tamen necessario ex ejus structura sequitur; ita DEus, structura universi atque corporum partialium salva, siquidem visum fuerit, motus quosdam mutare valet, propterea quod ii structuræ quidem universi ac corporum convenienter accidunt, haud quaquam tamen per eam solam determinantur. Apparet itaque contingentiam universi a me adsertam idem non subducere causæ liberæ, quin potius ex ea demonstrativa quadam ratione sequi, quod

quod causæ liberæ potestati relinquatur. Hæc adeo manifesta sunt, ut, nisi adsit causa, quæ impediat, ne verum cernatur, nullus ea in re scrupulus superesse possit. Facillimo negotio eodem simili miraculorum effectum ac indolem illustrare poteram; sed cum id jam fecerimus in ipsis meditationibus metaphysicis, iis repetendis supersedemus. Quodsi jam ulterius quæsiveris, num aliquando consultum videatur DEO quicquam vel in structura totius universi, vel in structura corporum mundi partialium, vel in motu sive totalium, sive partialium per concursum extraordinarium seu diversum ab eo, quo res in essendo & operando constanter conservantur, immutare, ea alterius generis quæstio est, quæ non ex contingentiæ notione, sed aliunde decidenda. Potest autem illud fieri, potest non fieri, salva contingentia: neque enim contingentia universi ab hac mutatione actuali, sed hujus potius possibilitas ab illa pendet.

§. XV.

Num machinam suam subinde corrigat Deus & num prædeterminatio tollat providentiam specialem.

Quod quæstionem hanc attinet, num DEus aliquando quidpiam in structura universi immutet, aut motus quosdam corrigat, eam in meditationibus meis metaphysicis non attigi, cum in Cosmologia metaphysica in iis acquieverim, quæ ad demonstrandam Numinis existentiam & ejus attributa sufficiunt. Ista vero quæstio ex attributis divinis potius decidenda, tantum abest, ut ipsa ad ea dem demonstranda quidpiam conferat. Unde porro patet, quod ne quidem commode ibidem decidi potuerit, quoniam juxta leges bonæ methodi ad attributa divina nondum provocare licet, ubi eadem nondum fuerunt demonstrata. Quodsi urgeas, correctionem istam a posteriori demonstrari posse; lubens fateor, nullum mihi suppetere exemplum, quo probari possit. Si cui quædam in promptu sint, quæ huc facere ipsi videntur, ut eadem communicet rogo certissime persuasus, me non ex præcipitantia de iis judicaturum, sed ipsa potius rigoroso exa-

mini submissurum. Neque enim ego præjudicio alicujus hypotheseos teneor: mihi quidem perinde est, quod verum sit, modo tale esse demonstretur, ut intellectus ad assensum cogatur. Si quis arbitretur, ex sacris litteris machinæ mundanæ correctiones probari posse; silentium meum tanto æquiori animo feret, quod ex rationis principiis aut experientia demonstrare non aggressus sim, quæ fide tenenda in Theologia, non in Philosophia doceri debent. Qui quæstionem aliquam non attingit, non ideo dicendus est rem negare &, si vel maxime neget, quod fiat, propterea non pro impossibili eandem habet. Quo jure autem reprehendi possit, si possibilitatem ipse ostenderit, de eo judicent alii. Ego nullibi professus sum, quod Deus machinam suam subinde corrigat, sed quod possit, si velit, quædam immutare, ostendi (§. 4.). Quod si autem confiteri jubeor, quæ mihi ea de re verior videatur sententia, negativam amplecti religioni non duco. Quæ enim subest ratio, cur artifex quædam in structura horologii emendet, aut alius quicunque vi externa indicem dirigat? Non alia profecto, quam quod experientia docetur, structuram horologii nondum esse adeo perfectam, ut per eam finem intentum consequatur, nempe ut horologium exacte indicet temporis labentis momenta. Quodsi ergo prævidisset, horologium, quod parat, successu temporis defecturum, nullum quidem est dubium, quin statim eam ejus fecisset structuram, quæ, errore per experientiam cognito, per emendationem prodit. Si autem agnovisset, horologium adeo perfectum construi non posse, quod absque aberratione per omne tempus, quo movetur, temporis momentum indicare possit; tum quidem sciens indicis directionem motori externo reliquisset. Quoniam Deus rebus in universo singulis præfixit fines iisque structuras convenientes dedit, regulis quoque motus præscriptis ad eos consequendos idoneis; mihi quidem totum universum ita construxisse videtur,

ut

ut sine emendatione ac sine extraordinaria directione unumquodque finem sibi præscriptum consequatur. Aut enim DEus hæc facere potuit, aut non. Si potuit facere, fecit: neque enim ulla suadet ratio, cur statuamus, DEum mundum ita effecisse, ut emendatione opus habeat ac extraordinario concursu, cum tanta perfectione condere posset, ut sine emendatione & extraordinaria directione finibus a se intentis satisfaceret. Suadet potius contrarium finis totius universi primarius in demonstranda gloria divina consistens. Rectius enim agnoscitur omniscientia, sapientia, potentia & bonitas divina, si operi suo omnem perfectionem dedit, quem a fine requisitam dare poterat, quam si minorem largitus. Hoc enim perinde esset, ac si elegisset media ad finem consequendum non prorsus apta, cum aptissima nosset ac eligere posset. Si non potuit tantam mundo impertiri perfectionem, aut aberrationes a scopo non prævidit, aut fieri non potuit, ut per rerum structuras emendatiores eas præcaveret. Prius Sociniani defendunt, qui præscientiam divinam negantes particularibus decretis locum faciunt: posterius nemo hactenus demonstravit; nec ulla ratione probabile reddere potuit quispiam, hoc tantum artificium esse sapientia & potentia divina superius. Ego, qui a Socinianorum hypothesibus maxime alienus, in supremi autem Numinis gloriam pronus, haud facile vereor, ne in extollenda sapientia & potentia sim nimius: immo facillime condonarem errorem, si quis in re dubia sapientiam & potentiam DEI ad impossibile vel maxime extenderet. Vanus est metus, quod, si DEus omnia finibus suis convenienter in caussis suis prædeterminasse dicatur, ut particularibus decretis ad emendationem & extraordinarias directiones non habeat opus, providentia specialis corruat, aut prorsus fatali necessitati locus fiat. De posteriori pudet dicere, cum absolutæ ac fatalis necessitatis notio huc non quadret, sed locum tantum habeat ne-

necessitas hypothetica, quæ, ut supra notatum est, Theologorum judicio cum contingentia & libertate consistit (§. 13.). Quod vero providentiam specialem attinet, ea se in eo exerit, quod eventus rerum in hominum commodum & incommodum dirigantur, prout conveniens videtur sapientiæ divinæ. Nonne igitur perinde est, sive Deus, quæ infinita est ipsius sapientia & potentia, universum ita constituit, ut eventus finibus convenientes justo accidant tempore; sive res vi ordinis naturæ aliorsum tendentes retrahat quasi e cursu suo & in aliam plagam dirigat. V. gr. Ponamus Zephyrum continuo pluere, damna daturum frugibus. Ponamus preces fundi ad DEum, ut det serenitatem. Ponamus denique Solanum reducere serenitatem. Annon perinde DEus exaudivisse dicendus est preces supplicantium, siue naturæ eum fecerit ordinem, ut tunc præcise temporis, quo preces ad eum fusum iri per præscientiam suam præviderat, Zephyrus vices cum Solano commutaret, sive tunc demum, quando preces funduntur, peculiari quodam decreto facto, extraordinario quodam concursu Zephyrus in Solanum vertatur naturaliter non subsecuturum. Ego nullum video in directione eventus ad hominis precantis salutem discrimen nisi extrinsecum, scilicet quod in priori casu directio fiat per concursum ordinarium, posteriori autem per miraculosum. Ipsa eventuum directio experientia comprobatur, an vero concursu ordinario, an extraordinario fiat, non item. Quantum tamen causas rerum naturalium scrutari licet, nunquam desunt effectuum naturalium causæ secundæ, ut adeo probabilitas sit, etiamsi ad experientiam tantum attendas, DEum in hac quoque directione ordinario suo concursu uti. Quodsi regeras, si in nostro casu jam is sit naturæ ordo, ut Zephyrus cum Solano vices suas commutet, frustraneas esse preces, atque Zephyrum vices traditurum Solano precibus nullis ad DEVM fusis. Miror hanc objectionem! Nonne DEVS prævidit homi-

homines tum preces ad ipsum fusuros esse, cum in eorum gratiam eum efficeret naturæ ordinem, ut Zephyro Solanus succederet, & intuitu harum precum hæc ita constituit, cum posset aliter? Cumque præscientia DEI sit infallibilis, num fieri potest, ut Zephyro pluente preces non fundantur? Qui intelligit, quæ Theologi docent præscientiam divinam adversus Socinianos tuentes, inani hoc metu minime angitur. Ceterum ne ea, quæ dixi, perversæ interpretationi obnoxia fiant, tenendum est, me hæc intelligere nonnisi de regno naturæ, nequaquam vero de regno gratiæ. Philosophus enim in iis acquiescit, quæ naturalis luminis vi deteguntur: quæ autem divinitus revelata ex scripturis sacris hauriuntur, ea Theologis discutienda relinquit. Mirum tamen videri debet, quod, si quis, Socinianorum decretis temporariis rejectis, largitur, quæ a Deo fiunt in tempore, ea ab æterno fuisse decreta & essentias sive possibilitates rerum a decreto seu voluntate ipsius derivat, hoc tamen non obstante neget, mundum a Deo ita fuisse factum, ut finibus consequendis esset aptus, citra quandam emendationem in structuris rerum aut correctionem in motu: neque enim is causari potest, mundum tam artificiose constructum esse sapientia divina ejusque potentia superiorem, cum potentiam non metiatur ex possibilitate, sed possibilitatem potius ex voluntate, cui potentia æquiparatur. Quis enim ignorat, Deum facere posse, quæcunque vult? Si qui vero ulterius contendunt, si omnes rerum materialium eventus in causis suis determinati sint, mundum fore machinam, quæ sibi relicta suas res agat, nec manu DEI auxiliatrice habeat opus, sicque concursum divinum corruere: ad hoc dubium jam sufficienter responsum est alibi. Repetam tamen breviter, quæ e re sunt. Tenendum itaque, horologium in motu suo non requirere manum auxiliatricem artificis, propterea quod motus ejus per structuram sufficienter determinati sunt, sed quod constet ex materia, quæ ab ipso

ut conservetur non habet opus. Ast quod substantiale est in universo vi propria existere nequit: eget adeo ad existendum divino continuo influxu. Quamobrem & conservatio continuata creatio dici solet, cum eadem virtute opus sit ad conservandum, qua opus erat ad creandum. Qui essentias rerum necessarias ipsasque perinde ac attributa earundem incommunicabilia statuunt, juxta eos implicat, ut DEus creaturæ impertiatur vim, qua citra ipsius continuum influxum per se subsistere possit. Cum enim existentia necessaria sit attributum essentiæ divinæ, cum eadem reciprocabile, & propria vi existere idem sit ac necessario existere, si DEus diceretur creaturæ communicare vim existendi propriam, id perinde esset ac si eidem communicaret attributum divinum, hoc est, ens ab alio converteret in ens a se. Qui essentias & veritates arbitrarias admittunt, talia ipsorum hypothesibus non invitis comminisci possunt: sed non est id facere integrum essentiarum necessariarum propugnatoribus. Ecce igitur tibi, quomodo per ea, quæ nos defendimus, principia concursus DEI continuus ad omne, quod positivum est in creatura, demonstrativa quadam ratione consequatur, & per rerum prædeterminationem in causis suis omniscientia, sapientia & potentia DEI in immensum extollatur ultra omne id, quod cogitari potest. Quemadmodum vero supra ostendimus, nos quoad essentias rerum necessarias fulciri auctoritate Theologorum, quorum per leges imperii stat auctoritas (§. 12.), ita nec eadem deficit circa prædeterminationem. Quis enim ignorat, Theologos contra decreta Socinianorum temporaria ob negatam præscientiam divinam disputantes admittere contingentium esse determinatum & ex hac determinatione præscientiæ divinæ possibilitatem arguere? Si quis vero fuerit adeo hospes in Theologia, ut ea ignoret, is evolvat *Becbmanni* supra laudati annotationes in *Hutteri* Compendium. *Deus,*

in-

inquit (r), *futura, quæ decrevit, cognovit quoad esse suum determinatum, sive quia determinate fuerunt futura. Hoc esse autem omnibus futuris contingentibus est commune.* Et ut adpareat, hoc esse determinatum non esse diversum a prædeterminatione in causis suis, adde quæ paulo inferius (s) habet: *Præsciri possunt, quatenus certo a causa sunt producenda adeoque certo futura.* Præclare quoque in rem præsentem D. *Augustinus* (t): *Non est consequens, ut, si Deo certus est causarum omnium ordo, ideo nihil sit in nostræ voluntatis arbitrio & ipsæ quippe nostræ voluntates in causarum ordine sunt, qui certus est Deo ejusque præscientia continetur, quoniam & humanæ voluntates humanorum operum causæ sunt, atque ita qui omnes rerum causas præscivit, profecto in eis causis etiam nostras voluntates ignorare non potuit, quas nostrorum operum causas esse præscivit. Quomodo ergo ordo causarum, qui præscienti Deo certus est, id efficit ut nihil sit in nostra voluntate, cum in ipso causarum ordine magnum habeant locum nostræ voluntates.* Apparet adeo, præstantissimum quoque hunc ecclesiæ Patrem admittere causarum ordinem & eventuum in suis causis prædeterminationem, vi cujus a Deo hunc causarum ordinem adæquate intelligente præsciri potuerint.

§. XVI.

Num causarum series fatalem necessitatem & independentiam mundi a Deo inferat.

Cur causarum ordine in universo fuerit opus, ex natura contingentium in meditationibus meis metaphysicis clarissime ostendi (u). Nimirum cum contingens, propterea quod ejus oppositum æque ac ipsum possibile, per essentiam ad existendum determinatum non sit, causa opus habet, ut existat, hoc est, necesse est detur extra contingens ens quodpiam, quod rationem existentiæ sufficientem alterius in se contineat. Quodsi causa hæc iti-

(r) Loc. 2. quæst. 2. §. 4. p. 58.
(s) Loc. cit. §. 13. p. 61.
(t) lib. 5. de Civitate Dei c. 9. (u) §. 579.

itidem fuerit contingens, & ipsa causa aliqua opus habet ad existendum. Quamobrem si contingens aliquod naturaliter existere debet, opus est nexu seu ordine causarum infinito. Idem sentit celeberrimus noster *Hoffmannus* (x), dum scribit: *In rebus contingentibus causarum progressio fit in infinitum, nam una causa semper est effectus alterius causæ.* Cum *Spinosa* (y) doceat, *quodcunque singulare, sive quamvis rem, quæ finita est & determinatam habet existentiam, non posse existere, nec ad operandum determinari, nisi ad existendum & operandum determinetur ab alia causa, quæ etiam finita est, & determinatam habet existentiam: & rursus hanc causam non posse etiam existere, neque ad operandum determinari, nisi ab alia, quæ etiam finita est, & determinatam habet existentiam, determinetur ad existendum & operandum, & sic in infinitum:* quidam verentur, causarum seriem infinitam ad existentiam contingentis requirentem in *Spinosismum* delabi, immo regressum in infinitum admittere, omnem libertatem & actionum moralitatem tollere, existentiam Dei sublestam reddere & mundi æternitatem statuere. Quamvis acerba sit accusatio, facillima tamen est defensio. Etenim 1. in genere absurdum & a moribus hominis ingenui alienum censetur, si cujus asserta cum verbis Autoris damnati conferantur, quæ illa dogmata non attingunt, ob quæ censuram meritus. *Spinosa* Autor damnatus habetur, quod naturam cum DEO confuderit, omnium rerum fatalem necessitatem defenderit, nec DEO, nec homini libertatem agendi concesserit, Christianæ religionis mysteria & omnia in universum miracula negaverit; non vero quod dixerit, naturaliter contingens existere non posse nisi per nexum seu ordinem infinitarum causarum. Deinde 2. tenendum est, me & Collegam venerandum *Hoffmannum* non docere, dari progressum causarum in infinitum actu, sed

(x) Tom. I. Medic. ration. p. 44.
(y) Ethic. part. 1. prop. 28. 25.

sed nos tantum, ubi de veritatum analysi agimus, affirmare, si contingens quodpiam sola vi naturæ existere deberet, illud ad existentiam pervenire non posse nisi admissa infinita causarum serie; atque ea in re differentia inter nos & *Spinosam* intercedit, qui progressum in infinitum actualem defendit. Tantum adeo abest, ut existentiæ divinæ a nobis præjudicium fiat, ut potius 3. ad eam firmissime demonstrandam viam sternamus. Etenim cum facillime ostendi possit, seriem causarum contingentium in infinitum non continere rationem sufficientem existentiæ contingentium, recta via sic deducimur ad causam primam, quæ extra contingentium seriem existens rationem existentiæ contingentium sufficientem continet, hoc est, ad DEum. Porro 4. siquis vel maxime, quem DEum admittere aliunde constat, asserat, contingentium existentiam supponere seriem causarum innumerarum (ut ego locutus sum) aut earum progressionem fieri in infinitum, ut Cel. *Hoffmanni* verba habent: non tamen ideo dicendus est cum atheis ad incrustandum atheismum progressum in infinitum statuere. Quis enim nescit, infinitum hoc in casu esse modum loquendi & designare numerum, qui a nobis definiri nequit? Poteram & hac responsione esse contentus, nisi revera longius prospexissem, quemadmodum modo notatum est. Denique 5. quod ideo a nobis libertas & actionum moralitas tollatur & mundi æternitas defendatur, id quidem per se in auras abit.

§. XVII.

An Autoris Dei definitio nominalis sit spinosistica.

Dixi DEum esse ens, in quo continetur ratio sufficiens existentiæ universi, & hanc definitionem ejus nominalem dedi in meditationibus meis metaphysicis, quoniam a cotningentia universi ad existentiam DEI argumentor (§. 3.). Evidens equidem est, *Spinosæ* definitionem DEI esse ab hac prorsus diversam, nec cum hypothesibus ejus consistere: sunt tamen, qui ex *Spinosa* hau-

stam esse argutantur. *Spinosa* (z) DEum definit per *ens absolute infinitum*, hoc est, *substantiam constantem infinitis attributis, quorum unumquodque æternam & infinitam essentiam exprimit.* Hanc definitionem cum mea non esse eandem, per se liquet. Sed quod definitionem meam *Spinosa* admittere non possit, salvis suis hypothesibus ex superioribus patet. Etenim is non admittit istiusmodi contingentiam universi, qualem ego defendo, adeoque nec admittere potest ens, in quo eiusmodi contingentiæ ratio sufficiens continetur. Sed ecce tibi, quomodo probetur, definitionem meam cum *Spinosæ* placitis convenire. Inter ejus propositiones de DEO habetur etiam (a) sequens: *Quicquid est, in Deo est & nihil sine Deo esse, nec concipi potest.* Jam rationem existentiæ universi sufficientem continere, idem esse dicitur ac in Deo esse. Patet ergo si superis placet! consensus cum *Spinosa*. Etsi autem crimen non haberet, quod accusationem meretur, si mea DEI definitio cum hac *Spinosæ* propositione consentiret, namque & in sacris literis totidem verbis legitur (b), *nos in Deo esse:* qui tamen definitionem meam ex notionibus a me explicatis interpretatur, is statim intelliget, in DEO esse & rationem sufficientem existentiæ contingentis, de qua hic sermo est, in DEO habere, non esse unum idemque. Etenim *per rationem* (c) ego intelligo *id, ex quo perspicitur alterum esse possibile.* Rationem ergo existentiæ suæ in DEO habere quando dicitur mundus, perinde est, ac si affirmarem, esse in DEO aliquid, unde intelligi possit, quomodo mundus in se contingens existentiam nactus fuerit. Equidem non minus crimen habetur, quod in hac definitione creationis & quidem in sensu genuino seu communi nulla fiat mentio. Enimvero quis Logicus eam de-

(z) Ethic. part. 1. def. 6. p. 1.
(a) Ethic. part. 1. prop. 12. p. 15.
(b) Act. XVII, 28. (c) §. 29. Met.

definiendi legem tulit, quod in definitione alicujus substantiæ mentio fieri debeat omnium ejus actionum? Et, si quis Logicus talem legem ferret, ego tanquam genuinis Logicæ regulis ac accuratiori methodo adversam rejicerem. Immo si necessitatis est, ut in definitione DEI nominali creationis expressa mentio fiat; cur non etiam mentio fieri debet conservationis, cur non redemtionis, justificationis, sanctificationis &c. ne talem definivisse dicaris Deum, quem etiam homines a Christianismo alieni admittunt? At urges præterea, cum hac definitione consistere hypothesin de æternitate mundi, quæ constanter atheïsmi fundamentum fuerit habitum. Cum ex mea definitione non sequatur, mundum esse æternum; difficultas eo redire videtur, quod ex ea demonstrari minime possit, mundum non esse æternum. Sit ita! sed quid tum? Quis Logicorum unquam docuit, definitionem nominalem substantiæ ita esse concipiendam, ut omnes ejus operationes inde demonstrari possint. Ceterum nondum evicta est impossibilitas demonstrandi ex hac definitione, mundum non esse æternum. Ast instas, me (d) mundo æternitatem tribuere, quod dixerim, ex principiis rationis difficulter demonstrari posse, immo publice hactenus demonstratum non esse, quod genus humanum aut mundus cœperit. Qua, quæso, consequentia id infertur? Deinde tenendum est, me cum D. *Thoma* sentire. Is enim (e) disertis verbis pronunciat, *mundum non semper fuisse, demonstrative probari non potest, & ita sola fide tenetur.* Immo idem asserit *Paulus* (f) & D. *Thomas* ideo monet, *ut caveant, qui demonstrare contendunt, ne afferant rationes*, QVÆ DENT OCCASIONEM RIDENDI. Et meo quidem judicio rectius illis sentit, qui a tot Scriptoribus e principiis

(d) in Rat. Prælect. sect. 2. c. 3. §. 43. p. 156.
(e) Sum. Theol. part. 1. quæst. 46. art. 2. Concl. 1. p. 96. apud *Carbonem*. (f) Hebr. XI, 3.

piis rationis solidissime id demonstratum esse affirmant. Nam quæ ego vel recentissime in hoc genere pro demonstrationibus venditari vidi, ea mihi & aliis occasionem ridendi dedisse sancte confiteor. Monui autem in Metaphysicis (g), non opus esse ut cum atheo de æternitate mundi serram contentionis reciprocemus: etenim si vel maxime concedamus interea, mundum esse æternum, nihil tamen inde adversus DEI existentiam concludi posse, cum mundi æternitas prorsus diversum quid sit ab æternitate DEI, quia infinitum tempus non idem cum æternitate proprie sic dicta. Quamvis autem hoc adsertum dedecere Philosophum Christianum quasi attoniti judicent nonnulli; denuo tamen cum *D. Thoma*, quem veritatis Confessorem nostrates venerantur, eandem sententiam amplector. Ait enim apud *Carbonem* (h): *Licet mundus semper fuisset, tamen non parificaretur Deo in æternitate: quia esse Dei est æternum sine successione.* Causæ DEI rectius consulunt, qui in demonstranda Numinis existentia caute procedunt; quam qui quascunque ratiunculas pro demonstrationibus venditant & quod argumenta sint ad convincendum valida consensu nunc plurimorum, nunc omnium prudentiorum probant, quasi vero argumentum aliquod ex votorum pluralitate robur suum nancisceretur. Ceterum quæ ego cum D. *Thoma* de discrimine inter æternitatem DEI, & æternitatem mundi docui, eadem suo quoque calculo probat Theologus & Philosophus Anglus insignis, *Samuel Clarkius*, *Joannis* supra (§. 9.) laudati frater, in libro de existentia & attributis DEI, ut adeo adpareat, etiam in Anglia Theologos acumine præditos cum Doctore angelico consentire.

SECT. II.

(g) §. 1075. (h) loc. cit. concl. 6, p. 97.

SECTIO II.

DE DIFFERENTIA SYSTEMATIS HARMONIAE PRAESTABILITAE ET HYPOTHESIVM SPINOSAE.

§. XVIII.

SYstema harmoniæ præſtabilitæ invenit mortalium ingenioſiſſimus, *Godofredus Guilielmus Leibnitius*, æternum Germaniæ decus, quem inter ſummos Philoſophos referendum eſſe unanimi ore confitentur, quotquot de meritis virorum egregiorum in ſcientias judicare datum, ac nuperrime ſuo quoque calculo confirmavit celebris apud Lugdunenſes Philoſophus *Graveſandius* (a). Incidit in hoc ingenioſum profecto inventum tanto viro digniſſimum jam ſeculo ſuperiore, idque in Diario eruditorum Gallico A. 1695. menſe Junio & Julio primum publici juris fecit, cum ultra decem annos preſſiſſet, ut adeo nihil præcipitaſſe dicendus ſit. Reverendi Patres Societatis JEſu, Diarii Trevotienſis autores, cum Theodicæam recenſent, in hoc opere vaſtiſſimi ingenii & eruditionis præſtantiam ſingularem undiquaque eniteſcere faſſi illuſtrique Autori ingenium meditationes ſuas ad rationis trutinam exigere natum tribuentes, ubi quædam ipſius principia ſe probare non poſſe monent, ſubmoleſte v. gr. videntes *Lutheri* librum de ſervo arbitrio adverſus *Eraſmum* ab eodem probari, mox addunt (verba recito ex verſione Latina, quam dedit Theodicææ interpres in præfatione ad opus egregium, communi omnium applauſu exceptum:) *Sed horum in numero ingenioſum harmoniæ præſtitutæ ſyſtema minime profecto reponimus: etſi enim illi ſyſtemati per omnia non aſſentiamur, at certe id liber-*

Syſtematis harmoniæ præſtabilitæ hiſtoria & ratio.

(a) in præfat. ad inſtitutiones Philoſophiæ *Nevvtonianæ*.
(b) p. 143 edit. Bat.

tati humanæ valde favere nobis est persuasissimum. Academiæ Regiæ Scientiarum Secretarius, *Fontenellius*, vir in omni scientiarum ac eruditionis genere versatissimus, systema harmoniæ præstabilitæ, inventum Philosophis prorsus inexpectatum, infinitæ scientiæ creatoris ideam prorsus admirandam exhibere fatetur in Elogio, quod in consessu Academicorum, virorum in omni Gallia eruditissimorum, recitavit & Historiæ illius Academiæ, quam pro Anno 1716. edidit, inseruit. Celeberrimus Dictionarii Critici Autor, *Petrus Bælius*, cujus in judicando acumen prædicant omnes, postquam objectiones quasdam in hoc systema proposuisset, tandem omnem discursum his verbis concludit (c): *Mr. Leibniz par la penetration de son grand genie - - applanira tout ce, qui pourroit être de plus scabreux dans son systeme & qui nous aprendra d'excellentes choses sur la nature des esprits. Personne ne peut voyager plus utilement, ni plus surement que lui dans le monde intelligible. J'espere, que ses beaux éclaircissemens feront disparoitre toutes les impossibilitez, qui se montrent jusques ici a mon imagination, & qu'il résoudra solidement mes difficultez & même celle de Dom François Lami, & c'est dans cette esperance, que j'ai pu dire, sans compliment, que son systeme doit être consideré comme une conquête d'importance.* Vides adeo *Bælium* contra *Leibnitianum* systema quædam objicientem certissima spe fretum, fore ut *Leibnitius* pro summa ingenii profunditate objectionibus suis & aliorum ex asse satisfaciat, nec adeo eas pro insolubilibus habere, multo minus tales agnoscere, quibus systema funditus evertatur. Vides eundem lubentissime fateri, difficultates contra idem propositas imaginationi, non rationi deberi, adeoque veri tantum speciem quandam præ se ferre. Vides eundem systema, de quibus jam nobis sermo est, inter inventa maximi

(c) in Diction. Histor. & Crit. Tom. 3. f. 2484. edit. Roterod. A. 1721.

ximi momenti referre, ut inventor herois inter eruditos locum ob id tueatur. Vides denique eundem agnovisse, quod nemo *Leibnitio* utilius & securius in pnevmaticis versari potuerit. Audiamus quoque judicium alicujus Theologi ex protestantium numero. *Jaquelotus*, qui in religione naturali & Christiana defendenda præclare versatus, rationibus pugnans, non clamoribus, non jurgiis, non convitiis, non consequentiis ad arbitrium effictis, quemadmodum solenne est iis, qui rationum momenta expendere nescientes de rebus, quas non intelligunt, judicandi potestatem proterve sibi sumunt, in egregio de fidei & rationis consensu libro (d) fatetur, *systema causarum occasionalium Cartesii a tot jam dudum Philosophis & Theologis in hunc usque diem* defensum majoribus, quam *Leibnitianum difficultatibus premi; systema Leibnitianum, si bene intelligatur, libertatem non destruere; exemtum esse difficultatibus, quæ in aliis, ipso etiam* systemate communi influxus physici, *reperiuntur. Immo si velimus sequi ideas, quas habemus de corpore & de spiritu, una cum propriis eorum attributis, atque adeo nolimus corpus agere in spiritum, aut spiritum creatum in corpus, amplectendam esse systema Leibnitianum.* Cum ego in meditationibus meis metaphysicis, quæ de mente & ejus commercio inter ipsam & corpus observantur, ex utriusque notionibus sive ideis a priori explicare mihi proposuissem, invitus fere incidi in systema harmoniæ præstabilitæ, quod ne nonnullis offendiculo esset omittere decreveram atque sic reipsa expertus sum, verum omnino esse, quod judicaverat acutissimus *Jaquelotus*. Cum Cl. *Bülffingerus*, Philosophus apud Tubingenses eximius, A. 1721. ad Professoris publici dignitatem eveheretur, disputationis inauguralis argumentum fecit harmoniam præstabilitam *Leibnitii*. Nuperrime autem de eodem ar-

(d) Conformité de la foy avec la raison p. 381. 382. conf. Acta Erudit. A. 1705. p. 553. & seqq.

gumento integrum edidit Tractatum (e), in quo objectiones singulas, a viris doctis contra hoc systema motas discussit, ut adeo non opus sit repetere, quæ ibi leguntur. Ceterum non modo Patres Societatis, qui Diarium Trevoltiense condunt, verum etiam *Jaquelotus*, etsi utrique systemati per omnia consentire nondum voluerint, inventum tamen laude merita ornant, nec consequentias nectunt, quas *Leibnitius* non admittit. Tale quid homine ingenuo indignum censentes, ubi quædam de electione optimi contra *Leibnitium* disputant, in hæc verba erumpunt: *Ne tribuamus illustri viro consectaria, quæ ipse diserte respuit.* Ecce tibi! quodnam sit judicium virorum, qui cum scientia & eruditione virtutem conjungunt. Abhorrent illi a liberiori illa Logica, quæ e conclusionibus, quæ per evidentem consequentiam e præmissis deductæ dicuntur, præmissas ipsas seu principia dijudicari & evidentiam consequentiæ ex multitudine consentientium æstimari jubet. Nova hæc Logica, in orbe erudito hactenus ignota, peperit judicia de systemate harmoniæ præstabilitæ ab iis, quæ huc usque recensita sunt, prorsus diversa. Juxta hanc enim systema istud est commentum ex meris absurdis constans, cujus cum existentia & Numinis sapientia nexus ridendi occasionem præbeat atheis. Nihil aliud est, quam adoptatus pseudo-philosophiæ Spinozianæ foetus, novo potius nomine insignitus, quam alio habitu indutus. Fluunt inde corollaria, quibus omnis religio cum naturalis, tum revelata una cum omni moralitate subvertitur. Neganda est vi ipsius omnis libertas & providentia humana totaque doctrina moralis & civilis depravatur, immo fatalis omnium rerum necessitas introducitur. Miraberis hunc Argum viris acutissimis acutiorem! Ast non miraberis, si animo recolas, quæ de nova mo-

(e) De harmonia animi & corporis humani maxime præstabilita ex mente illustris Leibnitii Commentatio hypothetica.

modo Logica dicta sunt. Cum consensus harmoniæ præstabilitæ cum hypothesibus *Spinosæ* hactenus fuerit inauditus in orbe literato, nec ullus eruditorum vel somniaverit, *Spinosum* esse primum hujus fœtus parentem; Cl. *Bülfingerus* in Tractatu hoc anno edito ad hanc criminationem nihil reponere potuit. Nostrum igitur erit in præsenti vindicare famam tanti Viri cum primus fuerim, qui integro systemati harmoniam istam innexui & multo illustriorem reddidi, applaudentibus illis, quos scientia juvat, ringentibus ceteris, quorum interest ne scientia capiat incrementa.

§. XIX.

Cur Autor in explicando animæ cum corpore commercio systema harmoniæ præstabilitæ amplexus.

Sed antequam accusationis, quasi B. *Leibnitius* plagio quodam literario ex *Spinosæ* operibus systema suum surripuerit, falsitas ostendi potest, paucis quidem exponendum est systema atque reddenda ratio, cur istud ceteris in commercio mentis cum corpore explicando prætulerim. *Aristoteles* commercium inter mentem & corpus explicavit per realem quendam influxum utriusque substantiæ in alteram, tribuens corpori vim producendi perceptiones in anima & animæ vicissim vim movendi corpus: quod ideo *systema influxus physici* appellari consuevit. Hoc systema, cum diversum ab eo ignoraretur, usque ad *Cartesii* tempora communiter receptum fuit, cum ab incautis perinde ac in Astronomia systema terræ quiescentis sensuum testimonio comprobatum crederetur. Quemadmodum vero *Copernicus* pro ea, qua pollebat, mentis acie haud difficulter videbat, sensuum testimonio non constare, terram quiescere & sidera motu diurno circa eum ferri; ita quoque *Cartesius* pro eo, quod ipsi erat acumen, perspiciebat nec sensus interni testimonio evidens esse, quod corpus in animam, anima vicissim in corpus agat: id quod ego ex ipsa experientiæ notione clarissime monstravi. Sed nec ratio militabat pro influxu physico, cum actio corporis in animam & animæ in corpus intelligibili

modo explicari non posset: immo potius ratio eidem contraria erat, quod actione animæ in corpus & corporis in animam leges naturæ, quibus DEus mundum materialem regit, turbarentur. Hæc cum perpenderet Philosophus, eo tandem delapsus est, ut statueret, DEum ad impressiones in organis sensoriis factas producere in mente perceptiones iis convenientes & vicissim ad nutum mentis motus in corpore, determinando directionem spirituum animalium in cerebro jam in motu constitutorum, ut influant in hos vel istos musculos movendos, sancita lege quadam generali, quam in concursu suo observet. Hoc systema mirifice placuit Philosophis, multique etiam Theologi idem amplexi sunt. Sane in Gallia *Malebranchius*, Congregationis oratoriæ Presbyter, systema hoc maxime excoluit, & idem *Franciscus Lamy*, ex Benedictinorum familia religiosus, amplexus est. In Batavia hodienum *Ruardus Andala*, Philosophus & Theologus in Academia Franequerana clarissimus, systema idem acerrime defendit. Immo in Germania *Joannes Christophorus Sturmius*, qui philosophiam eclecticam excoluit, ipsum quoque adscivit & adversus aliorum objectiones propugnavit. Enimvero *Leibnitius* considerans in systemate *Cartesiano*, quod vulgo *systema causarum occasionalium* appellari suevit, omnia fieri per continua miracula & non minus quam in systemate influxus turbari naturæ leges *Cartesii* tempore nondum cognitas, ab *Hugenio* demum detectas; invenit tandem, difficillimum hoc negotium intelligibili modo secundum naturæ ordinem aliter explicari non posse, quam si anima ponatur ipsa vi sua omnes ideas successive evolvere, quæ actionibus corporum in organa sensoria respondent, corpus vero omnes motus appetitibus animæ convenientes producat, harmonia inter utriusque substantiæ actiones a DEO præstabilita, ut eædem semper consentiant. Cum mihi propositum esset, quæ ad commercium inter mentem & corpus spectant, ex utriusque notionibus explicare, ceu

decet

decet Philosophum: fieri sane aliter non potuit, quam ut systemate harmoniæ præstabilitæ uterer, quoniam, ipso *Jaqueloto* judice, non aliud systema idem præstat, quamvis ipse judicium suum suspendat & nulli calculum suum adjiciat, etsi haud obscura indicia prodat, se magis in *Leibnitianum*, quam in commune influxus propendere: *Cartesianum* enim pro mera illusione habet.

§. XX.

Num systema harmoniæ præstabilitæ sit ex Spinosa haustum.

Sed mirum jam videbitur, qui vel ea tantum modo mente percepit, quæ nunc breviter de harmonia præstabilita dicta sunt, quod ex *Spinosa* mutuata dicantur. Etenim *Spinosa* non admittit duplicem substantiam, adeoque nullum statuit inter mentem & corpus commercium, consequenter juxta ipsius hypothesin vana quæstio, quomodo commercium illud obtineatur, seu quænam sit ejus causa. *Substantia cogitans & substantia extensa una eademque est substantia, quæ jam sub hoc, jam sub illo attributo comprehenditur. Sic etiam modus extensionis & idea illius modi una eademque res est, sed duobus modis expressa.* Ipsa hæc *Spinosæ* verba sunt, quæ recito (f). Vide itaque, quam absonum sit, systema harmoniæ præstabilitæ in *Spinosa* quærere, qui nullo prorsus opus habet, cum in ipsius hypothesi nullus sit commercio inter mentem & corpus locus. Qui interrogant, num systema harmoniæ præstabilitæ hypothesibus *Spinosæ* conveniat, similes sunt interroganti, num systema influxus physici contineatur in *Hobbesio*, qui tanquam Materialista solam substantiam corpoream admittit, mentis existentiam negat. Sed audiamus *Spinosæ* verba, quibus fucus fieri debet systema ipsius ignorantibus, quasi is eadem doceret, quæ in systemate harmoniæ præstabilitæ inculcantur. Obstupesces adduci verba, quæ contradictoria eidem systemati palam eloquuntur, nimirum quod *Spinosa*: *Mens & corpus ait, una eademque res est, quæ jam sub cogitationis, jam sub extensionis attributo*

(f) Eth. part. 2. prop. 7. schol. p. 46.

buto concipitur. Unde fit, ut ordo, sive rerum concatenatio una sit, sive natura sub hoc, sive sub illo attributo concipiatur, consequenter ut ordo actionum & passionum corporis nostri simul sit natura cum ordine actionum & passionum mentis. Dicit *Spinosa*, mentem & corpus esse unam eandemque rem, cogitationem & extensionem esse diversos eandem rem repræsentandi modos: *Leibnitius* docet, mentem & corpus esse duas substantias a se invicem realiter diversas, cogitationem & extensionem esse attributa diversarum substantiarum. *Spinosa* affirmat, seriem perceptionum & seriem motuum esse unam eandemque concatenationem nec differre realiter, sed nostro tantum concipiendi modo, utpote, non nisi eandem unius substantiæ modificationem: *Leibnitius* statuit, series perceptionum in mente vi diversa produci a serie motuum in corpore, secundum leges prorsus diversas, & modificationes mentis diversas prorsus esse a modificationibus corporis. *Spinosa* adserit, seriem perceptionum & seriem motuum esse simul *natura;* secundum *Leibnitium* tantum sunt simul *tempore*. Sed tædet plura eam in rem afferre, cum satis superque manifestum sit, desiderari in hac objectione candorem. Quis enim dixerit, duos idem sentire, quorum alter res duas a se invicem diversas inter se consentire statuit in actionibus atque passionibus suis, alter vero adfirmat, quæ instar rerum duarum inter se diversarum considerentur non esse nisi unam eandemque rem? Hoc tamen non obstante, ulterius ex *Spinosa* urgentur hæc verba (g): *Ordo ac connexio idearum idem est ac ordo & connexio rerum, & vice versa ordo & connexio rerum idem est ac ordo & connexio idearum. Quare sicut ordo & connexio idearum in mente fit secundum ordinem & concatenationem affectionum corporis, sic vice versa ordo & connexio affectionum corporis fit, prout cogitationes rerumque ideæ ordinantur & concatenantur in mente.* Mens & corpus *Spinosæ* una eademque res sunt

(g) Eth. part. 4. prop. 1. p 237.

ſunt: quid igitur mirum, quod eadem quoque juxta ipſum ſint utriusque affectiones. Immo mentem humanam & corpus hominis ne quidem pro peculiari ſubſtantia habet *Spinoſa*, ſed pro modo aliquo unicæ, quam admittit & Dei nomine inſignit, ſubſtantiæ venditat. Qui ex his *Spinoſæ* verbis ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ exſculpunt, luculento ſpecimine comprobant, quod in interpretandis aliorum ſententiis nullam prorſus fidem mereantur, omnia pervertentes & ſumma ima miſcentes. Et valde vereor, ne jacturæ olim, ſed nimis ſero pœniteat. Solent enim homines ab uno caſu ad alios ſimiles argumentari. Quinam candor deceat contra ſyſtema aliquod difficultates propoſituros, *Iaqueloti* & Autorum Diarii Trevoltienſis exemplum docet (§. 18.).

§. XXI.

An libertati ſit adverſum & contingentiam tollat.

Cum adeo ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ cum hypotheſibus Spinoſæ nihil habeat commune (§. 20.), nec verendum eſt, illud eſſe fatali neceſſitati obnoxium & omnem libertatem ac contingentiam evertere. Sufficienter jam reſponſum eſt ab aliis ad hanc objectionem, tum ego contrarium clariſſime oſtendi in meditationibus meis metaphyſicis (h), nec rationes meas quisquam convellere auſus eſt: id quod tamen fieri debet, ſi objectiones, ad quas dudum reſponſum eſt, iterentur. Nullum enim jus habet iterandi objectionem, niſi qui oſtendere decrevit, eidem per reſponſionem non eſſe ſatisfactum. Alias enim perinde eſt ac ſi quis in actu diſputatorio miſſis præmiſſis negaret concluſionem: id quod riſu excipitur ab auditorio. Etenim qui ad reſponſiones excipere nequit, quo oſtendat objectionem iis non obſtantibus adhuc ſalvam eſſe, is principia ignoranti ſimilis cenſetur, cum quo diſputandum non eſſe Logici pronunciant: relegandus eſt in noſtro caſu ad reſponſionem alibi datam, eo quidem majori cum jure,

(h) §. 883. & ſeqq.

quando jam ceteri, affirmativam non tuentes, iiqué viri intelligentes & candore eminentes, qui aliis, cum scientia careant, pietate eminere satagentibus exemplo esse possunt (quod nostro in casu (§. 18.) accidit), objectionem non posse habere locum fateantur. *Jaquelotus* (i) non modo rationes reddidit, cur libertas in systemate harmoniæ non destruatur, verum etiam ad captum eorum, qui rationes comprehendere non possunt, ob sufficientis acuminis defectum, simili vulgari illustrat. *Si systema*, inquit, *Leibnitianum* BENE *intelligitur, reperietur, in eo non destrui libertatem: anima enim facultatem habet decreta sua formandi ac volendi, quod placet. Et quod actiones corporis ab anima imperatas attinet, non potest officere libertati dispositio corporis ita a Deo formati, ut motus ejus præcise voluntatibus animæ respondeant: quod tali exemplo intelligi potest. Ponamus mechanicum egregium scire, quæ ego famulo meo tali die sim imperaturus, eumque posse formare automatum par exequendis omnibus motibus a me ea die imperandis. Certum est, me tunc automato illi tanquam famulo meo imperaturum ea, qua fruor, libertate, neque illam ipsius automati spontaneam ad suos motus determinationem quicquam libertati meæ præjudicaturam. Eodem se modo res habet in corpore humano, secundum systema Leibnitianum, quod ideo appellari solet* systema harmoniæ præstabilitæ. *Deus formavit nostra corpora tanquam machinas, quæ debent respondere certis motibus nostrarum animarum. Tale automatum non est impossibile Deo, qui novit omnes determinationes meæ voluntatis, motusque machinæ his determinationibus accommodavit. Hoc systema* EXEMTUM EST *difficultatibus, quæ in aliis reperiuntur. Non intelligitur in systemate recepto* (scilicet influxus physici), *quomodo voluntas agere possit in corpus* (immo nec constat, quod agat), *& in systemate causarum occasionalium omnia fiunt miraculose, & Deus movet brachium meum occasione*

ne

(i) Vide Acta Erudit. A. 1705. p. 554.

ne meæ voluntatis, corpus proprie loquendo nihil agit. Sed in systemate Leibnitiano agit revera. Quod animam attinet, concipi utique potest, Deum ipsi in creatione dedisse ideas confusas & involutas omnium objectorum universi, quæ evolvantur & distinctæ fiant, prout objecta mutationes producunt in eo corpore, quod animæ conjunctum est, quia Deus ita creavit animam & corpus, ut perfecte sibi respondeant. Anima deinde in sese ipsa agit secundum illas ideas & perceptiones distinctas, ut judicia sua formet suaque placita ac destinata animo concipiat secundum electionem, quam instituit. Ipsa imperat, & corpus exequitur virtute dispositionis a creatore ad exequendum ei datæ. Ita sentit Theologus merito suo celebris, qui acumine, scientia, æquitate & candore usus, quemadmodum decet religionis cum naturalis, tum revelatæ defensorem, causam Dei bene egit. Libertas in anima residet, non in corpore. Systema harmoniæ præstabilitæ nihil in anima ponit, quod non locum habere possit in communi quoque systemate influxus, nisi quod animæ tribuat vim producendi perceptiones mutationibus in organis sensoriis ac inde porro in cerebro factis convenientes, quam vim systema commune ex anima in corpus transfert. Sed sive perceptiones vi mentis propria, sive vi corporis in eadem producantur, respectu libertatis perinde est: quocunque enim modo actus liberos ex perceptionibus objectorum elici statueris, systema harmoniæ præstabilitæ non obstabit, quo minus eodem utaris. Cur enim anima judicia sua formatura & ad volitionem aut nolitionem sese determinatura aliter agere debet ideo, quod perceptiones ipsas produxerit, quam quod in ipsa mere sese passive habente productæ fuerint a corpore? Quamvis enim dicas, animam in producendis istis perceptionibus non esse liberam, sed ex necessitate naturæ agere; quid inde detrimenti in libertatem redundat? Nonne perceptiones quoque in systemate communi influxus physici necessario in mente producuntur, quæ in earum produ-

ctione sese mere passive habet? Sed quis inde libertati præjudicatum iri metuit? Nulla igitur neque ex hoc capite in statu animæ secundum utrumque systema differentia est. Nulla adest ratio, quæ vel suspicionem moveat, liberam mentis volitionem aliter explicandam esse in systemate harmoniæ præstabilitæ, quam in systemate influxus. Immo cum volitiones a perceptionibus ortum trahant (ignoti enim nulla cupido): in systemate influxus physici communi eædem a principio passivo originem ducunt & anima in liberis quoque actionibus a corpore pendet, cum in systemate harmoniæ præstabilitæ non pendeat nisi a seipsa. Unde corruunt omnes istæ difficultates, quæ a longo tempore ab illa dependentia animæ in actionibus suis liberis a corpore, agente necessario, adversus libertatem motæ sunt, neque illud perinde ac commune systema influxus physici libertatem animæ a mechanismo corporis dependentem facit. Atque ea est ratio, meo quidem judicio, cur R. Patres Societatis Jesu Parisini in Diario Trevoltiensi systema harmoniæ præstabilitæ *libertati valde favere dixerint*: nec aliam esse puto, quod R. P. *Tourneminius* ex eadem Societate, animæ in corpus actione concessa, neget tamen corporis in animam actionem, unam systematis harmoniæ præstabilitæ partem amplexus. Libere igitur vult anima perinde in systemate *Leibnitiano*, quam in *Aristotelico* sive vulgari, & libertas in utroque eodem modo sese exerit. Ast ais in systemate *Leibnitiano* motum corporis non esse liberum, sed necessarium. Facilis est responsio, nec in systemate *Aristotelico* sive vulgari motum corporis per se esse liberum; neque enim libertas est in corpore moto, sed in anima movente. In Systemate communi anima determinat spiritus animales in cerebro, ut influant in musculos movendos motum causaturi: in systemate *Leibnitii* iidem spiritus determinantur ab aliis, qui ad motum concitati fuerant per objectorum in organa sensoria impressiones vi structuræ artificio-

ficiosæ cerebri, quæ ita a Deo facta est, ut istius modi motus consequi potuerit. Idem sane motus est in corpore, sive spiritus animales determinentur ad influendum in musculos per actionem quandam animæ, sive ab aliis spiritibus sui similibus: id quod *Jaquelotus* simili illustravit. Quemadmodum vero libertas animæ eadem subsistit in systemate harmoniæ præstabilitæ, quæ fuerat in communi influxus; ita non minus contingentia actionis in utroque eadem. In systemate influxus non mutatur per decretum humanum, in systemate harmoniæ præstabilitæ non mutatur per decretum divinum, ceu superius vidimus (§. 13.). Unde rerum metaphysicarum gnari, qui ex notionibus distinctis, non confusis judicant, nequaquam verentur, actiones liberas vi harmoniæ præstabilitæ fato mechanico subjici, qui terminus ambiguus explicatione opus habet. Actiones externæ, quæ motu organorum corporis perficiuntur, mechanismo subjacent, nec anima eundem imperio suo violare potest, secus enim veri nominis miracula patraret: id quod absurdum. Sed quis ideo dixerit, fieri ex fatali & absoluta necessitate, quæ fiunt ex mechanismo? Contrarium in superioribus abunde ostendimus (§. 14.), nec sufficit dicere, inde ad fatalem necessitatem & evertendam libertatem valere consequentiam; sed quomodo talia consequantur demonstrandum est. Id autem in æternum fieri non posse patet per ea, quæ dicta sunt, & admittendum ceteroquin esset hoc absurdum, libertatem animæ pendere a virtute locomotiva corporis, consequenter hac per accidens violata, animam in volendo non amplius esse liberam. Vi locomotiva corporis mechanismo conformiter perficiuntur libera mentis decreta: libertas itaque in decernendo a locomotiva minime pendet, sed tantum decreti executio. Intelligentibus ac æquis rerum æstimatoribus libertas nihil negotii facit. Sed illud nonnullos suspensos tenuit, num machina corporis tam artificiose a Deo construi potuerit,

ut extrinseca determinatione statuto tempore exequatur libera mentis decreta. Impossibile visum fuit *Bælio*, sed qui primus objectiones quasdam proposuit *Foucherius*, Canonicus tum Divionensis, id DEO non esse impossibile concessit: idem etiam fassus est ex Theologis Reformatis *Jaquelotus*. Quod igitur hi generatim affirmarunt, ego quoad singula capita in specie deduxi in meditationibus metaphysicis. Atque in eo consistit, quæ nonnullos tantopere torquet, fati, ut loquuntur, mechanici extensio, qua ipsa corporis motio & directio, speciatim loquela oris rationalis, libertati, voluntati & operationi animæ abjudicata soli mechanismo tribuantur, & a quo ad negationem omnis libertatis & providentiæ humanæ, nec non ad depravationem totius doctrinæ moralis & civilis tanta evidentia valeat consequentia, ut id instar axiomatis haberi debeat. In *Cartesii* systemate, quod, ut superius monuimus, a plerisque Philosophis, etiam eclecticis, & Theologis minimum Batavis hodie recipitur, DEus immediate determinat motum spirituum animalium, hoc est, per miraculum; in systemate *Leibnitiano* DEus idem prorsus facit, sed naturaliter, mediantibus causis secundis. Minus ergo incommodi in hoc emergit, quam in isto. Sive autem DEus aliquid agat naturaliter, sive per miraculum, illud ideo fatali necessitati adscribi nequit. Nec video cur motus a DEO in gratiam animæ libere decernentis determinatus, qui & ipse in hac determinatione liber est, ideo fatali necessitati subjiciatur, quod ab ipso determinetur, qui tamen talis futurus non erat, si ab anima determinatus fuisset. Finge, DEum animæ conferre vim determinandi motus in corpore volitionibus liberis respondentes, quam per essentiam in systemate *Leibnitiano* non habet. Ergo jam dices motum exemtum esse a fatali necessitate, quia DEus eum determinavit mediate per vim animæ concessam seu mutuatam: si vero idem per vim corporibus datam exequatur, aut sibi propria utatur, motum fato

fato & absolutæ necessitati subjici. Quanta confusio, orta ex notionum non satis distincte explicatarum defectu!

§. XXII.

An systema harmoniæ præstabilitæ sit philosophiæ morali ac civi i adversum.

Quoniam libertas animæ eadem prorsus est in systemate harmoniæ præstabilitæ, quæ in systemate vulgari influxus, nisi quod locomotiva in illo non pendeat ab reali quodam ejus influxu, pendeat tamen perinde ac in communi systemate a libera volitione (§. 2.); nulla profecto adest ratio, cur in gratiam systematis harmoniæ præstabilitæ quicquam vel mutetur, vel expungatur in philosophia morali, sive theoriam, sive praxin spectes. Theoria philosophiæ moralis circa actuum humanorum honestatem & decorum versatur, ad quos dijudicandos nil confert explicatio commercii inter mentem & corpus. Omnia enim, quæ ea fini adhibentur, systemata circa locomotivam tantum differunt, in ejus nimirum determinatione physica dissentientia, in determinatione autem morali conspirantia. Neminem quoque videas morum vel juris naturalis Doctorem, qui physicam locomotivæ determinationem, hoc est, modum, quo spiritus animales in cerebro determinantur ad influendum in musculos, inter principia reposuerit, ex quibus morum honestas & decorum dijudicetur: multo minus novi quenquam, qui hoc principio ad dijudicandum actiones honestas & decoras fuerit usus. Nec potest sane quisquam hoc principio uti, cum aliud sit actionum honestarum & decorarum principium istis intrinsecum, unde honestas & decorum pendet, decorum, inquam, verum, non apparens, quod posterius ex hominum tantum opinione tale censetur. Integra ergo subsistit omnis theoria philosophiæ morum in systemate quocunque, quod in eam controversia de commercio inter mentem & corpus non influat. Sed nec systema *Leibnitianum* praxi hujus philosophiæ præjudicat. Omnis enim nostra praxis in hoc genere consistit in motivis ex actionum indole derivandis qui-

quibus anima in alterutram contradictionis partem vi spontaneitatis suæ sese determinatura utatur, & in mediis ad fines consequendos & impedimenta removenda utilibus describendis. Sed hic denuo nullus locus est controversiæ de commercio inter mentem & corpus. Neque enim motiva ex eo derivantur, quod spiritus animales hac vel ista vi in musculos movendos influant, neque etiam in mediis & remediis determinandis attendimus, quomodo spiritus animales in cerebro determinentur, ut in hos vel istos musculos influant. Sufficit nobis nosse, quinam motus in corpore imperio mentis subsint, non quomodo in eo producantur: de illo autem convenit in omni systemate. Salva igitur quoque est integra praxis philosophiæ moralis in systemate harmoniæ præstabilitæ, seu, ut verius loquar, in omni theoria & praxi morum nulla habetur ratio illius differentiæ, quæ in explicando commercio mentis cum corpore intercedit inter philosophos. Videbis etiam, me omnem theoriam & praxin moralem independenter ab hoc systemate dedisse, & in ea nihil immutandum esse, quodcunque systema aliquis fuerit amplexus. Irrito igitur conatu meum philosophiæ moralis & civilis systema ob defensum in metaphysicis harmoniæ præstabilitæ systema suspectum redditur, quasi nescio quid periculi habeat & nescio quem fucum faciat lectori. Vereor, ne judicent intelligentes, talia objicientem aut doctrinas morales & civiles non intimius introspexisse, aut ab æquitate & candore quam longissime abesse. Sed tu forsan vereris, ne, si locomotiva a mente physice non dependeat, imputatio actionum non habeat locum. Vanus quoque hic metus; actiones imputantur, quatenus liberæ sunt, consequenter ob dependentiam locomotivæ moralem ab anima, nequaquam vero ob physicam. Non quod anima direxit spiritus animales, ut influerent in hunc vel istum musculum ad producendum motum appetitui convenientem, ideo actio eidem imputa-

putatur: sed quod appetitus, cui motus iste corporis respondet, fuerit liber. Libertas animæ in volendo & nolendo principium imputationis est, consentientibus omnibus in universum Moralistis, non locomotivæ dependentia physica. Vereris porro, ne actione corporis in mentem negata, locum non habeant pœnæ, quarum metu coercetur. Vanus etiam hic metus in auras abit. In omni systemate oriuntur perceptiones in mente mutationibus in organo sensorio factis convenientes, atque ab iis, non a modo, quo producuntur, originem ducit metus pœnæ, sine quo civilis obligatio subsistere nequit. Controversiæ de commercio inter mentem & corpus rite explicando inter Philosophos agitatæ minime influunt in obligationem civilem.

§. XXII.

An definitio animæ autoris libertatem evertat.

Animam definivi per substantiam universi repræsentativam pro ratione & situ corporis organici in universo, atque ex hac vi universum repræsentandi seu ideam ejus situ corporis organici limitatam producendi cetera deduxi, quæ in ea fieri observantur. Hæc vis, quatenus primum est, quod in anima concipitur, & unde ceterorum, quæ insunt aut inesse possunt, ratio derivatur, dicitur a me conceptus mentis formalis seu essentia ejus. Sunt qui sibi persuadent animam sic fieri ens mere passivum, consequenter quod careat libertate veri nominis. Si systema commune influxus defenderem, ubi mens, cum ideæ rerum materialium vi corporis producantur, se mere passive habet; cum veri quadam specie dici poterat, animam videri ens mere passivum, quod ipsa etiam determinatio voluntatis a passivo originem ducat. Sed ad hoc dubium non mihi, sed communis systematis defensoribus respondendum est. Enimvero quoniam in systemate harmoniæ præstabilitæ mens vi sibi propria mutat statum suum, dum perceptiones variantur, eadem in idearum productione active se habet, atque adeo, cum cetera ex eadem vi deriven-

tur, omnia a principio activo deducuntur. Viderunt hanc systematis *Leibnitiani* prærogativam dubio procul, qui cum Cel. *Tourneminio*, Jesuita Gallo, ideo corpori in animam actionem denegarunt, etsi animæ in corpus agendi vim reliquerint. Si adeo veri nominis libertas non est, quæ a principio passivo originem ducit: videant, qui hoc statuunt, quomodo monstrare possint in communi systemate influxus adesse veri nominis libertatem, ne se proprio gladio, qui nos minime ferit, jugulent. Qui se controversiis philosophicis, præsertim metaphysicis, immiscere voluerit, eum veteranum, non novitium esse oportet in studio philosophico & potentem, qui aliorum sententias accuratis analysibus ad vivum resecet, nec ante statuat, quam singula ad rationis trutinam exegerit. Quando vero menti tanquam substantiæ simplici non nisi unicam agendi vim tribuo & diversas, quæ ipsi vulgo tribuuntur, facultates & nonnisi nudas agendi possibilitates denotant, ab ea derivo tanquam possibile ab actuali; videor nonnullis facultates realiter distinctas confundere in unum, immo præter facultatem percipiendi non aliam admittere in anima, mira consequentia novæ *Logicæ*, quæ *liberioris* titulo ornatur, omnem vim activam & libertatem evertere, immortalitatem animæ ac omnem religionem destruere, immo omnia in anima ad meram passivitatem fato absoluto & inevitabili subjectam reducere. Æquis rerum æstimatoribus non liberior, sed liberrima videbitur hæc Logica, vi cujus istiusmodi consequentiæ nectuntur, utpote regulis omnibus soluta. Quis animam concipiet tanquam ens compositum ex tot diversis a se invicem substantiis, quot ob diversitatem operationum seu modificationum ipsi attribuuntur facultates? Qui imaginario modo de eadem loquuntur, istiusmodi fingunt: qui vero substantiam simplicem concipiunt, illi unicam in ea essentiam unicamque vim agnoscunt, & facultates animæ non alio sensu tribuunt, quam quatenus per unicam illam vim

variæ

variæ essentiæ modificationes sunt possibiles. Quodsi ad eas producendas mens sufficienter determinata est per essentiam, tum quidem agit necessario: iis autem in casibus, ubi per essentiam sufficienter non determinata, seipsam determinat atque hæc determinatio motus spontaneus vulgo appellatur, & libertatis essentiam constituit. Cuinam veritati hinc periculum immineat, ego quidem non video? Quæ enim consequentiæ nectuntur, ex falso fluunt supposito, quod omnia inevitabili necessitate sequantur in anima ipsaque ad omnes suas modificationes per essentiam determinata sit: id quod *Spinosæ* dogma est, a me improbatum. Qui affectibus indulgens precario sumit, dogmata mea cum *Spinosæ* hypothesibus convenire, ut exosa reddat tyronibus, quæ non intelligunt; is ex falso mihi imputatis principiis consequentias infert, quæ nec ex meis fluunt, nec a me conceduntur, & quarum contrarium ipsemet luculenter monstravi. Quoniam vero ex hac definitione animæ, quod sit substantia universi repræsentativa pro ratione corporis alicujus organici & ejus in universo situ, nulla periculosa consectaria consequuntur, nisi falsa interpretatione facta, ita nec talia in DEO locum habent, ubi eam ad eundem extendo ipsum definiens per substantiam omnia universa possibilia unico actu distincte aut adæquate sibi repræsentantem. Rationes eædem valent de DEO, quas modo de anima in medium protulimus. Sed ais, hanc DEI definitionem mutuatam esse a Scepticis omnium stolidissimis, qui Idealistæ dicantur. Miror hæc dicentem! Nomina mihi, quæso, ex multis tantum unum, qui hanc DEi vel animæ definitionem dederit. Mihi non innotuerunt nisi duo scripta autorum, qui Idealismum professi sunt, idiomate Anglico Londini publicata, *Georgii* nempe *Berkeley* Hyberni & *Arthuri Collierii* Angli: sed in illis ea definitio non extat. Novi *Platonem* visum fuisse nonnullis Idealistam, proptèrea quod alicubi corpora phænomena appellet, nec celeberrimum *Malebranchium* ab Idealismo multum absfuisse vulgo credi, sed nec

K 2 in

in eorum scriptis definitio illa reperitur. Enimvero posito, sed non concesso, definitionem ab Idealista ante fuisse inventam; cum hoc Philosophorum genus substantias immateriales agnoscat solasque reales admittat, non video, cur ideo ab iis inventa definitio substantiæ immaterialis bona esse non possit, quia corporum existentiam realem negant. Num substantia immaterialis ita tibi a materiali in esse suo dependere videtur, ut nisi huius reali existentia admissa definiri rite possit? Mihi non videtur, neque Cartesianorum ullus concedet, substantiam immaterialem sine dependentia a materia concipi non posse. In materialismum pronior foret, quam par erat, qui hæc statueret. Urges ulterius definitionem Dei controversam esse definito obscuriorem: sed vellem probares. Quisquis enim sis, nulla tamen in affirmando est autoritas, quæ demonstrationis vicem sustinere possit. Philosophus non admittit nisi probata. Ubi lateat obscuritas, ego sane non video, præsertim cum singuli termini, qui definitionem ingrediuntur, jam ante definiti supponuntur: id quod a me factum est, qui possibile, universum, distinctam & adæquatam notionem definivi. Reprehendis, quod plurium universorum mentio fiat, cum unicum tantum existat. Quænam hujus reprehensionis ratio? Num putas, DEum tantum præsens quasi intueri hoc universum, quod actu existit, ad cetera, quæ possibilia sunt, sese non extendere ejus scientiam? Negas igitur, quæ de scientia media tradunt Theologi, & in omniscientiam DEI injurius existis. An vero existimas, præter ea, quæ actu sunt, haud alia possibilia esse? Sic cum *Spinosa* & *Hobbesio*, aliisque fatalistis *Abelardi* errorem renovas tuumque facis. Si præter ea, quæ actu existunt, alia possibilia admittis, sed quæ non locum habent nisi in hoc universo, hoc est, stante eadem corporum totalium compage; vocem universi alio in sensu accipis, quam ego, & sic logomachus evadis, atque insuper possibilium numerum arctioribus limitibus, meo qui-

quidem judicio, constringis; quam par erat. Enimvero capitalem quendam defectum in ea definitione observas, nempe quod tantum DEus describatur ab intellectu, nec una mentio fiat voluntatis liberæ, omnipotentiæ, creationis & providentiæ. Sed ego hunc defectum non agnosco: neque enim opus est, ut omnia substantiæ attributa omnesque operationes in definitionem ejus compingantur. Qui hæc faciunt, Logicam ignorant, quæ non plura ad definitionem requirit, quam quæ ad definitum ab aliis sui similibus discernendum sufficiant. Urges hinc ulterius in ea definitione nihil contineri, quod non etiam dixerint *Aristotelici* & *Epicuri* asseclæ. Sit ita, quamvis nondum probatum fuerit? sit etiam ita, quod hactenus tamen nondum evictum, systema *Aristotelis* & *Epicuri* de Deo & mundo causam atheismi continere, an ideo omnes *Aristotelis* & *Epicuri* de Deo errores suos facit, qui in definitione sumit, quæ ab iis de DEO vera esse agnoscuntur, & quæ ipse falsa non esse fateris? Demonstrandum erat, ex iis, quæ in definitione Dei sumuntur, sequi damnatos *Aristotelis* & *Epicuri* errores necessaria consequentia: id quod fieri non posse vel inde patet, quod ipsemet vera concedis, quæ in definitione continentur. Ex veritate autem necessaria consequentia non sequuntur errores. Contendis tandem, ipsum *Spinosam* dicere, quod DEUS sit res cogitans (a) & idem esse arbitraris rem cogitantem esse & omnia universa possibilia unico actu distincte sibi repræsentare. Sit ita, quod unum sit, quamvis mihi nondum videatur; sed quid, quæso, inde periculi imminet? Hausit ea *Spinosa*, uti notissimum, ex *Cartesio*, qui substantiam incorpoream definit per cogitationem. Idem cum *Cartesio* sentit *Poiretus*, quem Autor novioris Medicinæ mentis in præfatione vocat *virum summum & meritissimum, in cujus scripta cum incideret, magnopere sibi gratulatus.* Sentiunt

(a) Ethic. part. 2. prop. 1. p. 42.

tiunt etiam hodienum cum *Cartesio* Philosophi & Theologi, quos inter mihi *Ruardum Andalam*, strenuum *Cartesii* defensorem in Academia Franequerana, nominasse sufficiat. Sed scrupulus superest, qui te angit. *Cartesium* ais atheismi occasionem incautis præbuisse, definitione mentis humanæ haud adæquata, quippe quæ in cogitatione posita suam voluntati præstantiam & libertatem haud relinquat. Res facti est: nominandi ergo sunt athei, qui ad atheismum ideo prolapsi, quod *Cartesius* definiverit animam per substantiam cogitantem. Hactenus ne unus quidem nominari potuit. Quod vero vi hujus definitionis libertas voluntatis non evertatur, docebunt *Cartesiani*, nec me defensore opus habent.

§. XXIII.

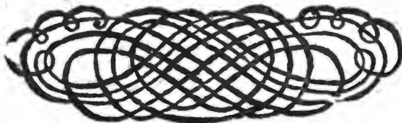
An theorema de eadem virium quantitate conservata ad atheismum deducat.

Cartesio immutabilitati Numinis conveniens videbatur, ut, quemadmodum eadem materiæ quantitas semper conservetur, ita quoque eadem virium quantitas constanter sit in universo ad salvanda naturæ phænomena. Quamobrem cum vires æstimaret ex ductu celeritatis in massam, qui motus quantitatem metitur, eandem motus quantitatem constanter conservari statuit. Postquam *Hugenius* & *Wrennus* veras motuum ex percussione regulas investigassent, a *Mariotto* experimentis pendulorum comprobatas; per eas evidens erat, motus quantitatem in conflictu corporum subinde mutari: quod vero constanter conservetur esse, quod producitur ex quadrato celeritatis in massam. Cum itaque *Leibnitius* reperisset vires æstimandas esse non ex ductu celeritatis, sed quadrati ejusdem in massam; evidens erat, in conflictu conservari eandem virium quantitatem, hoc est, virium quantitatem eandem esse post conflictum, quæ erat ante eundem. Admisso influxu corporis in mentem physico & hujus itidem in istud, regula ista, ex qua tanquam naturæ lege omnes motuum regulæ a priori demonstrantur, violatur: unde hanc ordinis naturæ turbationem adversus influxum physicum ursit *Cartesius*

tesius atque *Leibnitius*. Neque enim probabile est, Deum fecisse eum naturæ ordinem, qui per animas hominum constanter turbetur. Adversus hoc theorema quidam insurgunt, qui in consequentiis nectendis omne præsidium quærunt, quod sequatur inde fatum mechanicum, Dei & hominum libertate eversa, immo ipsam mundi & humani generis æternitatem. Sed ecce tibi, quomodo consequentiæ firmitas ostendatur. Ex verissima, inquiunt, hypothesi, quod quilibet homo habeat libertatem & pro libertate principium motus in semet ipso & in sua potestate, manifestum est, cum numero hominum etiam pedetentim crevisse numerum & quantitatem motuum: quandoquidem duo, decem aut centum homines non tot motus edere possunt, quam innumeræ hominum myriades una viventes. Quare supposita eadem motuum quantitate in universo semper conservata, sequitur, hypothesi ista salva non posse non generi humano ipsique mundo æternitatem tribui. Priorem consequentiæ partem de negata libertate & stabilito fato cuilibet esse evidentissimam. Quid ad hæc respondent Mathematici? Ne sutor ultra crepidam! Et hac responsione esse possumus abunde contenti. Nemo Mathematicorum hodie docet eandem motus quantitatem constanter conservari, contrarium demonstrarunt, quotquot de motu corporum ex percussione post *Hugenium* & *Wrennium* scripserunt. Non motus, sed virium quantitatis identitas ante & post conflictum urgetur adversus influxum physicum, quatenus ut naturæ lex spectatur, in qua naturæ ordo fundatur. Illa igitur objectio non ferit scopum. Qui eam urgent, satis hoc ipso probant, quod de rebus, quas non intelligunt, non modo iudicare, verum prorsus cum aliis disputare audeant. Atque hinc adparet, quantum ipsorum objectionibus sit tribuendum. Quodsi unus tantum homo existat, cujus anima physice influit in motum corporis, eadem virium quantitas non conservatur in universo. Non igitur de eo contro-

troversia est, num virium diversitas in natura corporea ex influxu physico mentis in corpus sequatur, hanc enim adversus eundem urgent, qui cum *Leibnitio* & *Cartesio* ei adversantur: sed quæritur, num probabile sit, Deum naturæ ordinem, juxta quem phænomena rerum materialium consequantur, legibus superstruxisse, quæ ab animabus hominum in phænomenis rerum materialium constanter violentur. Quicunque igitur contra eos, qui cum *Leibnitio* & *Cartesio* in hoc argumento sentiunt, disputare decrevit, ut rationes minimum probabiles adferat opus est, quibus suadeat, Dei sapientiæ non repugnare, quod eum fecerit naturæ ordinem, qui ab anima humana constanter turbetur. Qui ex influxu physico tanquam concesso argumentatur, is principium petit: ejus enim gratia instituitur omnis hæc disputatio. Nec sufficit dicere, quod influxus iste experientia nitatur: contrarium enim ostendimus ex ipsa experientiæ notione, nec quæ a nobis allata est ratio multitudine aliter sentientium evertitur. Licet enim *Cartesiani* & alii, qui cum iisdem hac in parte faciunt, inter eruditos & reliquos prudentes ne millesimam quidem partem constituere dicantur, cuilibet tamen obvium est, ad refellendas rationes non sufficere pluralitatem votorum juxta vulgatum illud: *Multitudo errantium non parit errori patrocinium.*

FINIS.

MONITVM
AD
COMMENTATIONEM LVCVLENTAM
DE
DIFFERENTIA
NEXVS RERVM
SAPIENTIS ET FATALIS
NECESSITATIS,

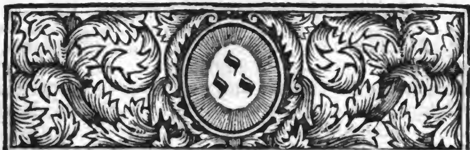
QVO

NONNVLLA SVBLIMIA METAPHYSICAE
AC THEOLOGIAE NATVRALIS CAPITA
ILLVSTRANTVR.

AVTORE
CHRISTIANO WOLFIO,
POT. REG. SVECORVM, HASSIAE LANDGRAVII, CONSILIARIO
REGIMINIS, MATHEMATVM ET PHILOS. PROF. PRIMARIO IN
ACADEMIA MARBVRGENSI, PROFESS. PETROPOLITANO
HONORARIO, ACADEMIAE REGIAE SCIENT. PARIS.
ATQVE SOCIET. REG. BRIT. ET BOR.
MEMBRO.

EDITIO SECVNDA.

HALAE MAGDEB. MDCCXXXVII.
PROSTAT IN OFFICINA RENGERIANA.

MONITVM AD COMMENTATIONEM LVCVLENTAM DE DIFFERENTIA NEXVS RERVM SAPIENTIS ET FATALIS NECESSITATIS.

§. I.

IN meditationibus meis metaphysicis, quas de Deo, anima & mundo entibusque in universum publici juris feci, ante biennium altera vice recusas, eum mihi scopum proposui, 1. ut notiones & principia generalia explicarem, quibus ad intelligendas & confirmandas ceterarum disciplinarum veritates opus est, 2. ut eorum, quæ in anima observantur, rationes redderem manifestas, ad philosophiam moralem perficiendam profuturas, 3. ut suppeditarem principia firma, quibus fatalis necessitas profligaretur & atheorum atque hominum profanorum molimina adversus religionem naturalem & revelatam subverterentur: id quod hoc inprimis ævo ut fieret e re esse duxi, quo multorum mentes ad profanitatem videntur proclives. Qui vel lemmata singulis articulis præfixa fugitivo oculo percurrit, is minime

Scopus Metaphysicæ Autoris.

dubitabit, hunc mihi, non alium præfixum esse scopum: quem quod mihi assecutus fuisse videar, per se liquet, cum quivis autor scriptum in publicam lucem proferens eam erga se fiduciam habeat. Quid videatur aliis, de eo liberum esto eorum judicium. Multos omnium ordinum præclaros viros, immo generis prosapia & eruditione illustres, calculum suum mihi adjicere cum ex literis ad me aliosque datis, tum etiam ex nonnullis colloquiis dudum intellexi. Non desunt sane, qui publico docendi munere fungentes in datis ad me literis confessi sunt, se a scriptura sacra librum meliorem non nosse sibique ope ejusdem in ipso scripturæ sensu literali haud parum luminis affusum: id quod a me arroganter propalari ne existimes velim, necessitate ita ferente, apostoli exemplum secutus (a). Ut omnes in universum sic sentiant, nec opto, cum temerarium foret, si unus ultra humanam, nedum divinam sortem positus esse vellem, nec spero, cum non adeo cœco in me ipsum impetu ferar, ut fieri posse existimarem, quæ non fert humana conditio.

§. II.

Cur fatalem potissimum necessitatem evertere studuerim.

Quotiescunque cum hominibus collocutus sum, qui suos mihi circa religionem naturalem exposuerunt scrupulos, iis potissimum circa contingentiam universi totius aquam hærere expertus sum. Etsi enim libertatem suam in dubium minime vocarent atque adeo admitterent, quædam in hoc universo jam constituto posse fieri & non fieri; hoc tamen non obstante cetera in rerum natura immutabili quadam necessitate fieri sibi persuadebant, propterea quod quilibet effectus suam habeat causam, hæc vero causa itidem sit effectus alterius causæ & sic porro in infinitum; inter causam vero & effectum necessarius sit nexus, ita ut etiam Philosophi canonem condiderint: posita causa ponitur, & ea sublata, tol-

(a) 2. Cor. XII, 6. & seqq.

tollitur effectus. Hinc vero ulterius inferebant, cum universum sit ens necessarium, ipsum etiam necessario minimum existere posse adeoque non opus videri Deo. Intellixi adeo, dubitari de existentia Numinis, quod in naturæ ordine absoluta statuatur & fatalis necessitas, hanc vero colligi ex necessario inter causam & effectum nexu. Cum nonnemo, qui dubiis istiusmodi implicitus ex itinere in oras exteras suscepto redibat, mihi *Spinosæ* opera afferret, cogitatis ejus metaphysicis in appendice *ad Cartesii* principia philosophiæ more geometrico demonstrata perlectis, animadvertebam, ipsum ideo negare ullum in rebus contingens esse, seu quod ex parte rei possit existere & non existere, quod inter ipsum mundum tanquam effectum, & Deum tanquam ejus causam, necessarium esse statueret nexum (b). De eo igitur cogitare cœpi, quomodo contingentia totius universi solide adstruatur atque inde ulterius ostendatur, cum ea connexam esse existentiam entis necessarii istiusmodi attributis vestiti, quæ in Deo commendant Autores sacri. Atque hæc est ratio, cur ad viam contingentiæ delapsus fuerim, ceteris ob rationes dudum alibi (c) indicatas mihi non sufficere visis, etsi alias usu suo non destituantur, quemadmodum a me satis superque ostensum (d).

§. III.

Actus contingentium uberius declaratur.

Notiones possibilis, necessarii & contingentis jam satis superque evolvi (e), nec cramben bis coctam apponere lubet. Ostendi etiam, quomodo contingentia naturaliter ad actum deducantur (f.) Non tamen in-

(b) part. 1. c. 3. p. 102. 103.
(c) in Ratione Prælect. sect. 2. c. 3. §. 37. & seqq. p. 153.
(d) in Commentat. §. 3. 4. Conf. Gedancken von den Absichten natürlicher Dinge §. 8. & seqq.
(e) Commentat. §. 7. & seqq.
(f) Ibid. §. 16.

consultum videtur, ut nonnulla addam, quæ hoc argumentum uberius illustrent. Monui jam, cur contingentium actus naturaliter supponat continuum causarum nexum. Nimirum contingens per essentiam suam ad existendum determinatum non est, atque ideo causa opus habet. Quodsi causa itidem in contingentium numero habetur, causa denuo opus est & ita porro, donec non interrupta serie ad causam primam perveneris, quæ necessario existit, hoc est, Deum: id quod vi principii rationis sufficientis fieri debere nuper observavi. Quamobrem si contingat, plura simul esse possibilia, quæ tamen simul existere nequeunt; unumquodque contingens peculiarem præsupponit causarum ordinem seu possibilium seriem, si naturaliter ad actum deduci debet, consequenter quæ, stante hoc causarum ordine, contingunt, ideo certitudinem habent, quæ vulgo *necessitas hypothetica*, itemque *necessitas consequentiæ* appellari solet, quia fieri non potest, ut, stante hoc rerum ordine contingant, quæ nonnisi aliorum ordine ad actum deduci possunt, atque adeo etiam in hoc universo non contingunt. Hanc vero contingentiam non admittunt fatalis necessitatis defensores & *Spinosa*, etenim juxta ipsos præsens rerum ordo est unicus & absolute necessarius, ac in se immutabilis, ita ut nec per miraculosum concursum Deus quidpiam immutare possit. Ast si non alia adest necessitas, quam quæ a consequentia nomen trahit, ipseque rerum ordo in se nihil necessitatis habet, nec in se immutabilis est; tum & ad causam primam sive DEUM necessario ducit, tum ipsi in producendo universo omnem libertatem relinquit, tum denique Deo integrum est per concursum extraordinarium quidpiam immutare, quotiescunque visum fuerit. Atque ideo in tractatione metaphysica de mundo hanc ordinis rerum contingentiam stabilio adversus *Spinosam*, ut deinde in doctrina de Deo non modo Dei existentiam, sed ejus etiam

iam in creando libertatem, miraculorum possibilitatem aliaque inde eruere liceat. Neque hæc præjudicium facit libertati hominum, etiamsi suo modo etiam influat in certitudinem actionum liberarum, uti mox distinctius apparebit.

§. IV.

Declaratio ista cum mente D. Thomæ, & Gerhardi convenit.

In his nihil contineri, quod *Spinosismum* sapiat nec dogmatis Theologorum, etiam illorum, qui Augustanæ Confessioni mecum addicti sunt, conveniat, nemo negabit, qui habet animum a pravis affectibus liberum, nec judicio eget. Audiamus primum, quæ habet D. *Thomas*, cum Theologi nostrates ipsius luminibus sæpissime usi fuerint. Causam contingentem ex se terminari ab extrinseco, disertis verbis docet ille veritatis confessor (g). Admittit etiam is ordinem causarum a Deo libere constitutum & præter hunc ordinem alios ab hoc materialiter, & formaliter differentes. Defendit enim (h), *DEum posse facere* NB. *res alias & iis* NB. *alium imponere ordinem.* Immo a voluntate divina in eventus rerum, semel constituto causarum ordine, necessitatem hypotheticam seu consequentiæ derivat: disertis enim verbis docet (i), *quod necesse sit aliquid fieri, si Deus vult*, NB. *non absolute, sed conditionaliter*, atque inde infert, *voluntatem Dei ponere necessitatem conditionalem in rebus.* Immo doctor angelicus tandem fatetur (k), Deum in tempore nil facere, nisi quod ab æterno præordinavit, atque adeo concedit per causarum seriem eventus rerum esse prædeterminatos. Sane *fieri non posse* pronunciat, *ut aliqua faciat, quæ non præsciverit & se facturum præordinaverit;* etsi largiatur, quod, *si potentiam absolutam* spectes, *alia facere possit, quam quæ præscivit & præordinavit.* B. *Gerhardus*

(g) Summa Theol. part. 1. quæst. 13. art. 3.
(h) quæst. 25. art. 5. concl. 5.
(i) quæst. 19. art. 8. concl. 34.
(k) quæst. 25. art. 5. concl. 4.

hardus (l) eam in rem ex eodem *Thoma* citat sequentia verba: *Deus non necessario vult, quicquid vult; posito autem quod aliquid velit, est necessarium, quia voluntas DEI est immutabilis.* Probat vero idem *Gerhardus* non modo hæc *Thomæ* verba, verum etiam cetera, quæ in medium adduxi, ab ejus sententia non sunt aliena. Etenim ubi (m) de scientia media disserit, *Becano* assentitur asserenti, *Deum ab æterno non absolute, sed sub conditione cognovisse, quid homines & angeli facturi essent pro sua libertate, si cum his vel illis circumstantiis in tali vel tali rerum ordine collocarentur.* Unde apparet, ipsum præter hunc rerum ordinem tanquam possibiles adhuc admittere alios rerum ordines, atque agnoscere, in alio rerum ordine actu fieri potuisse, quæ in ordine præsenti ad actum non deducuntur, deficientibus nimirum rationibus ad eundem sufficientibus. Immo vi præsentium agnoscit, illa ipsa, quæ a libertate humana pendent, in alio rerum ordine alia futura fuisse, consequenter hunc in actionum liberarum determinationem influere. Admittit (n) in futuritione contingentium veritatem, adeoque & certitudinem: *Quod contingenter*, inquit, *futurum est, hoc vere futurum est.* Atque hinc porro infert: *præsciri ergo* (a Deo scilicet) *potest.* Et alibi (o) inculcat, præscientiam DEI afferre rebus immutabilitatem a posteriori, hancque ita interpretatur: *Quando Deus scit rem esse, necesse est eam esse: interim tamen res sua natura &* NB. *respectu suarum causarum poterat aliter esse.*

§. V.

Mundorum plurium possibilium pluralitas quem hic locum habeat.

Godofredus Guilielmus Leibnitius, vir in omni eruditionis & scientiarum genere summus, monuit possibilia contingentia duplici modo spectari posse, tum ut sejun-

(l) Loc. 2. de Deo §. 276. f. 322.
(m) loc. cit. §. 244. f. 314.
(n) loc. cit. §. 255. f. 316.
(o) Loc. de providentia §. 39. f. 19.

sejuncta, tum ut coordinata in integros mundos possibiles infinitos (p), atque ideo in præclaro Theodicææ opere, intelligentibus rerum æstimatoribus tantopere æstimato, sumit, plures mundos esse possibiles. Cum igitur in Cosmologia transcendentali, meditationibus meis metaphysicis inserta, monstraverim, unum quodque possibile contingens integrum supponere causarum ordinem seu, phrasi mea, integram possibilium inter se connexorum seriem, siquidem naturaliter ad actum deducendum; ego istiusmodi seriem aut, si mavis, causarum ordinem *universi* nomine compellavi, vernacula nostra **eine Welt.** Ut consulerem brevitati loquendi, opus erat termino: quamobrem cum terminus a *Leibnitio* jam esset introductus, inconsultum fuerat novum comminisci. Quando igitur affirmo, plures mundos esse possibiles, non aliud sibi volunt hæc verba, quam plures præter hunc causarum ordines esse possibiles, quibus etiam ea, quæ in hoc mundo nunquam existunt, ad actum naturaliter deduci possent. Nempe si naturaliter fieri debuisset, ut actu surgerem, & quidem libertate mentis illæsa, quando sedeo, tum aliquem esse statuo causarum ordinem, a præsenti diversum, quo id consequi poterat. Patet ergo, quid sibi velit hæc phrasis: *in alio mundo fieri potuisset, ut actu surgerem, quando nunc sedeo.* Nimirum si alius fuisset causarum ordo, homo in eodem constitutus libere sese ad surgendum determinare potuisset, dum sedet. Rem igitur per lumina a D. *Thoma* mihi affusa assecutus, cujus summam Theologiæ a *Carbone* in compendium missam in prima juventute mihi familiarem reddidi; nomen vero a *Leibnitio* mutuatus, ex quo *Theodicæa* ipsius prodiit.

§. VI.

Contingentium actus exemplo illustratur.

Ut mentem meam facilius percipiant, qui in hoc argumento subtili ac profundo non satis versati, exemplo

(p) in Causa Dei §. 15. p. 6.

plo quodam singulari illustrare lubet, quæ de contingentium actu hactenus disserui. Retineamus exemplum, quod modo in medium attuli. Ponamus scilicet, me litteras ad amicum scripturum consedisse. Dum sedeo, possibile est, ut stem, ut saltem, ut deambulem &c. Structura enim corporis perinde disposita ad hosce situs ac motus, ac ad sessionem. Interim tamen ex omnibus istis possibilibus unum tantummodo actum consequitur, nempe ut sedeam, ceteris in regione idearum seu in numero nude possibilium persistentibus. Quodsi jam quæsiveris, quænam subsit ratio, cur actu sedeam, haud quaquam vero stem, vel saltem, vel deambulem &c. ratio quidem proxima est, quod mihi ita commodum visum fuerit, hoc est, libera mentis voluntas: enimvero quodsi quæsiveris ulterius, quidnam me permoverit, ut sedere vellem, rationem in epistolam scribendam conjicio & hujus ulterius v. gr. in iter nonneminis eo profecturi, ubi amicus degit, ad quem scribere decrevi. Apparet adeo, in causarum ordine præsenti occurrere aliquas, quæ animæ ansam præbent, actum sedendi decernendi, & quibus absentibus, pro diversitate circumstantiarum forsan alium decerneret. Quamvis itaque anima libera sit in decernendo, præsens tamen causarum ordo influit in hoc decretum libertate illæsa: quod enim idem illæsa libertate fiat, res ipsa loquitur nec ab iis in dubium vocari potest, qui libertatem mentis tuentur. Jam vero non tunc demum certum fuit, animam in hoc causarum ordine sub his circumstantiis decretum sedendi formaturam, dum id ipsum contingit, sed ab æterno certum fuit, id eventurum, cum idem Deus ab æterno præsciverit. Atque hoc intuitu *possibile* dico in *hoc universo*, quod in eodem actum consequitur, quia stante hoc rerum ordine habet veritatem determinatam. Quia vero cetera possibilia non similiter eodem causarum ordine subsistente veritatem determinatam habent (alias enim & ipsa existere deberent, quod non modo implicat;

cat; verum etiam experientiæ contrariatur); ideo in *hoc universo* eadem *impossibilia* appello, licet in se possibilia sint. Sunt nempe absolute possibilia, sed non respective, quatenus nimirum possibilitas respectum ad actum seu existentiam involvit. Interim tamen ne quis possibilia nunquam extitura cum *Spinosa* pro chimæris habeat per ignorantiam confictis, non repugnare ostendo, quod in alio rerum ordine seu in alio universo eadem perinde habeant veritatem determinatam, certo in eodem extitura, quemadmodum alterum in præsenti certo existit. Nam ponamus in rerum ordine contineri, ut, dum ob literas scribendas actum sedendi intendis, subito incendium in vicinia exoriatur, decreto sedendi mutato, ex conclavi egredieris, atque ita aliud possibile actum consequitur ob alium causarum ordinem seu, nostra phrasi, in mundo aut potius universo alio, libertate mentis actum egrediendi decernentis illibata. Atque hac ratione *respective* dicitur *possibile in alio mundo*, quod in nostro pro impossibili habendum, hoc est, pro tali, quod in eodem actum non consequitur. Quodsi quis contingentium, eorum etiam, quæ a libera hominis voluntate pendent, esse determinatum non admittat, is cum *Socinianis* sentit a Theologis Augustanæ Confessionis ideo censuram meritis (q). Sentiant cum illis, quorum interest simulare cum his consensum, non obstante dissensu. Negare igitur ulterius cum *Socinianis* tenetur præscientiam divinam contingentium a libera hominis voluntate pendentium, quæ & ipsa juxta *Augustinum* in causarum ordine continetur (r), atque cum iisdem particularia fingens decreta in tempore facta in anthropomorphismum incidat necesse est.

B 2 §.VII.

(q) Vid. Musæus in Collegio Controversiarum disp. 4. quæst. 1. §. 21. p. 435.

(r) §. 45. Commentat. lucul. de differentia nexus &c.

§. VII.

Quaenam contingentia ad demonstrandam Dei existentiam scitu necessaria.

Ad evincendum totius universi actum contingentem, ut inde Numinis existentia ceteraeque perfectiones demonstrentur, non opus est consideratione contingentium particularium, quae a libertate hominum pendent. Existentiam enim DEI cum libertate humana non necessario connecti, sicuti cum contingentia mundi totius existentis, satis liquet. Et siquis vel maxime contenderet, ex libertate hominis existentiam Dei demonstrari posse, non tamen ideo opus est ut cum ipso serram contentionis reciprocemus: neminem enim fore arbitror, qui non ultro largiatur, a sola universi totius existentis contingentia, insuper habitis particularibus contingentibus a libertate hominum pendentibus, ad Dei existentiam firmiter concludi. Ego cum in Cosmologia transcendentali generales mundi affectiones explicarem in usum existentiae ac attributorum divinorum demonstrandorum, de universali mundi totius contingentia tantum fui sollicitus, nullo habito respectu ad ea, quae a libertate humana pendent, quatenus ab eadem pendent. Atque adeo haec sine discrimine trahenda non sunt ad contingentia particularia, ex doctrina de libertate dijudicanda. Etenim quae in Cosmologia transcendentali de contingentia totius universi adversus fatalis necessitatis assertores atque atheos evici, salva sunt, quemcunque modum explicandi commercium inter animam & corpus elegeris. Neque enim is ad contingentiam totius universi quidpiam confert. Immo cum ea scriberem, quae contingentiam totius universi attingunt (quemadmodum in praefatione primae jam meditationum mearum metaphysicarum editioni praemissa monui), constitutum mihi adhuc erat quaestionem de commercio inter mentem & corpus prorsus indecisam relinquere. Si vel maxime nullus esset homo, aut si fingamus homini nullam competere libertatem; non tamen ideo mundus

in

in se desineret esse contingens, cetera enim adhuc eodem sese modo haberent, quo nunc se habent, nec minus inde existentiam Numinis cum ceteris eius perfectionibus adversus atheos demonstrare liceret. Hæc ea fini adnotare libuit, ne cum doctrina de contingentia totius universi commisceantur hypotheses de commercio inter mentem & corpus in præjudicium veritatis, nec libertatem hominis in agendo quispiam negari argutetur, quod in contingentia universi adstruenda ejus nulla habeatur ratio.

§. VIII.

Num harmonia præstabilita tollat contingentiam totius universi.

Enimvero forsan excipis, etsi in adstruenda contingentia totius universi non necessario haberi debeat ratio libertatis humanæ, harmoniam tamen præstabilitam talia involvere, cum quibus contingentia totius universi subsistere nequeat. Cum enim motus organorum corporis a voluntate pendentes ab anima non proficiscantur per physicum quendam influxum; eos fatali quadam necessitate fieri, adeoque contingentiam totius universi subsistere amplius non posse, sed omnia in absolutam & fatalem necessitatem degenerare. Qua consequentia id inferatur, ego quidem non video: neque enim actionum humanarum ab anima dependentia quidpiam mutationis adfert ceteris in universo, quod quoad esse suum objectivum ab intellectu divino; quoad existentiam a voluntate Numinis unice pendet. Mihi potius contrarium videtur, nempe harmonia præstabilita contingentiam, quæ totius universi est, mirifice confirmari. Quoniam enim certum est, animam vi libertatis suæ semetipsam citra ullum externum influxum in eam determinare partem, quæ ipsi commoda visa fuerit, cum sese perinde in alteram determinare posset; corpus humanum per infinitam Numinis providi sapientiam ita dispositum, ut jussis liberis exequendum par sit, quam maxime loquitur, corpora alia humana innumera perinde ac

 hoc

hoc, quod exiſtit, fuiſſe poſſibilia, quæ deſideriis animæ in contrarias partes ſeſe determinantis ſatisfeciſſent, hoc autem a Deo productum fuiſſe, quod ſcopo ſibi propoſito conveniret. Non diffiteor, immenſam ſic evadere ſapientiam divinam & ſuper omne extolli, quod animo comprehendere licet: ſed ego nunquam exiſtimavi, me in Deum injurium fieri, ſi ita concipiam opera ipſius, ut perfectionis divinæ imperſcrutabilis ideam exhibeant. Immo in meditationibus meis metaphyſicis (s) jam obſervavi, ob actuum illorum contingentiam fieri potuiſſe, ut inter libera animi decreta & motus organorum corporis harmonia præſtabiliretur.

§. IX.

Num eadem tollat libertatem.

In Commentatione ipſa (t) jam ſatis ſuperque oſtendi, in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ animæ relinqui eandem prorſus, quam in communi influxus habet, libertatem, cum nihil in ea mutet quoad actus reflexos & ex aliis elicitos: id quod etiam agnovit *Jaquelotus*, cujus ibidem verba leguntur. Etenim ſolæ ſenſationes, hoc eſt, quæ mutationibus in organis ſenſoriis factis reſpondent, perceptiones in mente producuntur ex neceſſitate naturæ ipſius, quas juxta commune ſyſtema corpus animæ tanquam tabulæ raſæ imprimit. Sed præſentibus iſtis in anima ideis ipſa in utroque ſyſtemate eodem prorſus modo ulterius agit: unde ne minima quidem ſubeſt ratio, cur vel minimam in alterutro differentiam circa appetitus inde tandem enatos ſuſpicari liceat. Neque vero verendum eſt, fieri aliquando poſſe, ut mens aliter decernat, quam corpus a Deo ad exequendum juſſa ſit diſpoſitum: præſcit enim DEus ipſas liberas hominum voluntates, quæ juxta Theologos etiam noſtros eſſe ſuum determinatum habent (u), atque adeo fieri non potuit, ut ſua ipſum falleret præſcientia. §. X.

(s) §. 885.
(t) §. 21.
(u) Vid. Muſæus loc. cit. not.

§. X.

Quodsi hactenus dicta serio perpendas, nec minus repetas, quæ in ipsa Commentatione de contingentia universi & libertate humana disputata sunt, videbis utique, nihil absolutæ ac fatalis necessitatis a me statui, multo minus autem actiones hominum liberas fato subjici & animam in agens necessarium converti, quas sane impias & profanas opiniones abominor atque detestor, certissime persuasus hæc opinionum monstra a me in meditationibus meis metaphysicis profligata, haud quaquam vero stabilita esse. Neque vero adeo hebes sum, ut perspicere non possem, me argumentis, pro contingentia & libertate in medium allatis, fatalem necessitatem tam in mundo, quam in anima stabilire. Et si vel maxime ego tam infelix essem, ut talia non viderem, non tamen similis suspicio caderet in viros singularem acuminis cum ingenii, tum judicii gloriam consecutos, quos inter si *Jaquelotum* refero, recte sentientium judicio minime erravero. Ut autem ad Commentationem luculentam, ex qua mentem meam abunde perceperunt viri boni & intelligentes, monitum hoc adjicerem, effecit vir quidam doctissimus, qui, utinam! non dudum orbi erudito *Rixatoris* nomine notus esset ac aliis elogiis apud exteros inclaruisset, quam quæ in Actis Eruditorum (x) leguntur, cavillationum quoddam volumen adversus meditationes meas metaphysicas in lucem publicam protulit, in quo mihi imputat hominum profanorum sententias, a mente mea non modo maxime alienas, sed illas ipsas, quas in meditationibus meis metaphysicis omnibus viribus evertere annisus sum. Imputationes suas pro conclusionibus venditat ex principiis meis deductas per evidentem ac necessariam consequentiam, atque ideo sibi concedi postulat (y), *e conclusionibus, quæ*

Quem in finem hæc adducta sint.

(x) A. 1721. p. 422. (y) in Protheoria postul. 12. p. 5.

quæ per justam & evidentem consequentiam e præmissis deductæ sunt, dijudicandas esse ipsas præmissas: id quod suo more ex superabundanti demonstraturus, id primo liquere ait e modo argumentandi ab effectu ad causam secundum axioma, *qualis causa, talis effectus*, quod in *sensu morali* æquivaleat trito isti: *Quicquid agis, respice finem, certe nunquam male ages* (z). Equidem cum jam tum temporis, quando meditationes meæ metaphysicæ primum in publicum prodirent, disertis verbis declaraverim, me non responsurum esse ad objectiones 1. ab ignorantia profectas, quarum discussio ulteriorem doctrinis lucem minime affundit, nec 2. cum ea, qua par est, modestia ac animi moderatione prolatas (a), nec 3. e vulgari rixatorum more in confusum & prolixum chaos redactas (b); responsione ad cavillationum chaos supersedere poteram ac supersedissem utique, nisi singularis quædam circumstantia consilium mutari jussisset, ita judicantibus amicis & collegis institutum censoris minus probantibus. Nimirum cum Cl. censor facile prævideret, se rationibus destitutum in sua autoritate parum præsidii reperturum ad persuadendum imputationum suarum veritatem partim iis, qui ingenii viribus, partim ceteris, qui otio destituuntur ad has controversias omni ævo pro intricatissimis habitas dirimendum; in testimonio Ordinis sui omnem spem suam collocavit, imprimis cum ipsi admodum faveat, me vero acerbis ac diris imputationibus & accusationibus oneret, de quibus singulis postea sigillatim dicemus. Quoniam Cl. censor est os & Promachus Ordinis sui continuis controversiis impliciti, non desunt, qui testimonium ipsi adeo honorificum, in me tantopere injurium ex ipsius calamo emanasse suspicantur. Judicarunt itaque amici, commentum me tacente

(z) Syrac. VII, 40.
(a) in der Erinnerung wegen der Einwürffe §. 8. 9.
(b) im sichern Mittel wieder ungegründete Verleumdungen §. 7.

in præjudicium Academiæ *Fridericianæ* invalescere posse, inprimis si adversarii ex silentio meo ansam triumphandi arripiant: quod futurum tanto confidentius existimare liceat, quoniam Cl. censor more suo classicum ante triumphum canit. Publico scandalo etiam medela publica esse occurrendum. Enimvero cum inania verba proferre religioni mihi ducam Christi disciplina, quam re, non verbis profiteor, meliora edoctus (c), ad tot inania Rixatoris verba nihil repositurus præcipua tantum litigii capita notabo & fontes, unde dijudicanda sint, indicabo.

§. XI.

Cl. censor mihi tribuit, quæ in scriptis meis non leguntur.

Primum igitur tenendum est, Cl. censorem mihi tribuere sententias, quarum ne vestigium quidem in scriptis meis apparet. E. gr. p. 213. disertis verbis scribit, me ***nexum rerum omnium circularem*** passim urgere, quasi progressum quorundam atheorum circularem in infinitum adsfererem. Sed hujus hypotheseos ne minimum vestigium in meditationibus meis occurrit (d). Citat equidem §. 543. Metaphysicæ; sed ibi hæc tria affirmantur, quod 1. in tellure multa sint corpora partialia, in cœlo totalia; quod 2. partialia alia intereant, alia oriantur & in ipsis totalibus continuæ mutationes accidant, saltem quoad situs observabiles; quod 3. corpora in spatio cum ratione sint juxta invicem ordinata & mutationes in tempore non minus se invicem cum ratione consequantur, ita ut unum in se contineat rationem quandam, cur alterum juxta ipsum collocetur, seu in hoc ordine hunc locum occupet, & causa præcedens intuitu temporis non minus contineat rationem effectus sequentis. Quis, quæso, hinc exsculpet progressum circularem in infinitum, qui revolutiones in universo ponit

(c) Matth. XII, 36.
(d) conf. Comment. §. 9. p. 28.

nit suo ordine iterandas. Neque veritati consentaneum; quando addit, me de initio nexus nullam genuini sensus mentionem facere. In Theologia enim naturali abunde ostendi, Deum esse istius autorem & eundem hoc universum creasse. Immo ostendi nexum in se contingentem deducere ad causam primam, quod est ens necessarium (e). Methodus demonstrativa requirit, ut singula suo tradantur loco: qui sine probatione multa sumunt, iis juxta scholæ methodum in uno loco congerere licet, quæ ad idem argumentum referuntur. In Commentatione (f) jam sufficienter removi a me suspicionem æternitatis mundi adsertæ, quod cum D. *Thoma* demonstrationem creationis in tempore ex lumine naturali difficilem statuam, quæ publice adhuc desideretur, atque cum eodem affirmaverim, licet mundus semper fuisset, eum tamen non parificari Deo in æternitate. Hoc tamen non obstante tanquam a me concessum sumit, mundum esse æternum & ob æternitatem mundi plurimis in locis mihi insultat, suaque commenta adversus me conficta ista hypothesi incrustat. Et facile apparet, ex falso attributam hypothesin de æternitate mundi ansam dedisse commento alteri de progressu rerum circulari in infinitum. Similiter sæpissime ait, me fatum Stoicum manifesto confiteri, ubi nec fati minimum vel somniare licet. E. gr. dum dico animam ex necessitate naturæ (suæ scilicet) producere perceptiones mutationibus in organis sensoriis factis respondentes; ipse clamat: *habemus hic, quod probe notandum est, manifestum fati seu necessitatis absolutæ confessionem de ipsa anima, utpote posita in ea agendi necessitate, quæ ipsius naturæ necessitas est.* Ita subdole, quæ de solis sensationibus dicuntur, ad omnes animæ operationes extendit, & verba mea detorquet

(e) Conf. Commentatio §. 3. p. 6.
(f) §. 17. p. 55.

quet in *Spinosæ* phrasin, ut credulis de putatitio cum damnato autore consensu fucum faciat: neque enim nobis persuadere possumus, Cl. censorem, qui teste suo Ordine totam systematis *Leibnitiani* compagem & analogiam perspexit, fuisse adeo hebetem, ut ea non videret. Aut ergo fallit testimonium, aut a candore alienus Cl. censor. Similiter dum (g) actiones externas, quæ motu organorum corporis perficiuntur, mechanismo subjacere pronuncio, quem anima suo imperio violare nequeat, & §. 14. cito, ubi ostendi exemplo ambulantis, eum non aliter ambulare valere, quam fert structura corporis atque per Staticæ ac Mechanicæ regulas integrum; *quid opus est*, magna confidentia, quasi re bene gesta, exclamat, *operosa Spinosismi Leibnitiani detectione & demonstratione? quandoquidem hic novam ac expressam habemus erroris plusquam Stoici confessionem probe notandam:* sed quem in finem, quæso? Ut de fide attestati scripto præmissi ac autoris genio judicare liceat. Quis enim crediderit, animam imperare posse corpori motum, qui per organi requisiti structuram & Mechanicæ ac Staticæ regulas executu impossibilis? Quis unquam sibi persuaserit, imperium animæ tam efficax esse posse, ut claudo pede sine claudicatione incedat *Vulcanus*? Novi equidem, quod dudum asseruerit, *mechanismum saniora medicinæ principia, ideoque eam totam, labefactare & corrumpere, & apud incautos in moralibus ac in spiritualibus sublata libertate inducere necessitatem mechanicam, & fatalem* (h): sed asseruit, non probavit. Nec ita videtur aliis qui, quid mechanismus sit, intelligunt; neque ego, qui multa Medicorum scripta evolvi in Anglia, Gallia, Batavia, Germania, Italia edita, vidi quod sibi a mechanismo metuant, ex quo motus vitales in corpore hu-

(g) Comment. §. 21. p. 69.
(h) in Medicina Mentis part. 5. c. 7. §. 64. p. 78.

humano ortum trahere unanimi ore confitentur. Consulat celeberrimum nostrum *Hoffmannum*, qui de usu mechanismi in medicina ipsum meliora docebit. In numerum *obtrectatorum* refert (i), *qui non erubescunt adserere, ejusmodi doctrinas saniora medicinæ principia labefactare.* Ita contra simplices substantias cramben recocturus, quam artium quidam magister apposuerat, ejus autoritate confisus repetit, me simplicibus meis æternitatem tribuere: cum tamen, quæ de simplicibus trado, si in unum locum congerantur per librum hinc inde dispersa ob methodi rationem, perspicatioribus manifestum sit, istis admissis demonstrari posse creationem ex nihilo, qualem demonstrationem ut interea ex sua materia universali & uniformi ex *Ovidio* desumpta extruat Cl. censor, antequam meam in lucem proferam, multorum nomine est quod rogo. Ejusdem farinæ sunt, quando toties urget, me non admittere nisi unicam in mente facultatem & quidem omnium infimam, nempe producendi perceptiones rebus corporeis respondentes; cum tamen omnes animæ facultates, quæ ipsi tribuuntur, & a posteriori stabiliam, earum notiones distinctas tradam & rationes a priori reddam. Ratio commenti in eo consistit, quod nonnisi unicam vim in anima admittam, quæ essentiam constituit ipsius atque naturam, & per eam ad actum deduci demonstrem, quæ ob varias istas facultates tantum possibilia sunt: facultates enim & potentias nudas scholæ per nudam agendi possibilitatem explico adeoque a vi distinguo. Unica est in anima vis tanquam substantia simplici, per quam essentia ipsius actuosa est; sed per unicam illam vim ad multiplices actiones disposita est, quæ variæ ad agendum dispositiones *facultatum* nomine veniunt. Sufficiant hæc speciminis loco adducta, ex quibus judicium fiat, quod a mente

(i) Medicin. ration. Tom. I, part. 1. schol. ad §. 35. p. 6.

te mea maxime aliena pro hypothesibus a me defensis venditare non erubescat Cl. censor.

§. XII.

Cl. censor male vertit textum Germanicum, ut habeat, quæ carpat.

Quoniam Cl. censor satis superque passim prodit, se nonnisi carpendi animo cavillationum suarum volumen compilasse, non mirum videri debet, quod etiam istiusmodi artificiis utatur, quibus facile fucus fiat lectori incauto. Inter ea refero, quod textum meum Germanicum verbis Latinis parum convenientibus subinde reddat, ut sensum fundant ipsius imputationibus faventem, a mente autem mea alienum. Ita e. gr. Empfindungen reddit termino generali perceptionum, ubi tamen ea tantum perceptionum species designatur, quæ *sensationum* fert nomen. Equidem hoc ferendum videbitur nonnullis, sed minime ferendum esse judicabit, cui ex antecedentibus innotuit, quod, quæ de hac perceptionum specie in singulari a me dicta sunt, ad omnes animi cogitationes, ipsos etiam appetitus atque aversationes trahantur (§. 11.). Similiter vocem Germanicam die Krafft, quam ego Latine per *vim* explicandam esse in adjecto indice nonnullorum terminorum monui, constanter voce *facultatis* reddit, ut ipsis meis verbis (si superis placet!) probare possit, me nonnisi unicam in anima facultatem admittere, nempe cognoscitivam, ejusque nonnisi gradum inferiorem, atque adeo voluntatem liberam negare, consequenter fatalem & absolutam necessitatem actionibus humanis afferre, sicque & religionem universam & omnem philosophiam moralem atque civilem evertere; quas consequentias ubique repetit, ubi fatum exsculpere conatur. Unde malum in me animum & intensitatem affectus, quo abreptus calamum arripuit, colliges. Huc etiam refero quod constanter per *fundamentum* interpretetur, quod *ratio* a me appellatur, ut verba mea sensum obscurum fundant in perversum facile vertendum. Magis autem in me injuria est

 ver-

versio ordinis non interrupti (einer unverrückten Ordnung) per phrasin *ordinis immutabilis*, ut inde rursus necessitatem cum aliqua veritatis specie exsculpere possit &c.

§. XIII.

Cl. censor commiscet, quæ sunt disjungenda.

In Cosmologia transcendentali tantum de contingentia totius universi egi, insuper habitis contingentibus particularibus, quatenus a voluntatis libertate pendent, quoniam illa sola sufficit ad existentiam & attributa divina demonstrandum, nec ibi locus erat agendi de particularibus in relatione ad voluntatem humanam, in Psychologia demum explanandam. Æquum igitur erat, ut duo hæc capita a se invicem distingueret Cl. censor. Sed ille distincta commiscet, cum in systemate harmoniæ præstabilitæ nonnulla occurrant, quæ extra nexum ejus prolata falsæ interpretationi haud difficulter obnoxia fiunt. Similiter aliorum sententias subinde cum meis conjungit, quasi eas probassem aut quasi prorsus meæ essent. E. gr. multas consequentias de fatali necessitate adversus me nectit inde, quod anima sit *automaton spirituale*. Sed ego hoc nullibi asserui, nec commodum mihi videtur uti hac phrasi, etsi sano sensu explicata tolerari possit, ne eam in perversum sensum detorqueant vel vim systematis non capientes, vel malevoli. Porro mihi tribuit *Leibnitianam* de monadibus sententiam, de quibus tamen judicium meum suspendi, propterea quod circa tributam ipsis vim percipiendi nondum mihi satisfeci. Ego vero autoritate nullius moveor, sed nonnisi rationibus victus cedo. Illorum meam facit opinionem, qui influxum physicum animæ in corpus & corporis in animam rejiciunt, quod distincte explicare cum non possimus, cum tamen disertis verbis monuerim (k), ob hanc solam rationem eum rejici non posse. Lubens enim concedo, multa a nobis observari in rerum natura quo-

(k) §. 762. Metaphys.

quorum existentiam negare non possumus, etsi rationem non comprehendamus: mihi in explicandis rerum naturalium phænomenis quotidie versanti quotidiana sunt exempla, ut talia ignorare nequeam. Sed more suo omittit verba, quæ obstant, quo minus cetera in perversum sensum detorqueat.

§. XIV.

Cl. censor verba mutilata extra systematis nexum allegat.

Qui de veritate systematis & dogmatum a me propositorum judicare voluerit, is, agnoscentibus viris doctis, æquis rerum judicibus (l), non modo integros textus attente perlegere, sed & potestatem terminorum recte evolvere & catenas ratiociniorum summa attentione persequi tenetur. Ast noster constanter verba mutilata hinc inde excerpit, sensum iis diversum a mente mea tribuit & suas inde consequentias nectit. Quod autem verba extra contextum prolata & extra connexionem alicujus systematis ponderata sensum a mente autoris prorsus alienum fundere queant, quis ignorat? Quis nescit, ex ipsa scriptura sacra hac ratione adduci dicta, quibus errores incrustentur a veritate procul distantes? Reverentia erga codicem sacrum obstat, ne exemplo doceam, si eodem modo agendum sit, quo Cl. censor utitur, ipsis scriptoribus sacris consequentias istas (absit blasphemia verbo!) imputari posse, quas ipse mihi obtrudit. Et memini me aliquando legisse responsum aliquod theologicum a quodam Theologorum ordine profectum, quo interrogati, num salva conscientia liber aliquis hymnorum sacrorum novus in ecclesiam introduci possit, negativam adstruebant variis excerptis, unde Spinosismum, damnatas hæreses, obscena & libidinis irritamenta in hymnis ipsis contineri non sine omni specie docebant. Vix tamen mihi persuadeo autorem illius libri aliosque eidem pretium statuentes con-

(l) Comment. §. 2. p. 3.

concessuros, quæ excerpta insinuare videntur. Controversiam ipsam meam non facio, neutri parti palmam adjudicans, neutri etiam abjudicans, cum eam examinare non vacaverit, nec ad me illius examen ullo modo spectet, immo ipsum responsum obiter saltem legendi potestas olim mihi data fuerit. Potius igitur unum & alterum exemplum ex Cl. censoris compilatione adducam, quo rei veritas appareat. E. gr. in Commentatione jam docui (m), quem in finem inculcaverim, si vel maxime mundo æternitas concedatur, eam tamen fore aliam ab æternitate Dei, seu ut D. *Thomas* loquitur, quem sequor, *non parificari Deo in æternitate*, quia scilicet æternitas mundi foret infinita rerum successio, æternitas autem Dei est sine successione & tempori opponitur. In his nihil contineri fidei orthodoxæ & notionibus rerum contrarii, non diffitebuntur, quibus non est animus sugillandi. Nec qui rationem in Commentatione datam & in discursu auditoribus meis inculcatam expendit, habere potest quod reprehendat, cur istam D. *Thomæ* thesin catenæ meæ inseruerim. Si carpere velit, carpat dicatque consultius fuisse ab eadem thesi abstinere. Ego etsi aliter sentiam, serram tamen contentionis cum ipso minime reciprocabo: abundet enim per me suo unusquisque sensu. Ceterum thesi isti adscripsi in margine lemma: *æternitatem mundi ab æternitate Dei diversam*. Hoc lemma paragrapho affixum tanquam thesin totidem verbis a me propositam adducit Cl. censor, ut lectori persuadeat, me de æternitate mundi tanquam re concessa loqui, etsi ibidem tantum ex hypothesi loquar, cum differentia inter æternitatem Dei & æternitatem mundi sæpissime tanquam argumento ad hominem uti liceat. Hæc quoque est ratio, cur phrasi *alterius mundi* constanter ludens multas ineptias fingat, quas nemo sanus admiserit, eas-

(m) §. 17. p. 56.

easque pro meis sententiis venditet. Si quis autem contextum expendit & ex antecedentibus sequentia interpretatur, is sensum eruit nihil absurditatis habentem, quem superius (§. 6.) jam exposui. Immo rem aliter se habere non posse, assequitur. Distingvo nimirum ***inter possibile absolute tale*** & inter *possibile hypotheticum*, quorum istud vocavi vernacula nostra **das Mögliche** absolute, hoc vero cum addito **das Mögliche in dieser Welt**. Illud nempe est, quod nihil contradictionis in se involvit, sed hoc, quod per præsentem rerum ordinem naturaliter ad actum deducitur. Illud in hoc ordine non habet esse determinatum, secus enim existeret: hoc autem in præsenti causarum ordine, quas inter *Augustinus* etiam voluntates nostras liberas refert (n), esse determinatum habet, adeoque ad actum deducitur. Quis vero ideo, quod non omnia possibilia in præsenti causarum serie esse determinatum habent, ut actum consequantur, dixerit, ea, quæ contingunt, absolutam & fatalem necessitatem habere? Sociniani equidem pro absolute necessario cum Fatalistis habent, quod per causarum seriem determinatum est, ut existat, atque adeo negant contingentium particularium determinatam veritatem; sed ego cum Theologis nostratibus aliisque contrarium contra *Socinianos* defendo. Huc etiam pertinet, quod Cl. censor tantopere urgeat, *liberam volitionem cum necessitate naturæ toties expresse asserta non* posse consistere, cum & contextus, & integri systematis ratio aperte loquatur, me non omnes operationes animæ ex necessitate ipsius derivare, sed tantum eas, quibus producuntur perceptiones sensationum nomine compellari solitas, quas *Aristoteles* vi corporis in anima excitari statuit in suo influxus systemate, eam instar tabulæ rasæ considerans, cui ideæ imprimuntur. Nemo autem unquam asseruit, esse ani-

(n) Comment. §. 15. p. 51.

animæ aliquam in iſtud perceptionum genus liberam poteſtatem: ſecus enim efficere poſſemus, ut cibus procrearet ſaporem pro imperio mentis & quæ his ſunt gemina. Ideo vero, quod perceptiones iſtæ ex actuum liberorum numero eximuntur (id quod ab omnibus fieri manifeſtum eſt) minime tollitur libertas, quam habet anima in appetitibus ſuis determinandis. Immo omnium criminationum fons eſt locorum mutilatorum inſpectio. Integrum legi oportebat ſyſtema, vis & poteſtas verborum erat trutinanda & ſufficiens temporis ſpatium meditationi indulgendum, ne judicium præcipitaretur: quam profecto præcipitantiam quilibet animadvertet, qui præcedens monitum cum Commentatione conjunxerit. Poſſem addere exempla plura, v. gr. dum in cachinnum effunditur, quod dixerim (o), animam iis in caſibus, ubi per eſſentiam ſufficienter determinata non eſt, ſeipſam determinare atque hanc determinationem, quæ motus ſpontaneus vulgo appellatur, libertatis eſſentiam conſtituere, hoc eſt, juxta notionem eſſentiæ a me ſtabilitam, ob hanc facultatem ſemetipſam determinandi fieri poſſe, ut in anima locum habeat libertas. Voculam enim ſpontanei captat & motibus ſpontaneis etiam eſſe locum in horologio arguatur. Quodſi vero evolviſſet, quæ in metaphyſicis (p) de illa facultate animæ, qua ſemetipſam determinat per eſſentiam ſuam non determinata, de induſtria doceo, inſtantiam ab horologio deſumtam fruſtra urgeri utique vidiſſet. Ex eodem fonte emanat, quod p. 56. mihi imputet, quod negem, *Deum ob hujus univerſi nexum æternum res nonnullas ſingulares, quæ in eo exiſtunt, eodem ſalvo potuiſſe aliter producere & in eodem quicquam ſe aliter habere poſſe, quam ſe ipſo actu habet.* Ego enim vi immutabilitatis eſſentiarum

(o) Commentat. §. 22. p. 75.
(p) §. & ſeqq.
(q) Summ. Theol. part. 1. quæſt. 25. art. 6. concl. 1.

rum tantum cum D. *Thoma* (q) affirmo, *Deum non posse facere aliquam rem meliorem substantialiter, quam ipsa sit*, seu ipsam rem, quam producere libere decrevit, non potuisse aliter producere, quam fert essentia ipsius, hoc est, phrasi S. *Augustini*, idea ejus in intellectu divino. Et cum possibilia omnia simul existere nequeant, si cum *Leibnitio* ut in plures mundos coordinata, seu juxta communem loquendi morem in diversos causarum ordines digesta in intellectu divino spectentur, contendo fieri non posse, ut omnia promiscue in eodem ordine habeant locum ob contradictiones orituras, adeoque, ubi de permissione mali sermo est, defendo, Deum causarum ordinem, seu phrasi *Leibnitiana*, mundum ita producere debuisse, quemadmodum eum possibilem exhibuit idea in intellectu ipsius. Assentior nimirum etiam in his doctori angelico (r) affirmanti: *Deum non posse facere cum majore sapientia & bonitate, adeoque non melius, quam fecit.* In eundem censum referri debet, quando mihi p. 29. imputat, quasi cum *Leibnitio* assereretur, Consilium Dei e scopo mundum optimum constituendi in malum effectum influere, cum tamen denuo non aliud defendam, quam quod D. *Thomas* (s) disertis verbis docet, *DEUM permittere aliqua mala seu defectus aliquos NB. in particulari, ne impediatur NB. bonum totius*, quia scilicet alias ex minori sapientia & bonitate fecisset mundum, quam poterat, vi eorum, quæ paulo ante ex eodem doctore citata sunt. Apparet vero ex hactenus dictis, pleraque, quæ impugnantur, non *Leibnitium* autorem agnoscere, sed dudum ante ipsum a Theologis & Philosophis tradita fuisse, quorum non exigua semper fuit in universa ecclesia autoritas. In hunc enim numerum referendum esse D. *Thomam*, quis negare ausit?

D 2 §. XV.

(r) loc. cit concl 4.
(s) quæst, 22, art, 2. concl, 4.

§. XV.

Cl. censor damnat dogmata a Theologis constanter recepta & alia ab iis saltem tolerata.

Damnat etiam Cl. censor & in numerum doctrinarum periculosarum refert, quæ a Theologis, quorum per imperii leges stat autoritas, constanter & partim acriter defensa. Ita enim doctrinam de æternitate essentiarum p. 56. absoluti fati matrem & originem & omnis libertatis pestem vocat, autoritate *Poireti* suffultus. Ita ergo absoluto fato patrocinantur etiam Theologi non modo ecclesiæ Romanæ in universum omnes, sed & nostrates, paucis forsan exceptis, qui cum *Poireto* sentiunt. Quam absonum hoc sit, ex antecedentibus intelligitur. Etenim cum essentia dicat possibilitatem rei, necessitas ejus non aliud sibi vult, quam quod illud, quod est possibile, una non impossible esse possit: quod nemo sanus negare valet, nisi primum illud contradictionis principium, quod impossibile pronunciat, ut idem simul sit & non sit, in dubium vocare velit. Equidem Cl. censori non minus periculosum videtur, quod possibilia deriventur ab intellectu divino antecedenter ad voluntatem. Sed improbat dogma receptum, a Theologis nostratibus contra *Pussendorffium* acriter propugnatum. Nonne omnes Theologi uno ore fatentur, potentiam Dei non sese extendere ad impossibilia? Potentiam tamen Dei ad omnia extendunt, quæ vult. Necesse igitur est, ut nostro concipiendi modo aliquid sit possibile, antequam Deus idem velit. Cum Cl. censor verba mea captare & in perversum sensum detorquere soleat, monendum est, sermonem hic esse de prioritate ordinis, non temporis. Immo si possibilitas a voluntate Numinis penderet, quemadmodum *Poiretus* cum *Bourignonia* docuit, fieri sane posset, ut Deus contradictoria vellet, consequenter contradictoria vera esse possent. Lubens fateor, me talia concoquere non posse, quamdiu non omnem rationis usum ejuraverim. Affinis est doctrina de actionibus per se honestis, cujus consectarium est, posito per impos-

possibile, non dari Deum, fore tamen jus naturæ. Hanc *Grotii* sententiam, quam & olim Philosophi, & ante ac post ipsum Theologi amplexi sunt atque contra *Puffendorffii* justitiam arbitrariam acerrime propugnarunt, Cl. censor dogmatis periculosis accenset, mirantibus aliis, quomodo sine Theologorum nostratium censura justitiam arbitrariam defendere possit Theologus. Quod tantopere carpit in doctrina de Commercio inter mentem & corpus, nempe quod influxus physicus ab *Aristotele* ad illud explicandum usurpatus rejiciatur, non modo systema *Leibnitianum*, quod proposui, verum etiam *Cartesianum* ferit. Immo celeberrimus ille ac exquisiti judicii Theologus *Jaquelotus*, ut nuperrime monui (t), majoribus difficultatibus *Cartesianum* premi agnoscit, quam *Leibnitianum*, *in quo NB. si bene intelligatur, libertas non destruitur.* Agnoscit etiam utrumque censor: hoc tamen non obstante in me debacchatur, quasi ipse primus contra doctrinam universalem, in cujus possessione ac confessione perpetua cum viris doctis universum genus humanum fuerit, surrexissem eamque tanquam erroneam rejecissem. In omnibus autem academiis Protestantium *Cartesii* systema toleratur, nec ullibi ob negatum influxum physicum tantæ excitantur turbæ: immo ipsimet Theologi, quos inter nuper, *Cel. Andalam* in academia Franequarana nominavi, idem amplectuntur, nemine ipsis litem intentante. Quid quod in ipsa ecclesia Romana, ubi philosophia *Aristotelica* adhuc floret, celeberrimus ille Congregationis Oratoriæ Presbyter, *Malebranchius* rejecto influxu physico *Cartesii* systema causarum occasionalium excoluit? Doctores Sorbonnici minime negotium fecere Cel. *Regio*, quod in Cursu suo philosophico idem propugnaret atque Parisiis doceret. Nec Celeberrimo *Sturmio* in academia Altorffi-

(t) Comment. §. 18. p. 59.

na dicam ideo ſcripſere Theologi, multo minus turbas contra eum excitavere, quod influxum phyſicum negaret & *Carteſii* ſyſtema amplecteretur, quod moderni *Carteſiani* cum *Leibnitiano* in gratiam reducunt, hoc nonniſi pro explicatione illius rationali agnoſcentes. Ante hos viginti annos Lipſiæ in diſputatione publica de loquela, quæ cenſuram viri Theologi ſubierat, impugnato phyſico animæ in corpus influxu, *Carteſii* ſyſtema meum feci, nec quiſquam ideo me periculoſorum dogmatum ſuſpectum reddidit. Et ſane negatus phyſicus animæ in corpus & corporis in animam influxus præcipuum fere eſt, quod impugnat Cl. cenſor & unde conſequentias adeo periculoſas deducit: pleraque enim, quæ de fato tantopere urget, ex ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ, quatenus influxui iſti obſtat, aſſumuntur ceteriſque conſtanter immiſcentur. Patet etiam ex ante dictis (§. 17.), quod Cl. cenſor cum *Socinianis* damnet receptum dogma de determinato eſſe & determinata veritate actionum ipſarummet liberarum & quod æterni Dei conſilio omnia definita ſint, quæ ipſe vel facturus, vel permiſſurus eſt in tempore: quod tamen utrumque a Theologis noſtris agnoſcitur & contra adverſæ partis patronos defenditur.

§. XVI.

In quo cardo totius controverſiæ vertitur, id precario ſibi concedi poſtulat.

Cardo totius controverſiæ in eo vertitur, num ego fatalem ac abſolutam omnium rerum neceſſitatem defendam, propterea quod cum Theologis noſtris veritatem contingentium determinatam admittam, vi cujus ab æterno certum fuit, ea in tempore extitura. Sed Cl. cenſor p. 4. ſibi precario largiri poſtulat, *nexum rerum materialium concatenatum, in conſecutione ſua neceſſarium & fatum phyſico-mechanicum ſeu fatalem neceſſitatem eſſe ſynonyma. Fatum vero illud, præſertim ad cauſas reipſa liberas applicatum, reipſa conſtituere Spinoſiſmum partialem.* Ut hoc poſtulatum intelligatur, explicandum id erit ſecundum mentem meam, quandoquidem contra me uſur-

usurpatur. Tenendum itaque vocem concatenationis desumtam esse ex *Spinosa*, nec a me adhiberi, neque a me intelligi, quid sibi velit, cum ideæ meæ de nexu rerum applicata nullum fundat sensum. Deinde observandum est, me nexum cum Theologis nostris appellare *hypothetice necessarium* aut *conditionaliter necessarium.* Cl. censor autem substituit pro *necessitate conditionali* necessitatem in consecutione, ne consensus cum Theologis nostratibus appareat. En egregium æquitatis ac candoris specimen in præcipuo controversiæ momento! Quodsi itaque postulatum phrasi mea enuncies, ita habebit: *Nexus rerum materialium sapiens post decretum Numinis liberum hypothetice necessarius & fatalis necessitas sunt synonyma.* Hæc est sententia Fatalistarum, quam largiuntur ipsis *Sociniani*, negant vero Theologi trium per leges imperii stabilitarum religionum. Cum in mei odium Cl. censor Fatalistis cum Socinianis concedat, quod minime verum esse contendunt Theologi etiam nostrates; illud omnino firmiter demonstrari, non precario postulari debebat. Quoniam vero nexus rerum materialium hypothetice necessarius est a fatali necessitate longe diversus, quemadmodum in Commentatione clarissime ostendi; nec quæri potest, quid pariat hoc fatum ad causas liberas, hoc est (si adversus me valere debet) ad corpus humanum applicatum. Desinat igitur inculcare, bonum philosophum teneri admittere omnes ac singulas conclusiones, quæ per justam & evidentem consequentiam e suis principiis, tanquam præmissis, resultant. Qualis enim hæc consequentia: Nexus rerum materialium a Deo libere & sapienter electus post decretum divinum hypothetice necessarius & absoluta ac fatalis necessitas sunt synonyma: ad corpus vero humanum applicatus reipsa constituit Spinosismum partialem. Ergo nexus rerum materialium &c. est fatalis necessitas a Spinosa defensa. Perinde est, ac si quis dice-

ce-

ceret: Stultus & sapiens sunt synonyma. Ergo Titius, quem sapientem vocat *Mævius*, non est sapiens, sed stultus. Postquam vero hoc postulato precario sibi concessum arbitratur nexum rerum, prout a me modo determinatur, esse synonymon fatalis necessitatis; tanquam certum sumit, me fatalem necessitatem adstruere, atque adeo singula verba ex hac hypothesi interpretatur, quæ detorsioni sunt obnoxia.

§. XVII.

Monitum de Dei definitione idealistica.

Adversarium meum non sincere mecum agere, vel exinde colligant, qui de re ipsa judicare non valent, quod singula capita controversa odiosis hæresium titulis oneret: quod ego ab ingenui hominis moribus alienum esse duxi. In hunc etiam censum referri debet, quod definitionem meam de Deo & mente humana *idealisticam* vocet, etsi nullum nominare possit auctorem Idealistam, qui eandem tradiderit, utut ab initio asseruerit, me eam ab Idealistis hausisse. Vocat nimirum (u) Idealistas scepticorum & atheorum stolidissimos, non philosophis, sed personis miserabilibus &, quamdiu se pro talibus gerant, insanabilibus annumerandos, contra quos & quibus cum non sit disputandum. Quodsi igitur hoc certum sit, principia mea esse idealistica, prona consequentia (neque enim saltum in ratiocinando agnoscet Cl. censor) fluit ipsius de libro meo & de *Leibnitio* judicium. Sed ego non ægre fero contemtum meorum ab eo, cujus scripta & methodus nec ad meum sunt palatum, neque credo *Leibnitium*, si in vivis esset, Cl. censori invisurum suam, quam crepat, judicii præstantiam ad res philosophicas dijudicandas. Transeant hæc: de re ipsa dispiciamus. Idealisticum est, quod affirmem, essentiam Dei

(u) in Causa Dei p. 19.

Dei consistere in vi repræsentativa omnium universorum possibilium adæquata & simultanea, hoc est, hanc vim esse primum conceptum Numinis ex creationis operibus agnoscendi, unde cetera ejus attributa deriventur. *Occamus* apud *Gerhardum* (x) *essentia divina*, inquit, *est cognitio intuitiva tam sui, quam omnium futurorum* & *possibilium*, atque *Gerhardus* sententiam verissimam vocat. Si offendat in mea thesi vox repræsentationis, audi *D. Thomam* ita loquentem (y): *Deus in se omnia continet & potest omnia* NB. *repræsentare.* Quodsi quæsiveris, quomodo omnia in se contineat, respondet idem (z): *DEUS cognoscendo essentiam suam participabilem secundum varios modos similitudinis format varias ideas.* Si quæsiveris ulterius, ubinam sint illæ ideæ & cur æternæ dicantur? respondet denuo idem (a): *Vera & necessaria dicuntur æterna, ut sunt in intellectu divino.* Neque vero offendiculo esse potest universorum possibilium terminus, cum negari non possit, possibilia etiam considerari posse ut in certos ordines ab intellectu divino digesta (5.), sine quo nil quicquam foret possibile: neque negari potest de Deo notitia, cujus ipsemet autor est. Si intuitu DEI nihil periculi habet hæc definitio, nec respectu animæ tale quid metuendum. Quando vero Cl. censor affirmat, ex notione animæ a me data non posse deduci diversas ejus facultates & attributa, ambabus manibus largior, quod ipsius methodo deduci nequeant. Neque enim ego ita argumentari soleo, quemadmodum Cl. censor argumentatur: Anima habet vim repræsentandi universum. Ergo

(x) Loc. de provid. §. 34. f. 18.
(y) Summa Theol. part. 1. quæst. 12. art. 8. concl. 4.
(z) loc. cit. quæst. 15. art. 2. concl. 3.
(a) part. 1. quæst. 10. art. 3. concl. 5.

habet facultatem volendi libram. Neque enim aſſuetus ſum iſtiusmodi in geometria argumentationibus: Triangulum habet tria latera. Ergo tres anguli ſimul ſunt duobus rectis æquales. Tales argumentationes decent viros limati atque ſubacti judicii, ad philoſophiam perficiendam (forſan pervertendam) natos, quale in mathematicis, judice noſtro, deſideratur.

§. XVIII.

Monitum de teſtimonio Cl. cenſoris libro præmiſſo.

Sed tædet his diutius immorari. Pauca addam de teſtimonio, quo commentis ſuis pondus conciliare ſtudet Cl. cenſor. Ego exemplum Chriſti ſecutus teſtimonium ab hominibus non accipio (b): res mea pro me loquatur. Nec quando autoritates adduco, iis veritatem theſium confirmare nitor, alias enim idem feciſſem in meditationibus meis metaphyſicis, ſed tantummodo oſtendo, perperam meorum cum *Spinoſa* crepari conſenſum. Doleo viros venerandos ex præcipitantia & affectu cum de *Leibnitio*, tum de me judicaſſe, tanto quidem magis, quod ipſos minime fugiat, quibus oculis videat Cl. cenſor. Hypotheſes *Leibnitianas* ex antiquo *Stoicorum*, nec non ex recentiori *Spinoſæ* eorumque pſeudophiloſophorum, qui *Idealiſtæ* vocari ſolent, ſyſtemate adoptatas eſſe, eſt criminatio Cl. cenſoris nullo idoneo argumento probata, nec probanda. Me iſtam philoſophiam *Leibnitianam* in peculiaris ſyſtematis formam redegiſſe, non omnino verum eſt, cum pauciſſima ſint *Leibnitii*, quæ in meditationibus metaphyſicis leguntur: plura controverſa ex D. *Thoma*, quam *Leibnitio* hauſta. Sed ſit ita: neque enim criminatio de *Leibnitio* evicta eſt. Immo novi, cum Theodicæa viri etiam poſt fata ſummi primum prodiret, unum ex venerabili illo ordine librum a principiis ſanioribus mihi commendaſſe. Quod

(b) Joh. V, 34.

Quod ex philosophia a me tradita damnum in studiosos redundarit, ego ignoro: novi autem e contrario, quod multi theologiæ studiosi meliores ceteris fecerint progressus, qui lectiones meas frequentarunt. Immo non desunt exempla eorum, qui ob autoritatis præjudicium dominans in atheismum prolapsi, in meis lectionibus ab hoc errore liberati multas mihi egere gratias & conquesti sunt, in detrimentum studiosorum suspectas reddi lectiones ipsis adeo proficuas futuras. Quodsi unus alterve prodiderit contemtum methodi docendi Cl. censoris, id quidem non probo, sed eundem mihi prodiderunt alii, qui ex aliis academiis nostram visendi gratia huc allati me invisere dignati sunt. Multos esse in ordine nostro, qui Cl. censoris mecum agendi modum probent, non novi: aliam plerorumque collegarum expertus sum sententiam. Etsi enim non in omnibus mecum sentiant; nec tamen suas quoque sententias Cl. attestatoribus probari probe norunt. Cl. censorem systema *Leibnitianum* meamque mentem perspexisse, quis largietur, nisi eum candore omni destitutum affirmari velit? Contrarium patet ex iis, quæ ante dicta sunt. A modestia illa, qua usus est Cl. censor, liberet me Dominus! Me in Commentatione annisum fuisse, ut tuerer systematis mei veritatem non inficior: sed me *Leibnitianas* hypotheses naturali & revelatæ religioni noxias incrustasse, pro criminatione Cl. censoris repetita vi superiorum declaro. Dogma de potestate & regimine animæ in corpus me in præfatione Metaphysicæ pro tanto errore habere, per quem immortalitas animæ cum præcipuis religionis capitibus concidat, nego & pernego. De integro systemate influxus *Aristotelico* sermo est, & quæ de immortalitate animæ dicuntur, locum habent quoad partem ejus priorem, ubi anima instar essentiæ nudis potentiis seu facultatibus dotatæ considerata opus habet vi externa corporis, ut ad agendum excitetur.

For-

Forſan autem Rev. atteſtatores huic ſententiæ non ſubſcribunt: neque enim neceſſe eſt, ut theologus ullum in philoſophia receptum ſyſtema explicandi commercium inter mentem & corpus recipiat, contentus veritate iſtius commercii, quatenus a poſteriori conſtat, quemadmodum nec philoſophus in philoſophia practica ullius rationem habet. Unde obiter moneo, injuriam mihi fieri a Cl. cenſore haud levem, quando ad harmoniam præſtabilitam *Leibnitii* trahit, quæ ego de principiis Metaphyſicæ in genere eorumque in ceteris diſciplinis uſu diſſerui. Si a doctrina mea quædam provenere ſcandala, illorum culpa factum eſt, qui cum Cl. cenſore dogmata mea pervertunt & ſenſum a mente mea maxime alienum iisdem affingunt. Spero itaque, Viros egregios, poſtquam cum attentione præſens monitum ad Commentationem de nexu rerum ſapiente adjectum perlegerint, tandem veritati ad oculum demonſtratæ locum relicturos atque ingenue confeſſuros, me ab erroribus ob non ſatis intellectam mentem meam mihi imputatis immunem eſſe. Deus nos omnes confirmet in veritate faxitque, ut gloriæ ipſius ac pietati infucatæ ſtudeamus!

F I N I S.

